

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ, ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ
ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία
«Ανταγωνιστικότητα και οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή της Μαύρης
Θάλασσας»
«Competitiveness and Economic Growth in the Black Sea Region»
ΤΟΥ
Λεωνίδα Μανδαλά

Επιβλέπων Καθηγητής: **Χάρρυ Παπαπανάγος**
Αθήνα, Νοέμβριος 2021

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι, όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία, τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω, σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Λεωνίδας Μανδαλάς

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μελλοντική οικονομική ανάπτυξη και η βελτίωσή του βιοτικού επιπέδου των χωρών της Μαύρης Θάλασσας επηρεάζεται σημαντικά από την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών τους. Η διαμόρφωση του οικονομικού δυναμικού της περιοχής στην μετα-Covid-19 εποχή απαιτεί χάραξη προσανατολισμένων πολιτικών που θα βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα τους. Η παρούσα μελέτη θα επιδιώξει να εντοπίσει δυνατότητες και αδυναμίες των οικονομιών υπό το πρίσμα της ανταγωνιστικότητας τους και να προχωρήσει σε συστάσεις πολιτικής προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητές τους για την εφαρμογή των διαρθρωτικών οικονομικών μεταρρυθμίσεων και της ατζέντας βιώσιμης ανάπτυξης.

Τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων υποδηλώνουν ότι η οικονομία κάθε χώρας επηρεάζεται από διαφορετικά στοιχεία των δεικτών ανταγωνιστικότητας, που έχουν εξάρτηση από το μέγεθος της και τον βαθμό ανάπτυξης της. Η σχέση της ανταγωνιστικότητας διαφαίνεται περισσότερο στην οικονομική ανάπτυξη με την μορφή ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ και δευτερεύοντος στον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του. Κλείνοντας πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ανταγωνιστικότητα είναι ένα σημαντικός παράγοντας, που υπόσχεται απαντήσεις αλλά η οικονομική ανάπτυξη είναι ένας πολύπλοκος οικονομικός παράγοντας που εξαρτάται από μια πληθώρα στοιχείων.

Οι περιορισμοί σε αυτή την μελέτη προσδιορίζονται κυρίως στα περιορισμένα δεδομένα – χρονική περίοδος και αριθμός κρατών_ που υπάρχουν για την στατιστική ανάλυση της επίδρασης του παράγοντα της ανταγωνιστικότητας στην οικονομική ανάπτυξη.

Λέξεις κλειδιά: Ανταγωνιστικότητα, Οικονομική Ανάπτυξη, Μαύρη Θάλασσα, GCI, πυλώνες GCI.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ABSTRACT

The future economic development and the improvement of the living standard of the Black Sea countries are significantly affected by the competitiveness of their economies. The shaping of the region's economic potential in the post-Covid-19 era requires the development of oriented policies that will improve their competitiveness. The present study will seek to identify the strengths and weaknesses of economies in the light of their competitiveness and to make policy recommendations tailored to their specificities for the implementation of structural economic reforms and the sustainable development agenda.

The results of the regressions indicate that the economy of each country is affected by different elements of competitiveness indicators, which depend on its size and degree of growth. The relationship of competitiveness is more evident in economic growth in the form of GDP in PPP and secondary to its annual growth rate. In conclusion, we must recognize that competitiveness is an important factor, promising answers, but economic growth is a complex economic factor that depends on a large number of factors.

The limitations in this study are mainly identified in the data boundaries - time period and number of states - that exist for the statistical analysis of the impact of the competitiveness factor on economic growth.

Keywords: Competitiveness, Economic Growth, Black Sea, GCI, GCI pillars.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
1.1 ΓΕΝΙΚΑ	10
1.2 ΣΚΟΠΟΣ	10
1.3 ΔΟΜΗ	11
2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	12
2.1 ΓΕΝΙΚΑ	12
2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	13
2.3 ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	15
2.4 ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	16
3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	18
3.1 ΣΤΟΙΧΕΙΑ	18
3.1.1 ΓΕΝΙΚΑ	18
3.1.2 ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	18
3.1.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ	22
3.2 ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ	25
3.3 ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ	26
3.4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	27
4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	29
4.1 ΓΕΝΙΚΑ	29
4.2 ΑΡΜΕΝΙΑ	30
4.2.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	30
4.2.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	31
4.3 ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	33
4.3.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	33
4.3.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	34
4.4 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	35
4.4.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	35
4.4.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	37
4.5 ΓΕΩΡΓΙΑ	38
4.5.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	38
4.5.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	39
4.6 ΕΛΛΑΔΑ	40
4.6.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	40
4.6.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	41
4.7 ΜΟΛΔΑΒΙΑ	42

4.7.1	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	42
4.7.2	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	43
4.8	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	45
4.8.1	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	45
4.8.2	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	46
4.9	ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ	47
4.9.1	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	47
4.9.2	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	48
4.10	ΤΟΥΡΚΙΑ	49
4.10.1	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	49
4.10.2	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	50
4.11	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	52
4.11.1	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ	52
4.11.2	ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ	53
5.	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	55
5.1	ΑΡΜΕΝΙΑ	55
5.2	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	56
5.3	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	58
5.4	ΓΕΩΡΓΙΑ	59
5.5	ΕΛΛΑΔΑ	61
5.6	ΜΟΛΔΑΒΙΑ	62
5.7	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	64
5.8	ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ	65
5.9	ΤΟΥΡΚΙΑ	67
5.10	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	68
6.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	70
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΠΙΝΑΚΕΣ	79

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ

Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, μέσα στις νέες μεταδιπολικές συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί, νέες συνεργασίες προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις στα σύγχρονα προβλήματα και προκλήσεις μέσα από την περιφερειακή ολοκλήρωση. Η περιφερειακή συνεργασία θεωρείται ότι είναι ιδιαίτερα πολύτιμη στις περιφέρειες που υφίστανται θεμελιώδεις πολιτικούς και οικονομικούς μετασχηματισμούς. Μέσα από αυτές τις συνεργασίες κατασκευάζονται και οι ταυτότητές τόσο των κρατών που συμμετέχουν, καθώς μπορεί να αναπτυχθούν γύρω από τα πλαίσια πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας, όσο και της συνεργασίας καθαυτής ως πολιτικοοικονομικής οντότητας.

Τα πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά σύνορα είναι συνήθως διαφορετικά από τα γεωγραφικά. Αυτό ισχύει και για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Μόνο έξι χώρες συνορεύουν με τη Μαύρη Θάλασσα: Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουκρανία, Ρωσία, Γεωργία και Τουρκία. Αλλά δρώντες στην περιοχή θεωρούμε και τη Μολδαβία, το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία και την Ελλάδα. Η Μολδαβία μπορεί γεωγραφικά να θεωρηθεί μέρος της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, καθώς βρίσκεται μεταξύ Ουκρανίας και Ρουμανίας και βρίσκεται κοντά στη Μαύρη Θάλασσα. Η Ελλάδα βρίσκεται κοντά στις εκβολές του Βοσπόρου, που ενώνει τη Μαύρη και τη Μεσόγειο Θάλασσα. Η Αρμενία δεν συνορεύει με τη Μαύρη Θάλασσα, αλλά βρίσκεται κοντά της και το Αζερμπαϊτζάν την συνδέει με την Κασπία Θάλασσα.

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ανέστειλε μια περίοδο έντονης ανάπτυξης στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η διαφαινόμενη ανάκαμψη μετά την κρίση παρεμποδίστηκε από την πανδημία του COVID -19 και αντιμετωπίζει τώρα σημαντικές προκλήσεις για την επιστροφή στην οικονομική και δημοσιονομική υγεία. Αν και οι περιφερειακές οικονομίες είναι διαφορετικές, όλες θα εξυπηρετούνταν καλά με την ενίσχυση των χρηματοπιστωτικών και τραπεζικών κανονισμών, τη βελτίωση της δημοσιονομικής αξιοπιστίας και την εμβάθυνση της περιφερειακής συνεργασίας.

Προκειμένου οι χώρες να επανέλθουν σε θετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης πρέπει να εκμεταλλευτούν τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα, τόσο στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ τους όσο και στις ευρύτερες διεθνείς αγορές. Για να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών τους και να πετύχουν θετικούς ρυθμούς βιώσιμης ανάπτυξης οφείλουν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Αυτό απαιτεί νέες πολιτικές για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, προώθηση βιομηχανιών και υπηρεσιών και διαφορετικά δημοσιονομικά μέτρα για κάθε χώρα. Η ανταγωνιστικότητα δεν δίνει μόνο έμφαση στην ανταγωνιστικότητα των τιμών των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, αδιαφορώντας για κοινωνικές καινοτομίες την εκπαίδευση αλλά τις συμπεριλαμβάνει ως κινητήριες δυνάμεις για την αειφόρο ανάπτυξη.

1.2 ΣΚΟΠΟΣ

Ο σκοπός της εργασίας αυτής είναι να εξετάσει την επίδραση της ανταγωνιστικότητας, όπως αυτή καταγράφεται από τον δείκτη GCI που συντάσσει το World Economic Forum, με την οικονομική ανάπτυξη των χωρών της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας που εμφανίζεται ως ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ και ως ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης του. Θα χρησιμοποιήσουμε ως «εισροές» την βαθμολογία της κάθε χώρας της Μαύρης Θάλασσας στον σύνθετο δείκτη GCI , αλλά και τις συνιστώσες του δείκτη

όπως αυτές εντοπίζονται στους επιμέρους πυλώνες που συνθέτουν τον δείκτη. Τα στοιχεία που θα χρησιμοποιήσουμε αφορούν την χρονική περίοδο από το 2010 έως το 2018, αρχικά θα παρουσιαστούν περιγραφικά και στη συνέχεια θα χρησιμοποιήσουμε μια οικονομετρική ανάλυση με τη μέθοδο της γραμμικής παλινδρόμησης για να συσχετίσουμε την οικονομική ανάπτυξη με εκείνους τους καθοριστικούς παράγοντες ανταγωνιστικότητας.

1.3 ΔΟΜΗ

Η παρούσα εργασία διαιρείται σε έξι κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο, είναι η εισαγωγή στην οποία καθορίζουμε το πλαίσιο στο οποίο θα κινηθούμε, τον σκοπό που επιθυμούμε να επιτύχουμε και την σημασία του πονήματος. Το δεύτερο κεφάλαιο, περιλαμβάνει τη βιβλιογραφική επισκόπηση, η οποία περιλαμβάνει σε γενικές γραμμές στοιχεία από την έως σήμερα έρευνα για την ανταγωνιστικότητα και την διασύνδεση της με την οικονομική ανάπτυξη, τόσο ειδικά για τις χώρες της Μαύρης Θάλασσάς όσο και ευρύτερα. Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται στοιχεία για τα δεδομένα –πηγές και συνοπτική περιγραφή τους- αλλά και η μεθοδολογία που θα ακολουθήσουμε για οδηγηθούμε στα συμπεράσματα μας.

Ακολούθως στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της οικονομετρικής ανάλυσης και αποτυπώνονται οι παράγοντες ανταγωνιστικότητας που φαίνονται να έχουν επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας με την μορφή πυλώνων του δείκτη GCI. Στο πέμπτο κεφάλαιο χρησιμοποιώντας ως αφετηρία τα αποτελέσματα της οικονομετρικής ανάλυσης και διασυνδέοντας τα με υφιστάμενες δυνατότητες και πολιτικές προβάλλουμε λύσεις που θα βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα κάθε χώρας συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψιν και την επίδραση της πανδημίας του Covid-19. Στο τελευταίο κεφάλαιο, που αποτελεί και τον επίλογο της παρούσης εργασίας, παρουσιάζονται γενικά συμπεράσματα, οι επιπτώσεις τους και προτείνονται πεδία για περαιτέρω έρευνα.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ

Με την διάλυση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) και την επανεμφάνιση των παλαιών εθνικών κρατών γύρω από την Μαύρη Θάλασσα δημιουργήθηκε μια νέα δυναμική, πολιτική και οικονομική, στην περιοχή. Ο δρόμος των κρατών αυτών προς την ανάπτυξη υπήρξε δύσβατος και επίπονος. Η περιοχή του Ευξείνου Πόντου είναι μια ξεχωριστή γεωγραφική περιοχή, πλούσια σε φυσικούς πόρους και με στρατηγική γεωγραφική θέση στη συμβολή Ευρώπης, Κεντρικής Ασίας και Μέσης Ανατολής. Είναι επίσης μια περιοχή με μεγάλο πληθυσμό, όπου αυτή τη στιγμή παρουσιάζονται πολλές ευκαιρίες και προκλήσεις για τους πολίτες της. Η περιοχή αποτελεί μια διευρυνόμενη αγορά με μεγάλο αναπτυξιακό δυναμικό και ένα σημαντικό κέντρο ροών ενέργειας και μεταφοράς. Πρόκειται, ωστόσο, για μια περιοχή όπου παρατηρούνται ανεπίλυτες «παγωμένες διενέξεις», πολλά περιβαλλοντικά προβλήματα και μη επαρκείς συνοριακοί έλεγχοι που ενθαρρύνουν την παράνομη μετανάστευση και το οργανωμένο έγκλημα. Παρά τις σημαντικές θετικές εξελίξεις που έχουν σημειωθεί τα τελευταία χρόνια, εξακολουθούν να υφίστανται διαφορές μεταξύ των χωρών της περιοχής ως προς το ρυθμό των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και της ποιότητας διακυβέρνησης. Η δυναμική αντιμετώπιση σε περιφερειακό επίπεδο των συγκεκριμένων ζητημάτων θα μπορούσε να ωφελήσει τους πολίτες των εν λόγω χωρών, αλλά και να συμβάλει στη συνολική ευημερία, σταθερότητα και ασφάλεια στην Ευρώπη(Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2007)

Η Μαύρη Θάλασσα καταλαμβάνει μια μεγάλη λεκάνη που βρίσκεται στρατηγικά στο νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης αλλά συνδέεται με τα μακρινά νερά του Ατλαντικού Ωκεανού με τον Βόσπορο (που αναδύεται από τη νοτιοδυτική γωνία της θάλασσας), τη Θάλασσα του Μαρμαρά, τα Δαρδανέλια, το Αιγαίο και τη Μεσόγειο Θάλασσα. Η χερσόνησος της Κριμαίας εκτοξεύεται στη Μαύρη Θάλασσα από τα βόρεια, και ακριβώς στα ανατολικά της το στενό του Κουρτς συνδέει τη θάλασσα με τη μικρότερη Θάλασσα του Αζόφ. Η μέγιστη ανατολική-δυτική έκταση της θάλασσας είναι περίπου 1.175 χλμ. και η μικρότερη απόσταση μεταξύ της άκρης της Κριμαίας και του ακρωτηρίου Κερεμπτε προς τα νότια είναι περίπου 260 χλμ. Η επιφάνεια, εξαιρουμένης της Θάλασσας του Μαρμαρά αλλά συμπεριλαμβανομένης της Θάλασσας του Αζόφ, είναι περίπου 461.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το μέγιστο βάθος της είναι μεγαλύτερο από 2.210 μέτρα στο νότιο-κεντρικό τομέα της θάλασσας.(Kosarev, no date)

Η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας θεωρείται ως «στρατηγική γέφυρα», ένας οικονομικός, γεωπολιτικός και εμπορικός διάδρομος στρατηγικής σημασίας, που συνδέεται με τη Μεσόγειο Θάλασσα μέσω του Μαρμαρά και του Αιγαίου και την Ευρώπη με την Ασία στην Κασπία Θάλασσα, την Κεντρική Ασία και την Μέση Ανατολή και με τη νοτιοανατολική Ασία και την Κίνα. Είναι μια δυναμική, ετερογενής περιοχή πολιτικών, οικονομικών και διαφοροποιημένων κοινωνικών πολιτισμών που χαρακτηρίζεται από τους στενούς δεσμούς των χωρών και τις μεγάλες οικονομικές δυνατότητες, αλλά και από διαφορετικά συμφέροντα. Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας[1] περιλαμβάνει τρία κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (Βουλγαρία, Ελλάδα και Ρουμανία), τρεις υποψήφιες για ένταξη στην ΕΕ χώρες (Αλβανία, Σερβία, Τουρκία), πέντε χώρες ανατολικούς εταίρους (Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, τη Δημοκρατία της Μολδαβίας και την Ουκρανία) και τη Ρωσική Ομοσπονδία. Η Θάλασσα του Αζόφ αποχετεύεται στη Μαύρη Θάλασσα μέσω του στενού Κερτς. Το στενό των Δαρδανελίων είναι το πέρασμα μεταξύ της Μαύρης Θάλασσας και της Θάλασσας του Μαρμαρά.(EMSP, 2016)

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.) έχει χαρακτηρίσει τις οκτώ από τις δέκα οικονομίες ως οικονομίες μετάβασης (Transition Economies)¹ που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό βαθμό προόδου, προοπτικών αλλά και ποικιλία στις διαδικασίες επίτευξης της μετάβασης από κεντρικά κατευθυνόμενη οικονομία σε μια οικονομία της αγοράς.(IMF, 2000). Η Ρωσία και η Τουρκία αποτελούν παραδοσιακές δυνάμεις της περιοχής που φιλοδοξούν να αναδειχθούν σε ηγέτες τόσο πολιτικούς όσο και οικονομικούς. Η Ρουμανία και το Αζερμπαϊτζάν αποτελούν αναδυόμενες οικονομίες στην περιοχή και οι υπόλοιπες προσπαθούν να προσδιορίσουν το ρόλο τους στο περιφερειακό σύστημα της Μαύρης Θάλασσας.

Ειδικότερα η Ελλάδα πέρα από τους ιστορικούς δεσμούς που διατηρεί με την ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου έχει επίσης σημαντική οικονομική παρουσία και συμφέροντα στην περιοχή. Οι εξαγωγές της προς τις χώρες της περιοχής, καλύπτουν περισσότερο από το 20% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών. Στη κατεύθυνση της διαπεριφερειακής συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή, ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου – ΟΣΕΠ, του οποίου η Ελλάδα υπήρξε ιδρυτικό μέλος και αποτελεί βασικό χρηματοδότη των οργάνων του. Φιλοξενεί δε, δύο εκ των συνδεδεμένων οργάνων του ΟΣΕΠ: την Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης Ευξείνου Πόντου (Θεσσαλονίκη) και το Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (Αθήνα)(ΥΠΕΞ, 2016).

Στο Κεφάλαιο αυτό θα αναλύσουμε κάποιους βασικούς όρους που θα χρησιμοποιήσουμε στην εργασία και θα αναδείξουμε απόψεις από την διεθνή βιβλιογραφία που αφορούν την ανταγωνιστικότητα, την οικονομική ανάπτυξη και την εν γένη σχέση τους με σκοπό να καθορίσουμε το πλαίσιο στο οποίο θα κινηθούμε.

2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο όρος οικονομική ανάπτυξη χρησιμοποιείται για να περιγράψει την αύξηση της πραγματικής παραγωγής προϊόντων ή υπηρεσιών σε μια οικονομία. Βασικός δείκτης της είναι ο μακροχρόνιος ποσοστιαίος μέσος ρυθμός αύξησης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ). Λαμβάνοντας υπόψη τον ρυθμό του πληθωρισμού υπολογίζουμε σε πραγματικούς όρους τον πραγματικό ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας που μελετάμε.

Η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί ποσοτικό δείκτη, που αναφέρεται στην αύξηση του παραγόμενου προϊόντος η οποία προκαλείται από την αύξηση της ποσότητας των εισροών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή και της αποδοτικότερης εκμετάλλευσής τους, ενώ ως στοιχεία της οικονομικής ανάπτυξης αποτελούν όχι μόνο η αύξηση του προϊόντος αλλά και οι τεχνολογικές και θεσμικές μεταβολές στη διάρθρωσή, στον τρόπο παραγωγής και στη διανομή αυτού του προϊόντος. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό η οικονομική μεγέθυνση προσδιορίζεται κυρίως από το εισόδημα της οικονομίας, με συστατικά στοιχεία προσφοράς την ποιότητα και ποσότητα των ανθρώπινων και φυσικών πόρων, τα αποθέματα κεφαλαιακών αγαθών και την ανάπτυξη τεχνολογίας. Με αυτά τα δεδομένα, το ενδιαφέρον από την άποψη της οικονομικής μεγέθυνσης εστιάζεται στο ΑΕΠ. Ωστόσο, το μέγεθος αυτό ενδιαφέρει όχι μόνο ως απόλυτη τιμή, δηλαδή ως επίπεδο οικονομικής

---

¹ Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βουλγαρία, Γεωργία, Μολδαβία, Ουκρανία, Ρουμανία και Ρωσία.

μεγέθυνσης, αλλά και στη διαχρονική εξέλιξή του, η οποία δίνεται από το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, δηλαδή από την ποσοστιαία μεταβολή του σε κάθε περίοδο.

Οι χώρες της περιοχής του Ευξείνου Πόντου βρίσκονται από το 2000 σε τροχιά αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης στην βάση της μακροοικονομικής σταθεροποίησης και της οικονομικής και θεσμικής αναδιάρθρωσης και μεταρρύθμισης. Παρόλα αυτά παρουσιάζουν ελλείματα λόγω ασυμμετριών στην πλευρά της προσφοράς που απαιτούν την εισροή ξένων κεφαλαίων για να διατηρήσουν την μακροοικονομική σταθερότητα τους. (Κυρκιλής, 2008)

Η οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας έχει διέλθει από σημαντικές μεταβολές με το πέρας του Ψυχρού πολέμου. Ειδικότερα διακρίνει την οικονομική μετάβαση των χωρών της Μαύρης Θάλασσας σε τέσσερις φάσεις² με τελευταία αυτή από το 2008 ως σήμερα, όπου στον απόηχο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης υπήρξε συρρίκνωση του ΑΕΠ τους κατά 6,4 %. Εκτιμά όμως ότι μια σειρά συγκριτικών πλεονεκτημάτων³ των χωρών της Μαύρης Θάλασσας δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για οικονομική ανάπτυξη τους (Gavras, 2010)

Μελετώντας την περιοχή με όρους περιφερειακής ολοκλήρωσης διαπιστώνεται ότι στα χρόνια ανάπτυξης, από το 2000 ως 2008 και το έτος ανάκαμψης του 2010, το εμπόριο επεκτάθηκε ενδοπεριφερειακά ταχύτερα από το συνολικό εξωτερικό εμπόριο παρόλο που οι ενδοπεριφερειακές εμπορικές ροές γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα παρέμειναν χαμηλές. Ως μερίδιο του ΑΕΠ, το εμπόριο εντός του ΟΣΕΠ παρέμεινε πάνω από το 8% του ΑΕΠ την τελευταία δεκαετία από τότε (με εξαίρεση το 2009) με ανοδική τάση. Ο συσχετισμός του χαμηλού ενδοπεριφερειακού κύκλου εργασιών του εμπορίου με τον υψηλότερο ρυθμό επέκτασης δείχνει ότι εκεί υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω εμπορική ολοκλήρωση, και συνεπώς περιφερειακές προσπάθειες για εμπόριο και διευκόλυνση επενδύσεων που θα επιφέρουν προστιθέμενη αξία και θα στηρίξουν τις προσπάθειες των χωρών για υψηλότερη ανάπτυξη σε πιο βιώσιμη βάση, επίτευξη αμοιβαίων κερδών και βελτίωσης της οικονομική τους ανταγωνιστικότητας. (Μανώλη, 2014)

Η γεωγραφική θέση της περιοχής που μελετάμε συμβάλλει στην δυναμική των οικονομιών των κρατών της. Ο πληθυσμός των κρατών της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας είναι πάνω από 300 εκατομμύρια άτομα με ονομαστικό ΑΕΠ που ανέρχεται συνολικά σε σχεδόν 3 τρισεκατομμύρια δολάρια, και φιλοξενούν ποικιλία διασυνδέσεων που διευκολύνουν τις εμπορικές και ενεργειακές ροές μεταξύ Ευρώπης, Ευρασίας και Μέσης Ανατολής, καθώς και παγκοσμίως. Η Μαύρη Θάλασσα ήταν

---

² 1^η Φάση (μέχρι το 1995) αρχική οικονομική μετάβαση που χαρακτηρίζεται από την κατάρρευση της οικονομίας και την απότομη πτώση του ΑΕΠ. 2^η Φάση (1995-2000) φάση σταθεροποίησης (αύξηση ΑΕΠ 0,7%). 3^η Φάση (2000- 3^ο τετράμηνο 2008) φάση υψηλής ανάπτυξης (αύξηση ΑΕΠ) 6% 4^η Φάση (2008 –ως σήμερα) Φάση Παγκόσμιας οικονομικής κρίσης με συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά 6,4 %

³ Αυτά περιλαμβάνουν (i) την εγγύτητά με τις αγορές της ΕΕ, (ii) την βελτιωμένη πολιτική και οικονομική σταθερότητα και το ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον, και (iii) την υψηλή ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου σε ανταγωνιστικές τιμές (εκπαίδευση, δεξιότητες). Οι περισσότερες χώρες έχουν αντιμετωπίσει κρίσεις κατά τη δεκαετία του 1990, και αυτό τους παρέχει ανθεκτικότητα, εμπειρία και μεγαλύτερο βαθμό ευελιξίας στην εφαρμογή των αντιδράσεων πολιτικής από ό, τι παρατηρείται μερικές φορές σε πλουσιότερες και πιο άκαμπτες οικονομίες της δυτικής Ευρώπης.

ανέκαθεν ένα σταυροδρόμι θεσμικών παραδόσεων που επιτρέπει τη μετακίνηση του προϊόντος μεταξύ πολλαπλών εμπορικών καθεστώτων από ένα μόνο σημείο προέλευσης. Από τη Γεωργία, για παράδειγμα, τα προϊόντα μπορούν να πιστοποιηθούν για εξαγωγή για την Τουρκία στο πλαίσιο της διμερούς ΣΕΣ, στην ΕΕ στο πλαίσιο της DCFTA της, στη Ρωσία και ακόμη και στην Κίνα υπό παρόμοιες διμερείς σχέσεις. (Cadre, 2020)

2.3 ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στην βιβλιογραφία συναντάμε πληθώρα ορισμών για την ανταγωνιστικότητα. Το WORLD ECONOMIC FORUM (WEF) οργανισμός που μετρά την ανταγωνιστικότητα από το 1978 και του οποίου δεδομένα θα αξιοποιήσουμε στο παρόν πόνημα την αναφέρει ως το σύνολο θεσμών, πολιτικών και παραγόντων που καθορίζουν το επίπεδο παραγωγικότητας μιας χώρας. Για την ανάλυση της ανταγωνιστικότητας και την κατάταξη των κρατών ο WEF έχει διαμορφώσει ένα μέτρο σύγκρισης τους με την χρήση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας (GCI). Ο λόγος της σημαντικότητας της μελέτης της ανταγωνιστικότητας είναι ότι αποτελεί τον βασικό παράγοντα που προάγει την ανάπτυξη και το επίπεδο του εισοδήματος, δηλαδή καθορίζει το βιώσιμο επίπεδο ευημερίας. (WEF, 2016)

Ο Δείκτης GCI είναι ένα εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό των ανταγωνιστικών δυνατοτήτων μιας χώρας καθώς και των εμποδίων που εμποδίζουν την οικονομική της πρόοδο, είτε πρόκειται για ακαμψία της αγοράς εργασίας, είτε για φορολογική ανισορροπία, έλλειψη διακυβέρνησης, ανεπαρκής υποδομή ή εκπαίδευση, κακή δημόσια ηθική, γραφειοκρατία, ανεπαρκής καινοτομία ή πολυπλοκότητα των επιχειρήσεων δραστηριότητες, ή υπανάπτυκτες χρηματοπιστωτικές αγορές. Όπως επίσης και για συγκρίσεις με παρόμοιες χώρες και τον καθορισμό της σχετική θέση στη συνολική κατάταξη ενός συγκεκριμένου κρατώ. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει επίσης να δώσουν προσοχή τις σχετικές βαθμολογίες για κάθε μία από τις υποκατηγορίες καθενός από τους πυλώνες. Ο Δείκτης κατασκευάζεται συνδυάζοντας σκληρά δεδομένα με τις απόψεις των κορυφαίων επιχειρηματικών ηγετών που απαντούν στις ερωτήσεις της Έρευνας. Ως εκ τούτου, οι σχετικές βαθμολογίες των διαφόρων υποκατηγοριών του GCI παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τις προτεραιότητες μεταρρύθμισης που απαιτούνται, τόσο από την ψυχρή πραγματικότητα του σκληρού δεδομένων και από την άποψη της επιχειρηματικής κοινότητας που λειτουργεί αυτή τη στιγμή στη χώρα. (Sala-i- Martin *et al.*, 2007)

Από το 2010 η ΕΕ άρχισε να δημοσιεύει τους Περιφερειακούς Δείκτες Ανταγωνιστικότητας (RCI) για τις περιφέρειες της ΕΕ κατηγορίας NUTS 2. Ο δείκτης συντίθεται από τρεις άξονες των 11 πυλώνων. Τους Βασικούς Πυλώνες που αποτελούνται από πέντε πυλώνες, δηλαδή, τους θεσμούς, την οικονομική σταθερότητα, τις υποδομές, την υγεία και την ποιότητα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τους Πυλώνες Αποδοτικότητας που αποτελούνται από τρεις πυλώνες, δηλαδή, την ανώτατη εκπαίδευση, την αποδοτικότητα εργασίας και το μέγεθος της αγοράς. Και τέλος τους Πυλώνες Καινοτομίας που αποτελούνται από τρεις πυλώνες, δηλαδή, της τεχνολογικής ετοιμότητας, της επιχειρηματικής επιτήδευσης και της καινοτομίας. Από τους δείκτες RCI υπολογίζονται οι Δείκτες Ανταγωνιστικότητας Χώρας (CCI), ως σταθμισμένοι μέσοι όροι των περιφερειακών δεικτών της χώρας, με βάση τον πληθυσμό. (*The European Regional Competitiveness Index 2019*, 2019)

Τα οικονομικά δεδομένα και η βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών δεικτών, τουλάχιστον μέχρι την έναρξη της παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, έδειξαν ότι η

Μαύρη Θάλασσά ήταν, και ως εκ τούτου θα μπορούσε να είναι και πάλι, μία από τις ταχύτερες αναπτυσσόμενες περιοχές του κόσμου. (*A 2020 Vision on the Black sea region*, 2020). Το παραπάνω επιχείρημα επιβεβαιώνεται και από τις ετήσιες αναφορές του WOF στις οποίες τα κράτη της Μαύρης Θάλασσας όπου η τάση του δείκτη είναι διαρκώς βελτιούμενη μεσοσταθμικά και βρίσκεται στο 61,9, με τα επιμέρους κράτη να κυμαίνονται μεταξύ 56,7(Μολδαβία) και 66,7(Ρωσία). Ο παραπάνω μέσος όρος είναι ελάχιστα πάνω από τον μέσο όρο των 141 κρατών που αξιολογούνται, που είναι 60,6.(Schwab, 2019).

Μια περιφερειακή στρατηγική ολοκλήρωσης στο πλαίσιο του BSEC που θα επικεντρωθεί σε αναπτυξιακές πτυχές μέσα από μια εστιασμένη, ρεαλιστική και επιλεκτική, όχι υπερβολικά φιλόδοξη, ολοκληρωμένη ατζέντα για άμεση εφαρμογή που θα εξισορροπήσει τους στόχους με τους πόρους σε συνδυασμό με πιο ενεργά θεσμικά όργανα και κράτη μέλη και με πυλώνες την περιφερειακή υποδομή και τη δημιουργία ικανοτήτων και θα καταστήσει τις χώρες μέλη της BSEC ανταγωνιστικές ως μονάδες και ως σύνολο.(Μανώλη, 2014)

2.4 ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η διασύνδεση της ανταγωνιστικότητας με την ανάπτυξη έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης για πληθώρα ερευνητών, όπου εξετάζουν την σχέση των δυο παραγόντων εθνικά, περιφερειακά η διεθνώς. Παρακάτω θα αναφερθούμε επιγραμματικά σε ορισμένα από τα αποτελέσματα ερευνών που καταδεικνύουν την

Μέσα από την μακροοικονομική μελέτη των δεικτών GCI και GDP_gr, στις χώρες της EU-27 συν τις Νορβηγία, Ελβετία, Ισλανδία, ΗΠΑ και Ρωσίας, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της γραφικής ανάλυσης για την περίοδο 2006 – 2015, προσπάθησε να τους διασυνδέσει. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι αν και ο GCI δεν είναι σε θέση να προβλέψει τους μελλοντικούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ μιας χώρας, υψηλότερες τιμές GCI δείχνουν ότι αυτές οι οικονομίες θα αναπτυχθούν σταθερότερα και θα βιώσουν πιο ήπιες διακυμάνσεις από τις οικονομίες με χαμηλότερες βαθμολογίες GCI. Ως εκ τούτου, το GCI ως μέτρο της ανταγωνιστικότητας των χωρών καταδεικνύει την ανθεκτικότητα των χωρών σε οικονομικές κρίσεις: μια πιο ανταγωνιστική χώρα είναι πιο ανθεκτική στην περίπτωση οικονομικής κρίσης.(Petryle, 2016)

Μέσα από την εμπειρική ανάλυση των δεικτών GCI και GDP_PP_gr σε 114 χώρες για τα έτη 2005-2014 και την κατανομή τους σε πέντε ομογενείς ομάδες στη βάση του παραγόμενου GNI (gross national income) με τη μέθοδο ATLAS⁴ της World Bank στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έλεγχος αιτιότητας κατά Granger στις ανωτέρω μεταβλητές τα αποτελέσματα του οποίου αξιολογήθηκαν οικονομετρικά με ελέγχους Harris-Tzavalis και Im-Pesaran-Shin για να επιβεβαιώσουν ότι ο GCI μπορεί να προβλέψει τη δυναμική μιας εθνικής οικονομίας, αλλά μόνο σε ορισμένες συγκεκριμένες περιπτώσεις. Ειδικότερα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο δείκτης

---

⁴ Ο συντελεστής μετατροπής ATLAS για κάθε έτος είναι ο μέσος όρος της συναλλαγματικής ισοτιμίας μιας χώρας για το έτος αυτό και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα δύο τα προηγούμενα έτη, προσαρμοσμένα στη διαφορά μεταξύ του ρυθμού πληθωρισμού στη χώρα και του διεθνούς πληθωρισμού. (*The World Bank Atlas method - detailed methodology – World Bank Data Help Desk*, no date)

GCI επηρεάζει περισσότερο τις χώρες με χαμηλό GNI και σε μικρότερο βαθμό αυτές με υψηλότερο GNI.(Kordalska and Olczyk, 2015)

Η αφετηρία για την επίτευξη υψηλής οικονομικής ανάπτυξης απαιτεί την συνειδητοποίηση παραγόντων που επηρεάζουν την εν λόγω ανάπτυξη. Μέσα από την μελέτη δυο ομάδων κρατών (χώρες μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος), εστιάζοντας στο Ιραν, και εξετάζοντας οικονομετρικά την επίδραση του δείκτη GCI στην ανάπτυξη τους και εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο ρόλος της ανταγωνιστικότητας στην οικονομική ανάπτυξη και στις δύο ομάδες χωρών είναι σημαντικά θετικός. Παρ' όλα αυτά, ο εν λόγω αντίκτυπος είναι πολύ περισσότερο σημαντικός στις ομάδες μεσαίου εισοδήματος και όχι στις ομάδες υψηλότερου εισοδήματος(Dadgar, Nazari and Fahimifar, 2018).

Η μελέτη της δυνατότητας εννέα αναπτυσσόμενων οικονομιών μεταξύ της περιόδου 2002-2017 να εφαρμόσουν την πολιτική της Βιώσιμης Ανάπτυξης κατέληξε μεταξύ άλλων μέσα από εμπειρική έρευνα, στατιστική ανάλυση και έλεγχο συσχέτισης σε αξιόπιστα δεδομένα που παρέχονται από διεθνείς οργανισμούς και ιδρύματα για τα έτη 2002,2007,2012 και 2107 ότι υπάρχουν ισχυρές σχέσεις μεταξύ του GCI αφενός, και τα μερίδια των ακαθάριστων εθνικών αποταμιεύσεων, το υπόλοιπο του προϋπολογισμού και το υπόλοιπο του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στο ΑΕΠ από την άλλη.(State *et al.*, 2019)

Η εφαρμογή οικονομετρικής ανάλυσης για την επίδραση του δείκτη GCI στο ΑΕΠ του Αζερμπαϊτζάν στην περίοδο 2009- 2017, διακρίνοντας το σε ΑΕΠ (GDP) και ΑΕΠ μη σχετιζόμενο με παράγωγα πετρελαίου (Non-oil GDP) οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η βελτίωση του δείκτη κατά μια μονάδα αυξάνει GDP κατά 1,7% και το Non-oil GDP κατά 2,7%(Muradov, Hasanli and Hajiyeven, 2019).

Μια διαφορετική προσέγγιση που δεν αξιοποιεί τον δείκτη GCI αλλά τον δείκτη IMD(Institute of Management Development index) όπου τον υπολογίζει σε συνάρτηση με το GDPPC για δέκα τομείς της βιομηχανίας σε 23 οικονομίες μετάβασης για την περίοδο από 1995 έως 2009 και οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η βελτίωση του δείκτη σε συγκεκριμένους τομείς της βιομηχανικής παραγωγής οδηγεί στην οικονομική ανάπτυξη ενώ για κάποιους άλλους αποτελεί ανασχετικό παράγοντα της. (Gerni *et al.*, 2013)

Αναλύοντας την ανταγωνιστικότητα 41 ευρωπαϊκών χωρών, με βάση τον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας για την περίοδο 2014–2016, χρησιμοποιώντας διάφορες στατιστικές μεθόδους, καθώς και πρόσθετα δεδομένα από τις εκθέσεις για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα του World Economic Forum 2014–2016. Η μελέτη αποκαλύπτει μια υψηλή συσχέτιση μεταξύ της βαθμολογίας μιας χώρας για τον GCI του HDI (δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης), το GDPPC, το επίπεδο ανισότητας των φύλων και την ανταγωνιστικότητα της τουριστικής βιομηχανίας. Επιπλέον θεωρεί ότι , ανάμεσα σε πολλούς δείκτες, μόνο ο GCI μπορεί να θεωρηθεί ως μια προσπάθεια παρουσίασης μιας ολιστικής εικόνας των κινητήριων δυνάμεων της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, που εξασφαλίζουν υψηλή παραγωγικότητα εργασίας και κοινωνική ευημερία.(Bucher, 2017)

3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.1.1 ΓΕΝΙΚΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια περιγραφή των στοιχείων, των πηγών από τις οποίες προήλθαν και της μεθοδολογίας που θα ακολουθήσουμε για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Κυρίως θα εστιάσουμε στον δείκτη GCI που θα αποτελέσει την βάση στην οποία θα στηρίξουμε την μελέτη της ανταγωνιστικότητας των χωρών της Μαύρης Θάλασσας.

Τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα εργασία προέρχονται από ανοιχτές πηγές, κυρίως από διεθνείς οργανισμούς όπως η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank - WB), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund - IMF), τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών - ΟΗΕ (United Nations - UN), το World Economic Forum αλλά και από συναφείς μελέτες - έρευνες επί των επιμέρους ζητημάτων και εστιάζουν κυρίως στα 10 τελευταία έτη

3.1.2 ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η ανταγωνιστικότητα στην διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών που επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται εντός ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου (Heyne, Boettke and Prychitko, 2014) Ως εκ τούτου, η ανταγωνιστικότητα αντικατοπτρίζει την ικανότητα μιας συγκεκριμένης περιοχής να προσελκύει και να διατηρεί επιχειρήσεις με σταθερά ή αυξανόμενα μερίδια αγοράς σε μια δραστηριότητα, διατηρώντας παράλληλα σταθερό ή αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο για όσους συμμετέχουν σε αυτήν. Με δεδομένο αυτό, η ανταγωνιστικότητα μπορεί να ποικίλει σε έναν γεωγραφικό χώρο, καθώς οι περιφέρειες μιας περιοχής μπορούν να αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς, ανάλογα με τους παράγοντες της ανάπτυξης (Cowen and Tabarrok, 2013)

Ο δείκτης GCI περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία από διεθνώς αναγνωρισμένους οργανισμούς, ιδίως το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα και διάφορους εξειδικευμένους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένης της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών, της UNESCO και της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας. Ο Δείκτης περιλαμβάνει επίσης δείκτες που προέρχονται από την έρευνα (Executive Opinion Survey) του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ που αντικατοπτρίζει ποιοτικές πτυχές της ανταγωνιστικότητας ή για τις οποίες δεν υπάρχουν διαθέσιμα περιεκτικά και συγκρίσιμα στατιστικά στοιχεία για έναν αρκετά μεγάλο αριθμό οικονομιών

Το WOF αναγνώρισε και οργάνωσε τους παράγοντες που συμβάλλουν στην παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα, συμπεριλαμβάνοντας ένα μέσο όρο διαφορετικών συστατικών για τον καθένα μετρώντας μια διαφορετική πτυχή της ανταγωνιστικότητας. Στη συνέχεια τα ομαδοποίησε αρχικά σε 9 πυλώνες και στη συνέχεια από το 2007 σε 12 πυλώνες, μελετώντας τα σε ετήσια βάση. Οι 12 πυλώνες συνέλαβαν μια ποικιλία μικροοικονομικών και μακροοικονομικών παραγόντων που επηρεάζουν την οικονομική ανταγωνιστικότητα, δεν είναι ανεξάρτητοι αλλά τείνουν να ενισχύουν ο ένας τον άλλον με τέτοιο τρόπο ώστε μια αδυναμία σε έναν τομέα να έχει αρνητικό αντίκτυπο σε άλλους.

Οι 12 πυλώνες ταξινομούνται σε τρεις δευτερεύοντες δείκτες **Βασικά προαπαιτούμενα, Ενισχυτές αποδοτικότητας και Παράγοντες καινοτομίας και**

επιτήδευσης Κάθε χώρα παίρνει βαθμολογία σε κάθε πυλώνα, σε κλίμακα 1,00 (ελάχιστο) έως 7,00 (μέγιστο). Το 1,00 αντικατοπτρίζει τη χειρότερη απόδοση, ενώ το 7,00 αντικατοπτρίζει την καλύτερη απόδοση. Η συνολική βαθμολογία GCI για κάθε χώρα υπολογίστηκε ως ο μέσος όρος των βαθμολογιών στους 12 πυλώνες. Αυτή η συνολική βαθμολογία αντικατοπτρίζει τη συνολική απόδοση της οικονομίας από την άποψη της ανταγωνιστικότητας. Μια οικονομία με συνολική βαθμολογία GCI κοντά στα 7,00 σημαίνει υψηλή ανταγωνιστικότητα, ενώ μια βαθμολογία κοντά στο 1,00 σημαίνει χαμηλή ανταγωνιστικότητα (Παπαπατάνας, 2021)

Οι 12 τομείς είναι σαφές ότι δεν είναι ανεξάρτητοι αλλά επηρεάζει ο ένας τον άλλο και κάθε μεταβολή (θετική ή αρνητική) σε κάποιον από αυτούς μπορεί να επιφέρει αλλαγές σε ένα ή περισσότερους διαφορετικούς πυλώνες. Όπως αναφέρεται στις ετήσιες εκθέσεις του οργανισμού, η μεθοδολογία υπολογισμού του GCI επηρεάζεται από τα στάδια ανάπτυξης κάθε οικονομίας. Οι πρώτοι 4 πυλώνες αποτελούν τους πιο σημαντικούς συντελεστές στις οικονομίες που καθοδηγούνται από τους οικονομικούς παράγοντες, οι επόμενοι 6 αποτελούν τα «σημεία κλειδιά» στις οικονομίες που καθοδηγούνται από την αποδοτικότητα και τέλος, οι 2 τελευταίοι πυλώνες έχουν τη μεγαλύτερη αξία στις οικονομίες που καθοδηγούνται από την καινοτομία. Ο παλιός δείκτης GCI λαμβάνει υπόψη τα στάδια της ανάπτυξης αποδίδοντας μεγαλύτερη σχετικά βαρύτητα σε εκείνους τους πυλώνες που είναι πιο σχετικοί για μια οικονομία δεδομένου του συγκεκριμένου σταδίου ανάπτυξής της. Για την εφαρμογή αυτής της έννοιας, οι πυλώνες οργανώθηκαν σε τρία υπό-παραρτήματα, καθένα κρίσιμο για ένα συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξης. Ο διαχωρισμός στις 3 κατηγορίες γίνεται με βάση 2 παράγοντες: πρώτον το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε συναλλαγματικές ισοτιμίες της αγοράς και δεύτερον από το μερίδιο των εξαγωγών ορυκτών προϊόντων στις συνολικές εξαγωγές (αγαθά και υπηρεσίες). Παρακάτω αναλύονται συνοπτικά οι 12 πυλώνες.

3.1.2.1 ΘΕΣΜΟΙ

Το θεσμικό περιβάλλον αποτελεί το πλαίσιο εντός του οποίου ιδιώτες, επιχειρήσεις και κυβερνήσεις αλληλεπιδρούν για τη δημιουργία εισοδήματος και πλούτου στην οικονομία. Το θεσμικό πλαίσιο έχει ισχυρή επίδραση στην ανταγωνιστικότητα και στην ανάπτυξη. Παίζει κεντρικό ρόλο στους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνίες κατανέμουν τα οφέλη και αναλαμβάνουν το κόστος των αναπτυξιακών στρατηγικών και πολιτικών, και έχει επιπτώσεις στις επενδυτικές αποφάσεις και στις οργάνωση της παραγωγής. Η σημασία των θεσμών δεν περιορίζεται στο νομικό πλαίσιο. (Sala-i- Martin et al., 2007)

3.1.2.2 ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Η ύπαρξη υποδομών υψηλής ποιότητας είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής λειτουργίας της οικονομίας και αποτελούν σημαντικό παράγοντα που καθορίζει τη γεωγραφική θέση, αλλά και τα είδη οικονομικής δραστηριότητας ή τους τομείς που μπορεί να αναπτυχθεί μια οικονομία. Η εκτεταμένη και υψηλής ποιότητας υποδομή είναι απαραίτητος παράγοντας ανταγωνιστικότητας. (Sala-i- Martin et al., 2007)

3.1.2.3 ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η σταθερότητα του μακροοικονομικού περιβάλλοντος είναι σημαντική για τις επιχειρήσεις και επομένως είναι σημαντική για τη συνολική ανταγωνιστικότητα μιας χώρας. Μέσω αυτής διευκολύνεται το κυβερνητικό έργο. Υψηλά δημοσιονομικά ελλείματα, υψηλοί πληθωρισμοί κτλ. εμποδίζουν τη βιωσιμότητα μιας οικονομίας και

τη σταθερότητα αυτής, έχοντας τελικό αρνητικό αποτέλεσμα στην γενική ανάπτυξη αυτής. (Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.4 ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ένα υγιές εργατικό δυναμικό είναι ζωτικής σημασίας για την ανταγωνιστικότητα και την παραγωγικότητα μιας χώρας. Οι επενδύσεις στην παροχή υπηρεσιών υγείας είναι επομένως κρίσιμες για σαφείς οικονομικούς και ηθικούς προβληματισμούς. Εκτός από την υγεία, ο πυλώνας αυτός λαμβάνει υπόψη την ποσότητα και την ποιότητα της βασικής εκπαίδευσης που λαμβάνει ο πληθυσμός, η οποία είναι ολοένα και πιο σημαντική στη σημερινή οικονομία με άμεσο αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητα αυτού άρα και συνεπώς στην ανταγωνιστικότητα του εργατικού δυναμικού. (Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.5 ΑΝΩΤΕΡΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η ποιοτική τριτοβάθμια εκπαίδευση και κατάρτιση είναι ζωτικής σημασίας για τις οικονομίες που επιθυμούν να ανεβάσουν την αλυσίδα αξίας πέρα από τις απλές παραγωγικές διαδικασίες και προϊόντα. Αυτός ο πυλώνας μετρά τα ποσοστά δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εγγραφής καθώς και την ποιότητα της εκπαίδευσης που αξιολογείται από τους ηγέτες των επιχειρήσεων. Η έκταση της κατάρτισης του προσωπικού λαμβάνεται επίσης υπόψη λόγω της σπουδαιότητας της επαγγελματικής και συνεχούς κατάρτισης στο χώρο εργασίας, για τη διασφάλιση της συνεχούς αναβάθμισης των δεξιοτήτων των εργαζομένων. (Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.6 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΑΓΑΘΩΝ

Ο υγιής ανταγωνισμός στην αγορά, τόσο εγχώριος όσο και ξένος, είναι σημαντικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα της αγοράς και, ως εκ τούτου, για την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων, εξασφαλίζοντας ότι οι πιο αποδοτικές επιχειρήσεις που παράγουν προϊόντα που απαιτούνται από την αγορά είναι εκείνες που ευδοκούν. Η κατεύθυνση για παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς μπορεί να δημιουργήσει ένα σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, καθώς αναγκάζει τις εταιρείες να είναι πιο καινοτόμες και προσανατολισμένες στον πελάτη και, συνεπώς, επιβάλλει την πειθαρχία που απαιτείται για την επίτευξη αποτελεσματικότητας στην αγορά. (Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.7 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι αγορές εργασίας πρέπει να έχουν την ευελιξία να μεταφέρουν τους εργαζομένους από μια οικονομική δραστηριότητα στην άλλη γρήγορα και με χαμηλό κόστος και να επιτρέπουν τις διακυμάνσεις των μισθών χωρίς μεγάλη κοινωνική αναστάτωση. Οι αποδοτικές αγορές εργασίας πρέπει επίσης να εξασφαλίζουν σαφή ισχυρά κίνητρα για τους εργαζομένους και να προάγουν την αξιοκρατία στο χώρο εργασίας και πρέπει να παρέχουν ισότητα στο επιχειρηματικό περιβάλλον μεταξύ γυναικών και ανδρών. Από κοινού, αυτοί οι παράγοντες έχουν θετικό αντίκτυπο στην απόδοση των εργαζομένων και στην ελκυστικότητα της χώρας για ταλέντο, δύο πτυχές της αγοράς εργασίας που γίνονται όλο και πιο σημαντικές στις μέρες μας. (Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.8 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Οι οικονομίες απαιτούν εξελιγμένες χρηματοπιστωτικές αγορές που μπορούν να διαθέσουν κεφάλαιο για επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα από πηγές όπως δάνεια από έναν υγιή τραπεζικό τομέα, καλά ρυθμισμένα χρηματιστήρια αξιών,

επιχειρηματικά κεφάλαια και άλλα χρηματοπιστωτικά προϊόντα. Προκειμένου να εκπληρώσει όλες αυτές τις λειτουργίες, ο τραπεζικός τομέας πρέπει να είναι αξιόπιστος και διαφανής και -όπως έχει γίνει σαφές πρόσφατα- οι χρηματοπιστωτικές αγορές χρειάζονται κατάλληλη ρύθμιση για την προστασία των επενδυτών και άλλων παραγόντων της οικονομίας γενικότερα.(Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.9 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ

Ο πυλώνας της τεχνολογικής ετοιμότητας μετρά την ευελιξία με την οποία μια οικονομία υιοθετεί τις υπάρχουσες τεχνολογίες για τη βελτίωση της παραγωγικότητας των βιομηχανιών της, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ικανότητά της να αξιοποιεί πλήρως τις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας στις καθημερινές δραστηριότητες και στις παραγωγικές διαδικασίες, για την ανταγωνιστικότητα. Οι επιχειρήσεις που λειτουργούν στη χώρα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε προηγμένα προϊόντα και σχέδια αλλά και την ικανότητα απορρόφησης και χρήσης τους. Μεταξύ των κύριων πηγών ξένων τεχνολογιών, οι άμεσες ξένες επενδύσεις (FDI) διαδραματίζουν συχνά σημαντικό ρόλο, ιδίως για τις χώρες που βρίσκονται σε λιγότερο προχωρημένο στάδιο τεχνολογικής ανάπτυξης.(Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.10 ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΓΟΡΑΣ

Το μέγεθος της αγοράς επηρεάζει την παραγωγικότητα, δεδομένου ότι οι μεγάλες αγορές επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να εκμεταλλεύονται οικονομίες κλίμακας. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, οι διεθνείς αγορές έχουν καταστεί υποκατάστατο των εγχώριων αγορών, ειδικά για τις μικρές χώρες. Έτσι, οι εξαγωγές μπορούν να θεωρηθούν ως υποκατάστατο της εγχώριας ζήτησης για τον καθορισμό του μεγέθους της αγοράς για τις επιχειρήσεις μιας χώρας.(Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.11 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ

Η επιχειρησιακή πολυπλοκότητα αφορά δύο στοιχεία που συνδέονται στενά: την ποιότητα των συνολικών επιχειρηματικών δικτύων μιας χώρας και την ποιότητα των λειτουργιών και των στρατηγικών των επιμέρους επιχειρήσεων. Αυτοί οι παράγοντες είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για χώρες σε προχωρημένο στάδιο ανάπτυξης, όταν έχουν εξαντληθεί, σε μεγάλο βαθμό, οι βασικότερες πηγές βελτίωσης της παραγωγικότητας. Η ποιότητα των επιχειρηματικών δικτύων μιας χώρας και των υποστηρικτικών βιομηχανιών, όπως υπολογίζεται από την ποσότητα και την ποιότητα των τοπικών προμηθευτών και την έκταση της αλληλεπίδρασής τους, είναι σημαντική για διάφορους λόγους.(Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.2.12 ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

Ο τελευταίος πυλώνας επικεντρώνεται στην καινοτομία. Η καινοτομία είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις οικονομίες καθώς εξελίσσονται και η πιθανότητα δημιουργίας περισσότερης αξίας μέσω της απλής ενσωμάτωσης και προσαρμογής εξωγενών τεχνολογιών τείνει να εξαφανιστεί. Για την ανάπτυξη των οικονομιών αυτών απαιτείται ένα περιβάλλον που να ευνοεί την καινοτόμο δραστηριότητα και να υποστηρίζεται τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα. Ειδικότερα, σημαίνει επαρκείς επενδύσεις στην έρευνα και ανάπτυξη (E & A), ιδίως από τον ιδιωτικό τομέα, η ύπαρξη ιδρυμάτων επιστημονικής έρευνας υψηλής ποιότητας, εκτεταμένη συνεργασία στην έρευνα και τις τεχνολογικές εξελίξεις μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας και την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας.(Sala-I- Martin *et al.*, 2007)

3.1.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ

Από το 2017 ο δείκτης εξελίχθηκε δυνάμει της παγκοσμιοποίησης, της οικονομικής ύφεσης του 2008⁵ και του ρυθμού συγκέντρωσης του 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης (4IR)⁶ που κατέστησαν το παλαιότερο μοντέλο απαρχαιωμένο. Το GCI 4.0 διατήρησε τους στόχους του προκατόχου του επανεξετάζοντας τους παράγοντες που καθορίζουν την παραγωγικότητα και την μέτρηση της. Από τους 98 δείκτες, 34 διατηρήθηκαν από την προηγούμενη μεθοδολογία, ενώ εισήχθησαν 64 νέοι. Από τους 98 δείκτες, οι 44 προέρχονται από την έρευνα (Executive Opinion Surveys) του Φόρουμ και 54 βασίζονται σε στατιστικά στοιχεία που παρέχονται από αξιόπιστους προμηθευτές εξωτερικών πηγών. Η νέα μεθοδολογία καταγράφει όλους τους παράγοντες που προσδιορίζονται από τη βιβλιογραφία και από ειδικούς ως σημαντικούς για την παραγωγικότητα στην εποχή του 4IR. Οι βαθμολογίες του κάθε πυλώνα και του δείκτη GCI εκφράζονται σε κλίμακα 0 έως 100 και ερμηνεύονται ως "βαθμολογίες προόδου" που δείχνουν πόσο κοντά είναι μια χώρα στην ιδανική κατάσταση. Η συνολική βαθμολογία GCI 4.0 είναι ο απλός μέσος όρος των 12 πυλώνων και ο σχήμα στάθμισης "Κατάσταση ανάπτυξης" από προηγούμενες εκδόσεις του GCI δεν χρησιμοποιείται πλέον. (Παπαπάναγος, 2021). Το 2020 η κατάταξη των κρατών με βάση τον δείκτη GCI έχει διακοπεί λόγω της πανδημίας του κορονωϊού COVID-19. Αντι αυτού αυτή η αναφορά του 2020 από το WEF είναι αφιερωμένη στην επεξεργασία των προτεραιοτήτων ανάκαμψης και αναβίωσης, και λαμβάνοντας υπόψη τα δομικά στοιχεία ενός μετασχηματισμού προς νέα οικονομικά συστήματα που συνδυάζουν Στόχους «παραγωγικότητας», «ανθρώπων» και «πλανήτη». Από το 2021 η αναφορά θα επανέλθει σε συγκριτική αξιολόγηση που θα προσφέρει μια νέα πυξίδα για το μελλοντική κατεύθυνση της οικονομικής ανάπτυξης (Schwab, 2020). Οι πυλώνες του GCI 4.0 όπως έχουν διαμορφωθεί φαίνονται παρακάτω.

3.1.3.1 ΘΕΣΜΟΙ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η ποιότητα των θεσμών επηρεάζει σημαντικά την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη. Ο νέος δείκτης GCI 4.0 για την εκτίμηση του συνυπολογίζει την ασφάλεια, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, το κοινωνικό κεφάλαιο, και ισολογισμούς, τη διαφάνεια και τις επιδόσεις του δημόσιου τομέα, την εταιρική διακυβέρνηση και τον μελλοντικό προσανατολισμό της κυβέρνησης. (Schwab, 2018). Την υψηλότερη βαθμολογία στον πυλώνα συγκέντρωσε η Γεωργία με 61,0 και τον χαμηλότερο η Ουκρανία με 47,9. Ο μέσος όρος (54,7) υπολείπεται κατά πολύ αυτών της ΕΕ (65,9) και της ΗΠΑ (71,2), έχει όμως μικρή διαφορά από αυτόν της Κίνας (56,8) γεγονός που υποδηλώνει την ανάγκη για διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις στους τομείς που προαναφέρθηκαν τόσο από τις κυβερνήσεις όσο και από τις επιχειρήσεις.

3.1.3.2 ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Στην εξέλιξη του ο δείκτης καταγράφει την ποιότητα και επέκταση των υποδομών μεταφορών (οδικές, σιδηροδρομικές, ύδρευσης και αέρα) και τις υποδομές κοινής ωφέλειας. (Schwab, 2018). Στον πυλώνα των υποδομών ο Μ.Ο (72,0) είναι χαμηλότερος από αυτούς της ΕΕ (81,9), των ΗΠΑ (87,9) και της Κίνας (77,9).

---

⁵ Η οικονομική κρίση μπορεί να έχει μακροχρόνιες επιπτώσεις στην παραγωγικότητα

⁶ Δημιουργεί μια επιτάχυνση του κύκλου καινοτομίας, αναγκάζει τα επιχειρηματικά μοντέλα να γίνουν απαρχαιωμένα με ταχύτερο ρυθμό.

3.1.3.3 ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ (ICT)

Η εξέλιξη της ταχύτητας διανομής και ανταλλαγής πληροφοριών με την παράλληλη μείωση του κόστους πρόσβασης στην πληροφορία βελτιώνει την αποτελεσματικότητα και πυροδοτεί την καινοτομία. Ο πυλώνας αξιολογεί την ικανότητα της οικονομίας να αξιοποιήσει πλήρως τις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών σε καθημερινές δραστηριότητες και διαδικασίες παραγωγής για αυξημένη αποδοτικότητα και ανταγωνιστικότητα και καταγράφει τον βαθμό διάδοσης συγκεκριμένων τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών. (Schwab, 2018) Όσον αφορά την υιοθέτηση ICT ο Μ.Ο (64,4) συγκλίνει περισσότερο προς αυτόν της ΕΕ (72,2) και των ΗΠΑ (74,3) και λιγότερο με αυτόν της Κίνας (78,5)

3.1.3.4 ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ

Ο πυλώνας στοχεύει στη μέτρηση των κύριων παραγόντων που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των χωρών μέσω του καναλιού επενδυτικών αποφάσεων. Βασίζεται σε δύο δείκτες: τον πληθωρισμό και τη δυναμική του χρέους. Ο μέτριος και προβλέψιμος πληθωρισμός και το βιώσιμο δημόσιο χρέος μειώνουν τις αβεβαιότητες, θέτουν τις προσδοκίες απόδοσης για επενδύσεις και αυξάνουν την εμπιστοσύνη των επιχειρήσεων -τα οποία ενισχύουν την παραγωγικότητα. Η απώλεια εμπιστοσύνης στη μακροοικονομική σταθερότητα μπορεί να προκαλέσει τη διαφυγή κεφαλαίων με αποσταθεροποιητικά οικονομικά αποτελέσματα. Ο πυλώνας καταγράφει: το επίπεδο του πληθωρισμού (στόχος 2%) και τη διατηρησιμότητα του δημόσιου χρέους (Schwab, 2018). Ο πυλώνας αυτός αποτελεί αγκάθι για τις περισσότερες χώρες, πλην Ρωσίας (90,0) Βουλγαρίας (90,0) και Ρουμανίας (89,7) καθώς ο Μ.Ο (75,7) υπολείπεται κατά πολύ των ισχυρών ΕΕ (95,9), ΗΠΑ, (99,8) και Κίνας (98,8),

3.1.3.5 ΥΓΕΙΑ

Ο πυλώνας καταγράφει το προσδόκιμο ζωής προσαρμοσμένο στην υγεία (HALE) –που είναι ο μέσος αριθμός ετών που ένα νεογέννητο μπορεί να περιμένει να ζήσει με καλή υγεία. (Schwab, 2018). Στον πυλώνα της υγείας ο Μ.Ο (76,6) είναι χαμηλότερος από αυτούς της ΕΕ (89,7), των ΗΠΑ (83,0) και της Κίνας (87,8). Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα έχει πολύ υψηλή βαθμολογία επιτυγχάνοντας 93,5 μονάδες.

3.1.3.6 ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Η εκπαίδευση ενσωματώνει δεξιότητες και ικανότητες στο εργατικό δυναμικό. Οι υψηλά μορφωμένοι πληθυσμοί είναι πιο παραγωγικοί επειδή διαθέτουν μεγαλύτερη συλλογική ικανότητα να εκτελούν εργασίες και να μεταφέρουν γρήγορα γνώσεις και να δημιουργούν νέες γνώσεις και εφαρμογές. Ο πυλώνας καταγράφει το γενικό επίπεδο δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και την ποσότητα και την ποιότητα της εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων παραγόντων όπως: ανάπτυξη του ψηφιακού γραμματισμού⁷, τις διαπροσωπικές δεξιότητες και την ικανότητα σκέψης και δημιουργικής σκέψης. (Schwab, 2018) Στον πυλώνα των δεξιοτήτων ο Μ.Ο (66,8) είναι

---

⁷ Ο ψηφιακός γραμματισμός έχει να κάνει με ένα τεράστιο πλήθος από ικανότητες και δεξιότητες, που πρέπει να έχει ο χρήστης ώστε να αναζητάει, να διαχειρίζεται, να οργανώνει, να αναλύει, να αξιολογεί και να κατανοεί το πλήθος των πληροφοριών, που προέρχονται από τα ψηφιακά περιεχόμενα και τις τεχνολογικές εφαρμογές, καθώς και τις διαδικασίες δημιουργίας, ανάπτυξης και συγγραφής αυτών των περιεχομένων.

χαμηλότερος από αυτούς της ΕΕ (75,1) και των ΗΠΑ (82,5) και υψηλότερος από της Κίνας (64,1).

3.1.3.7 ΑΓΟΡΑ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Ο πυλώνας αντικατοπτρίζει το βαθμό στον οποίο μια χώρα παρέχει ίσους όρους ανταγωνισμού στις επιχειρήσεις για να συμμετέχουν στις αγορές της. Μετρείται σε όρους έκτασης της ισχύος της αγοράς, της προσβασιμότητας με ισότιμους όρους σε εγχώριες και ξένες επιχειρήσεις και του βαθμού φορολογικών στρεβλώσεων στην παραγωγικότητα. Ο ανταγωνισμός στηρίζει την αύξηση της παραγωγικότητας, παρακινώντας τις εταιρείες να καινοτομήσουν με την αναβάθμιση των προϊόντων, των υπηρεσιών και της οργάνωσή τους, προμηθεύοντας τα καλύτερα δυνατά προϊόντα στις χαμηλότερες δυνατές τιμές. (Schwab, 2018). Στην αγορά προϊόντων ο Μ.Ο (56,5) συγκλίνει περισσότερο προς αυτόν της ΕΕ (60,8) και της Κίνας (57,6) και λιγότερο με αυτόν των ΗΠΑ (68,6)

3.1.3.8 ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι αγορές εργασίας που λειτουργούν εύρυθμα ενισχύουν την παραγωγικότητα συνδυάζοντας τους εργαζόμενους με τις πιο κατάλληλες θέσεις εργασίας ανάλογα με τις δεξιότητες τους. Συνδυάζοντας την ευελιξία με την προστασία των βασικών δικαιωμάτων των εργαζομένων, οι εύρυθμες αγορές εργασίας επιτρέπουν στις χώρες να είναι πιο ανθεκτικές στα σοκ και να ανακατανέμουν την παραγωγή σε αναδυόμενα τμήματα, να παρακινήσει τους εργαζομένους να αναλάβουν κινδύνους, να προσελκύσει και να διατηρήσει ταλέντα και να παρακινήσει τους εργαζόμενους. Ο πυλώνας καταγράφει την ευελιξία (flexibility) που αποτελεί το βαθμό στον οποίο μπορούν να αναδιοργανωθούν οι ανθρώπινοι πόροι και τη διαχείριση ταλέντων (talent management) που είναι ο βαθμός στον οποίο αξιοποιούνται οι ανθρώπινοι πόροι. (Schwab, 2018). Στην αγορά προϊόντων ο Μ.Ο (61,7) είναι μεγαλύτερος από της Κίνας (57,6) και μικρότερος από των ΕΕ (66,0) και ΗΠΑ (78,0).

3.1.3.9 ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ένα ανεπτυγμένο χρηματοοικονομικό σύστημα ενισχύει την παραγωγικότητα με τη συγκέντρωση των αποταμιεύσεων σε παραγωγικές επενδύσεις, την βελτίωση της κατανομής κεφαλαίου στις πιο ελπιδοφόρες επενδύσεις μέσω της παρακολούθησης των δανειοληπτών και της μείωσης των ασυμμετριών πληροφοριών και με την παροχή ενός αποτελεσματικού συστήματος πληρωμών. Απαιτείται η θέσπιση κανονισμών λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την αποφυγή χρηματοοικονομικών κρίσεων που προκαλούν αρνητικές επιπτώσεις στις επενδύσεις και την παραγωγικότητα. Ο πυλώνας καταγράφει το βάθος(διαθεσιμότητα χρηματοοικονομικών προϊόντων όπως: πίστωση, ίδια κεφάλαια, χρέος, ασφάλιση) και σταθερότητα (μετριασμός της υπερβολικής ανάληψης κινδύνων και ευκαιριακής συμπεριφοράς) του χρηματοπιστωτικού συστήματος. (Schwab, 2018). Η διαφορά του δείκτη στον πυλώνα του χρηματοοικονομικό σύστημα είναι πολύ μεγάλη καθώς ο Μ.Ο. είναι μόλις 54,3 σε σχέση με τα 71,0 της ΕΕ, 75,0 της Κίνας και 91,0 των ΗΠΑ

3.1.3.10 ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΓΟΡΑΣ

Στην εξέλιξη του δείκτη ο πυλώνας αποτυπώνει το μέγεθος των εγχώριων και ξένων αγορών στις οποίες έχουν πρόσβαση οι επιχειρήσεις μιας χώρας, με βάση το άθροισμα της αξίας της κατανάλωσης, των επενδύσεων και των εξαγωγών. (Schwab, 2018). Όπως είναι φυσιολογικό δεδομένων των πληθυσμιακών μεγεθών ο Μ.Ο του δείκτη (57,5) συγκλίνει προς αυτόν της ΕΕ (61,6) αλλά έχει μεγάλη διαφορά από ΗΠΑ (99,5) και Κίνα (100).

3.1.3.11 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΔΥΝΑΜΙΣΜΟΣ

Ένας δυναμικός ιδιωτικός τομέας αυξάνει την παραγωγικότητα λαμβάνοντας επιχειρηματικούς κινδύνους, δοκιμάζοντας νέες ιδέες και δημιουργώντας καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες. Ο πυλώνας καταγράφει την ικανότητα του ιδιωτικού τομέα να δημιουργεί και να υιοθετεί νέες τεχνολογίες και νέους τρόπους οργάνωσης της εργασίας και την ύπαρξη διοικητικών κανόνων που επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να εισέρχονται και να εξέρχονται εύκολα από την αγορά. (Schwab, 2018). Στον πυλώνα αυτό ο Μ.Ο του δείκτη (61,6) συγκλίνει προς αυτόν της Κίνας (66,4) και της ΕΕ (68,5) αλλά έχει μεγάλη διαφορά από ΗΠΑ (84,2).

3.1.3.12 ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ

Οι χώρες που μπορούν να δημιουργήσουν μεγαλύτερη συσσώρευση γνώσεων και που προσφέρουν καλύτερες συνεργατικές ή διεπιστημονικές ευκαιρίες τείνουν να έχουν μεγαλύτερη ικανότητα δημιουργίας καινοτόμων ιδεών και νέων επιχειρηματικών μοντέλων, τα οποία θεωρούνται οι κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής ανάπτυξης. Ο πυλώνας καταγράφει την ποσότητα και την ποιότητα της επίσημης Ε & Α, τον βαθμό στον οποίο το περιβάλλον μιας χώρας ενθαρρύνει τη συνεργασία, τη συνδεσιμότητα, τη δημιουργικότητα, την ποικιλομορφία και την αντιπαράθεση μεταξύ διαφορετικών οραμάτων και οπτικών και την ικανότητα μετατροπής ιδεών σε νέα αγαθά και υπηρεσίες. (Schwab, 2018). Ο παραπάνω πυλώνας αποτελεί την αχίλλειο πτέρνα καθώς είναι αυτός που επετεύχθη η μικρότερη βαθμολογία (41,0) που απέχει αρκετά από την ΕΕ (60,0) και την Κίνα (64,8) και πάρα πολύ από τις ΗΠΑ (84,1).

3.2 ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

Τα στοιχεία που αντλούμε από τις ετήσιες αναφορές του WEF εκκινούν από το 2006 καθόσον πριν το έτος αυτό μόνο έξι χώρες⁸ συμμετείχαν στο ευρετήριο του. Η παράθεση των δεδομένων φαίνεται στους Πίνακες 1 και 2 του παραρτήματος «Α» του παρόντος πονήματος.

Γενικά αναφέρουμε ότι ο δείκτης παρουσιάζει βελτίωση για τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας γεγονός που υποδηλώνει την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τους. Παρά τη βελτίωση όμως, δεν παρέχουν ευνοϊκές συνθήκες για την καινοτομία. Επίσης, το θεσμικό πλαίσιο είναι αδύναμο και στις δύο περιοχές. Η ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος και το μέγεθος της αγοράς βρίσκονται πολύ πίσω από αυτά των χωρών της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας που αποτελούν παίκτες κλειδιά για την παγκόσμια οικονομία. Η Μολδαβία είναι η χώρα ουραγός του δείκτη καθώς έχει επιτύχει το χαμηλότερο σκορ για 9 από τα 16 έτη. Αντίθετα το Αζερμπαϊτζάν πρώτευσε τα 8 από τα 16 έτη. Από το 2017 και έπειτα την ομάδα της Μαύρης Θάλασσας οδηγεί η Ρωσία που επιτυγχάνει το υψηλότερο σκορ τα τελευταία τρία συναπτά έτη. (Παπαπάναγος, 2021).

Οι πυλώνες στους οποίους οι χώρες της Μαύρης Θάλασσας υστερούν είναι η Καινοτομία, οι Θεσμοί, το Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και το Μέγεθος Αγοράς, ενώ βελτιωμένες επιδόσεις επιτυγχάνουν στους τομείς της Μακροοικονομικής Σταθερότητας, της Υγείας και των Υποδομών.

---

⁸ Βουλγαρία, Ελλάδα, Ρουμανία, Ρωσία, Τουρκία και Ουκρανία.

Η Ελλάδα από το 2010 έως και το 2017 βρίσκεται κάτω του Μέσου όρου της ομάδας γεγονός που αποτυπώνει την οικονομικοκοινωνική κρίση τη οποία διήγε την παραπάνω περίοδο. Από το 2017 επιδεικνύει μια βελτιωμένη δυναμική καθώς βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο όμως υπολείπεται στους τομείς των αγορών και της καινοτομίας.

3.3 ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

Με τον όρο οικονομική ανάπτυξη εννοούμε την αύξηση της παραγωγής οικονομικών αγαθών και υπηρεσιών συγκριτικά για μια χρονική περίοδο. Μπορεί να μετρηθεί σε ονομαστικούς ή πραγματικούς (προσαρμοσμένους για τον πληθωρισμό) όρους. Παραδοσιακά, η συνολική οικονομική ανάπτυξη μετριέται με βάση το ακαθάριστο εθνικό προϊόν (ΑΕΘΠ) ή το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), αν και μερικές φορές χρησιμοποιούνται εναλλακτικές μετρήσεις.

Με πιο απλά λόγια, η οικονομική ανάπτυξη αναφέρεται σε αύξηση της συνολικής παραγωγής σε μια οικονομία. Συχνά, αλλά όχι απαραίτητα, τα συνολικά κέρδη στην παραγωγή συσχετίζονται με την αυξημένη μέση οριακή παραγωγικότητα. Αυτό οδηγεί σε αύξηση των εισοδημάτων, εμπνέοντας τους καταναλωτές να ανοίξουν το πορτοφόλι τους και να αγοράσουν περισσότερα, πράγμα που σημαίνει υψηλότερη ποιότητα υλικής ζωής ή βιοτικό επίπεδο.

Στα οικονομικά, η ανάπτυξη συνήθως διαμορφώνεται ως συνάρτηση του φυσικού κεφαλαίου, του ανθρώπινου κεφαλαίου, του εργατικού δυναμικού και της τεχνολογίας. Με απλά λόγια, η αύξηση της ποσότητας ή της ποιότητας του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας, τα εργαλεία με τα οποία πρέπει να εργαστούν και τις συνταγές που έχουν στη διάθεσή τους για να συνδυάσουν εργασία, κεφάλαιο και πρώτες ύλες, θα οδηγήσουν σε αυξημένη οικονομική παραγωγή (Potter, 2021).

Τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν για την μέτρηση της ανάπτυξης και την σύγκρισή τους σε σχέση με τις μεταβολές των στοιχείων της ανταγωνιστικότητας, στις χώρες της Μαύρης Θάλασσας είναι το ετήσιο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) σε ΜΙΑΔ (GDP_PPP) και ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του [GDP_GR (annual %)] και Τα δεδομένα αντλούνται κυρίως από την Παγκόσμια Τράπεζα και συμπληρώνονται από άλλες πηγές όπως το ΔΝΤ και η ΕΕ και παρουσιάζονται στους πίνακες 3, 4 και 5 του παραρτήματος «Α».

Η περίοδος που θα μελετήσουμε είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη καθώς βρίσκει τις οικονομίες των χωρών στον απόηχο της κρίσης του 2009. Έτσι ο ρυθμός ανάπτυξης τους είναι μικρός ως αποτέλεσμα μιας πληθώρας παραγόντων όπως η μείωση των επενδυτικών ροών και των ακαθάριστων επενδύσεων κεφαλαίου και το τέλος της νομισματικής χαλάρωσης των ΗΠΑ που οδήγησε στην μείωση των καθαρών χρηματοοικονομικών ροών. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την ρωσική και ελληνική οικονομικές κρίσεις και την προβληματική τουρκική οικονομία, που και οι τρεις αποτελούν σημαντικές για την περιοχή οικονομίες, επηρεάζουν δυσμενώς τον ρυθμό της πραγματικής οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η κρίση της Ουκρανίας επιβάρυνε τις οικονομίες της περιοχής μετά την αμοιβαία επιβολή κυρώσεων από την ΕΕ στην Ρωσία και αντίστροφα. (Παπαπάναγος, 2021). Τέλος η πτώση των τιμών του πετρελαίου και του φυσικού αερίου ευνόησε την ανάπτυξη των χωρών της Βαλκανικής αλλά επιβάρυνε τις οικονομίες των χωρών παραγωγών όπως το Αζερμπαϊτζάν και η Ρωσία. (Muradov, Hasanli and Hajiyev, 2019)

Η χώρα που πέτυχε τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης είναι η Τουρκία βασιζόμενη στο μέγεθος της αγοράς της, τον υψηλό πληθωρισμό και την συνεχή υποτίμηση του νομίσματος της. Η Γεωργία και η Ρουμάνια πέτυχαν μικρότερους αλλά συνεχώς θετικούς και αυξανόμενους ρυθμούς ανάπτυξης. Η Αρμενία, η Βουλγαρία, η Μολδαβία και η Ρωσία παρουσίασαν μικρή θετική ανάπτυξη. Τέλος η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης και η Ουκρανία λόγω κυρίως της Κριμαϊκής κρίσης, παρουσιάζουν κάμψη στον ρυθμό ανάπτυξη τους. Το σύνολο των χωρών έχει επηρεαστεί από την παγκόσμια υγειονομική κρίση του CoViD -19 με τις οικονομίες τους να συρρικνώνονται την περίοδο από το 2019 έως σήμερα, για την οποία όμως δεν θα χρησιμοποιήσουμε τα δημοσιονομικά στοιχεία.

3.4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η εξέταση των δεδομένων θα πραγματοποιηθεί οικονομετρικά με μια ανάλυση παλινδρόμησης. Με την ανάλυση παλινδρόμησης εξετάζουμε τη σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών με σκοπό την πρόβλεψη των τιμών της μιας, μέσω των τιμών της άλλης (ή των άλλων). Σε κάθε πρόβλημα παλινδρόμησης διακρίνουμε δύο είδη μεταβλητών: τις ανεξάρτητες ή ελεγχόμενες ή επεξηγηματικές και τις εξαρτημένες ή απόκρισης. Αν το διάγραμμα διασποράς δύο μεταβλητών X και Y έχει μορφή επιμήκους κεκλιμένης έλλειψης ή πλατυσμένου J , η σχέση των X και Y είναι κατά προσέγγιση γραμμική. Στην περίπτωση αυτή έχουμε την απλούστερη μορφή παλινδρόμησης, την απλή γραμμική παλινδρόμηση όπου υπάρχει μόνο μια ανεξάρτητη μεταβλητή X και η εξαρτημένη μεταβλητή Y μπορεί να προσεγγισθεί ικανοποιητικά από μια γραμμική συνάρτηση του X .

Σε ένα απλό γραμμικό υπόδειγμα παλινδρόμησης έχουμε:

$$Y = \alpha + bX + e$$

Όπου Y η εξαρτημένη μεταβλητή που θέλουμε να ερμηνεύσουμε, X η ανεξάρτητη ή ερμηνευτική μεταβλητή και e ο όρος σφάλματος το μόνο τυχαίο δείγμα στο ανωτέρω υπόδειγμα και παράγοντας τυχαιότητας της Y που περιγράφει την διαφορά της παρατηρούμενης από τη θεωρητική τιμή της Y . α είναι η σταθερά του συστημικού τμήματος της παλινδρόμησης και b η κλίση του συστημικού τμήματος.

Αρχικά πρέπει να κατανοήσουμε και να αναλύσουμε τα ποσοτικά δεδομένα μας. Μετά τον έλεγχο συσχετίσεων είναι στην ευχέρεια μας να επιλέξουμε ποιες από τις ανεξάρτητες μεταβλητές θα χρησιμοποιήσουμε για την κατασκευή του μοντέλου. Για να προχωρήσουμε στην εφαρμογή της παλινδρόμησης θα πρέπει να πραγματοποιήσουμε έλεγχο της κανονικότητας⁹ των δεδομένων που έχουμε αναλύσει παραπάνω ώστε να δεχθούμε ή να απορρίψουμε την υπόθεση μας ότι η κατανομή είναι κανονική.

Η ανάλυση των δεδομένων θα γίνει για κάθε χώρα ξεχωριστά και ως ανεξάρτητη μεταβλητή θα χρησιμοποιήσουμε τις βαθμολογίες που οι χώρες πέτυχαν στους επιμέρους πυλώνες του δείκτη GCI και εξαρτημένη μεταβλητή την οικονομική ανάπτυξη τους ως GDP_PPP ή GDP_GR. Για την μελέτη, ανάλυση των δεδομένων, την εξαγωγή των επιμέρους συσχετίσεων και συμπερασμάτων θα χρησιμοποιηθεί η

---

⁹ Η κανονικότητα του εξεταζόμενου μεγέθους μπορεί να απεικονιστεί γραφικά μέσω ιστογράμματος και να επιβεβαιωθεί στατιστικά μέσω του μη παραμετρικού ελέγχου Shapiro –Wilk για $N \leq 50$.

εφαρμογή SPSS. Το SPSS (Superior Performance Software System) είναι το πιο διαδεδομένο πρόγραμμα για τη στατιστική ανάλυση δεδομένων.

Με τη βοήθεια του Data Editor θα δημιουργήσουμε ένα αρχείο δεδομένων για την κάθε χώρα ορίζοντας όλες τις μεταβλητές μας και τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους. Ως εισροές θα χρησιμοποιήσουμε τις βαθμολογίες που πέτυχε κάθε χώρα ετησίως και εκροές τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ (GDP_GR) και το ετήσιο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ (GDP_PPP). Στη συνέχεια θα εισάγουμε δεδομένα για κάθε χώρα ξεχωριστά. Ακολουθώντας πραγματοποιούμε μια πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση με ανεξάρτητες μεταβλητές τις βαθμολογίες κάθε χώρας στον κάθε πυλώνα του δείκτη GCI και εξαρτημένες μεταβλητές τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ (GDP_GR) και το ετήσιο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ (GDP_PPP).

Προκειμένου να επιτύχουμε την καλύτερη δυνατή ανάλυση κατηγοριοποιούμε τους πυλώνες σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με την οικονομική θεωρία των δεικτών ανάπτυξης και τους εισάγουμε ως ανεξάρτητες μεταβλητές ανάλογα με το οικονομικό στάδιο της κάθε χώρας που μελετάμε όπως αυτό χρησιμοποιήθηκε για τον υπολογισμό του δείκτη GCI μέχρι το 2108. Η κατανομή των δεικτών και των χωρών φαίνεται στις εικόνες 1 και 2 του παραρτήματος Α. Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιήσουμε αφορούν την περίοδο 2010 έως 2018 μέχρι την εφαρμογή του GCI 4.0 προκειμένου να υπάρξει ομοιομορφία στο δείγμα μας.

4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

4.1 ΓΕΝΙΚΑ

Πραγματοποιώντας μια απλή γραμμική παλινδρόμηση με ανεξάρτητη μεταβλητή τον μέσο όρο του δείκτη GCI και ανεξάρτητη το σύνολο του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ για την Μαύρη Θάλασσα με αποτελέσματα όπως παρακάτω:

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,938 ^a	,880	,872	522,84456

a. Predictors: (Constant), ΔΕΙΚΤΗΣ GCI

Από τον πίνακα του μοντέλου φαίνεται ότι η μεταβολή τού δείκτη GCI εξηγεί κατά 88% την μεταβλητότητα του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ καθώς το R Square είναι 0,88.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-18719,578	2322,520		-8,060	,000		
	ΔΕΙΚΤΗΣ GCI	6095,365	580,361	,938	10,503	,000	1,000	1,000

a. Dependent Variable: GDP ΣΕ ΜΙΑΔ

Ο δείκτης GCI όπως φαίνεται παραπάνω έχει θετική στατιστικά σημαντική επίδραση στο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ με β 6095,365 και η εξίσωση της απλής παλινδρόμησης είναι:

$$\text{GDP\_PPP} = -18719,578 + 6095,365 * \text{GCI}$$

Λειτουργώντας αντίστοιχα αλλά χρησιμοποιώντας ως εξαρτημένη μεταβλητή τον μέσο όρο του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ των χωρών της Μαύρης Θάλασσας λαμβάνουμε αντίστοιχα:

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,518 ^a	,268	,219	3,49496

a. Predictors: (Constant), ΔΕΙΚΤΗΣ GCI

Η επίδραση του δείκτη GCI έχει μικρή εξηγητική δύναμη ως προς τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ με R Square 0,268 δηλαδή 26,8% της μεταβολής του GDP_GR εξηγείται από τον δείκτη GCI. Επιπλέον όπως φαίνεται από τον πίνακα που ακολουθεί η επίδραση του είναι αρνητική στατιστικά μη σημαντική με β 9,091

		Coefficients ^a					Collinearity Statistics	
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Tolerance	VIF
		B	Std. Error	Beta				
1	(Constant)	40,817	15,525		2,629	,019		
	ΔΕΙΚΤΗΣ GCI	-9,091	3,879	-,518	-2,343	,033	1,000	1,000

a. Dependent Variable: ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ GDP

Η τελικά διαμορφούμενη σχέση γίνεται:

$$GDP\_GR=40,817- 9,091 *GCI$$

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την κάθε χώρα της ομάδας ξεχωριστά και θα προσπαθήσουμε να αναγνωρίσουμε την επίδραση του κάθε πυλώνα στις δυο σταθερές που εξετάζουμε.

4.2 ΑΡΜΕΝΙΑ

4.2.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Τα αποτελέσματα της πολλαπλής παλινδρόμησης για την περίπτωση της Αρμενίας με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ φαίνονται στους παρακάτω πίνακες:

Variables Entered/Removed ^a			
Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 2 - Infrastructure	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	Pillar 7 - Labor market efficiency.	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι πυλώνες που επιδρούν κυρίως είναι ο πυλώνας 2- ΥΠΟΔΟΜΕΣ και ο πυλώνας 7 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,979 ^a	,959	,952	,68040
2	,997 ^b	,994	,991	,29455

a. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure

b. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 7 - Labor market efficiency

Το μοντέλο που φαίνεται στον παραπάνω πίνακα υποδηλώνει ότι οι δυο πυλώνες εξηγούν κατά 99,1% την μεταβολή του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ στην Αρμενία.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-23,971	4,007		-5,982	,001		
	Pillar 2 - Infrastructure	11,640	,979	,979	11,884	,000	1,000	1,000
2	(Constant)	-7,512	3,610		-2,081	,092		
	Pillar 2 - Infrastructure	12,084	,433	1,017	27,937	,000	,961	1,041
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-3,831	,737	-,189	-5,198	,003	,961	1,041

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Από τον πίνακα συντελεστών παρουσιάζεται θετική επίδραση του πυλώνα 2 με β1 12,084 στατιστικά σημαντική και αρνητική του πυλώνα 7 στατιστικά σημαντική με β2 3,831 με την εξίσωση της παλινδρόμησης να διαμορφώνεται:

$$GDP\_PPP = -7,512 + 12,084 * GCI\_P2 - 3,831 * GCI\_P7$$

4.2.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Αντίστοιχα αν ως εξαρτημένη μεταβλητή θεωρήσουμε τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ της Αρμενίας λαμβάνουμε τα παρακάτω αποτελέσματα από όπου φαίνεται ότι την σημαντικότερη επίδραση επί του GDP_GR έχουν οι πυλώνες 10-Μέγεθος Αγοράς, 7- Αποτελεσματικότητα Αγοράς Εργασίας, 3 Μακροοικονομικό Περιβάλλον και 12 Καινοτομία.

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency ^b		. Enter
2	Pillar 3 - Macroeconomic environment ^b		. Enter
3	Pillar 12 - Innovation ^b		. Enter

a. Dependent Variable: Real Growth

b. All requested variables entered.

Το μοντέλο που βασίζεται στους παραπάνω πυλώνες φαίνεται να εξηγεί την μεταβλητότητα του ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης κατά 61,6% αφού το R square είναι 0,616.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,608 ^a	,370	,118	2,27415
2	,638 ^b	,407	-,037	2,46625
3	,785 ^c	,616	,104	2,29153

a. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency

b. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency, Pillar 3 - Macroeconomic environment

c. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 12 - Innovation

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-24,429	28,709		-,851	,434		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	7,744	5,588	,493	1,386	,224	,997	1,003
	Pillar 10 - Market size	-2,223	2,403	-,329	-,925	,397	,997	1,003
2	(Constant)	-59,524	76,603		-,777	,481		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	12,237	10,818	,779	1,131	,321	,313	3,198
	Pillar 10 - Market size	-1,027	3,533	-,152	-,291	,786	,542	1,844
	Pillar 3 - Macroeconomic environment	1,553	3,098	,380	,501	,642	,258	3,877
3	(Constant)	-157,946	104,868		-1,506	,229		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	19,134	11,409	1,218	1,677	,192	,243	4,120
	Pillar 10 - Market size	2,596	4,337	,384	,599	,592	,311	3,219
	Pillar 3 - Macroeconomic environment	6,050	4,546	1,480	1,331	,275	,103	9,671
	Pillar 12 - Innovation	7,366	5,763	,821	1,278	,291	,310	3,226

a. Dependent Variable: Real Growth

Με βάση τον παραπάνω πίνακα οι τέσσερις πυλώνες έχουν θετική στατιστικά μη σημαντική επίδραση στο GDP_GR με β1 19,134 η Αποτελεσματικότητα της Αγοράς

Εργασίας, β2 2,596 το Μέγεθος Αγοράς, β3 6,050 το Μακροοικονομικό Περιβάλλον και β4 7,366 η Καινοτομία. Η σχέση διαμορφώνεται ως εξής:

$$GDP\_GR = -157,946 + 19,134 * GCI\_P7 + 2,596 * GCI\_P10 + 6,050 * GCI\_P3 + 7,366 * GCI\_P12$$

4.3 ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ

4.3.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Το αποτέλεσμα της πολλαπλής παλινδρόμησης για την περίπτωση του Αζερμπαϊτζάν με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ φαίνονται στους παρακάτω πίνακες:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 2 - Infrastructure		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	Pillar 7 - Labor market efficiency		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,872 ^a	,760	,720	6,73133
2	,995 ^b	,990	,987	1,47144

a. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure

b. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 7 - Labor market efficiency

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι πυλώνες που επιδρούν κυρίως είναι ο πυλώνας 2- ΥΠΟΔΟΜΕΣ και ο πυλώνας 7 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το μοντέλο που φαίνεται στον παραπάνω πίνακα υποδηλώνει ότι οι δυο πυλώνες εξηγούν κατά 99% την μεταβολή του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ στο Αζερμπαϊτζάν.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-11,445	39,642		-,289	,783	-108,445	85,556		
	Pillar 2 - Infrastructure	42,190	9,690	,872	4,354	,005	18,480	65,900	1,000	1,000
2	(Constant)	162,245	18,037		8,995	,000	115,881	208,610		
	Pillar 2 - Infrastructure	46,882	2,161	,968	21,696	,000	41,327	52,436	,961	1,041
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-40,429	3,682	-,490	-10,980	,000	-49,894	-30,964	,961	1,041

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Από τον πίνακα συντελεστών παρουσιάζεται θετική επίδραση στατιστικά σημαντική του πυλώνα 2 με β_1 463,822 και αρνητική επίδραση στατιστικά σημαντική του πυλώνα 7 με β_2 40,429 με την εξίσωση της παλινδρόμησης να διαμορφώνεται:

$$GDP\_PPP = 162,245 + 46,882 * GCI\_P2 - 40,429 * GCI\_P7$$

4.3.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Αν ως εξαρτημένη μεταβλητή επιλέξουμε τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης λαμβάνουμε τα παρακάτω αποτελέσματα:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 4 - Health & primary education, Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 1 - Institutions ^b		Enter

a. Dependent Variable: Real Growth

b. All requested variables entered.

Οι πυλώνες με τον μεγαλύτερο βαθμό επίδρασης είναι ο πυλώνας 4 Υγεία και Βασική Εκπαίδευση, πυλώνας 2 Υποδομές, πυλώνας 3 - Μακροοικονομικό Περιβάλλον, 4 και τέλος ο πυλώνας 1 Θεσμοί.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,995 ^a	,989	,975	,47511

a. Predictors: (Constant), Pillar 4 - Health & primary education, Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 1- Institutions

Το μοντέλο που βασίζεται στους παραπάνω πυλώνες εξηγεί ικανοποιητικά την μεταβλητότητα του ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης αφού το R square είναι 0,989

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-147,045	14,033		-10,479	,002		
	Pillar 1- Institutions	31,784	2,356	2,794	13,488	,001	,082	12,201
	Pillar 2 - Infrastructure	-26,517	1,881	-2,299	-14,096	,001	,132	7,565
	Pillar 3 - Macroeconomic environment	11,858	,873	2,320	13,580	,001	,120	8,300
	Pillar 4 - Health & primary education	10,952	1,577	,945	6,943	,006	,190	5,265

a. Dependent Variable: Real Growth

Ο παραπάνω πίνακας συντελεστών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν φαινόμενα πολυσυγγραμμικότητα στον πυλώνα 1 διότι ο συντελεστής διόγκωσης (VIF) είναι μεγαλύτερος του 10 και ο συντελεστής ανεκτικότητας Tolerance είναι μικρότερος του 0,1. Αυτό οφείλεται κυρίως στην ύπαρξη λιγότερων σημείων δεδομένων από το σύνολο των συντελεστών συσχέτισης αλλά και το γεγονός ότι τα οικονομικά φαινόμενα χαρακτηρίζονται από αλληλοεξάρτηση, επομένως έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση γραμμικών σχέσεων μεταξύ τους. Η επίδραση του είναι θετική στατιστικά σημαντική με β_1 31,78. Επιπλέον ο πυλώνας 2 έχει αρνητική στατιστικά σημαντική επίδραση με β_2 26,517, ο πυλώνας 3 θετική στατιστικά σημαντική θετική επίδραση με β_3 11,858 και ο πυλώνας 4 θετική στατιστικά μη σημαντική β_4 10,952 και την σχέση να διαμορφώνεται ως εξής:

$$GDP\_GR = -147,045 + 31,784 * GCI\_P1 - 26,517 * GCI\_P2 + 11,858 * GCI\_P3 + 10,952 * GCI\_P4$$

4.4 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

4.4.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Μελετώντας την Βουλγαρία με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ λαμβάνουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 9 - Technological readiness		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	Pillar 6 - Goods market efficiency		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα οι μεταβλητές με την μεγαλύτερη επίδραση είναι οι πυλώνες 9 –Τεχνολογική Ετοιμότητα, και 6–Αποτελεσματικότητα Αγοράς Αγαθών. Το μοντέλο που βασίζεται στους παραπάνω πυλώνες περιγράφεται στον κάτωθι πίνακα:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,967 ^a	,935	,924	3,45963
2	,989 ^b	,978	,970	2,18436

a. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness

b. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness, Pillar 6 - Goods market efficiency

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	6,334	13,666		,463	,659		
	Pillar 9 - Technological readiness	27,557	2,964	,967	9,298	,000	1,000	1,000
2	(Constant)	144,100	44,304		3,253	,023		
	Pillar 9 - Technological readiness	43,106	5,250	1,513	8,211	,000	,127	7,870
	Pillar 6 - Goods market efficiency	-49,378	15,575	-,584	-3,170	,025	,127	7,870

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Οι τρεις πυλώνες εξηγούν το 97,8% της μεταβολής του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ και με βάση το μοντέλο και τον πίνακα συντελεστών παρουσιάζεται θετική επίδραση στατιστικά σημαντική του πυλώνα 9 με β1 43,106 και αρνητική επίδραση στατιστικά μη σημαντική του πυλώνα 6 με β3 49,378 με την εξίσωση της παλινδρόμησης να διαμορφώνεται προκύπτει η σχέση:

$$GDP\_PPP=144,100+ 43,406*GCI\_P9 - 49,378*GCI\_P6$$

4.4.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Θέτοντας ως εξαρτημένη μεταβλητή τον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ λαμβάνουμε ως κύριο παράγοντα που επιδρά επ' αυτού τον πυλώνα 9 –Τεχνολογική Ετοιμότητα

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 9 - Technological readiness	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,762 ^a	,581	,511	1,08831

a. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness

Η Τεχνολογική Ετοιμότητα εξηγεί σε ποσοστό 51,1% την μεταβολή του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ στην Βουλγαρία.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-10,243	4,299		-2,383	,055		
	Pillar 9 - Technological readiness	2,690	,932	,762	2,886	,028	1,000	1,000

a. Dependent Variable: Real Growth

Η σχέση του πυλώνα 9 με την GPR_GR είναι θετική στατιστικά μη σημαντική με β 2,690 και όπως προκύπτει είναι:

$$GDP\_GR=-10,243 + 2,690*GCI\_P9$$

4.5 ΓΕΩΡΓΙΑ

4.5.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Αρχικά θα μελετήσουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή την επίδραση των δεικτών GCI στο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ της Γεωργίας και θα λάβουμε τα παρακάτω αποτελέσματα:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 10 - Market size		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	Pillar 11 - Business sophistication		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Η γραμμική παλινδρόμηση αναγνωρίζει ότι η επίδραση των πυλώνων 11- Επιχειρηματικός Δυναμισμός και 10 –Μέγεθος Αγοράς εξηγεί καλύτερα την μεταβολή του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,959 ^a	,920	,907	1,48756
2	,993 ^b	,986	,980	,68737

a. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size

b. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size, Pillar 11 - Business sophistication

Το βασιζόμενο στους 2 πυλώνες μοντέλο εξηγεί κατά 98% την μεταβολή του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-91,107	15,101		-6,033	,001		
	Pillar 10 - Market size	42,720	5,127	,959	8,333	,000	1,000	1,000
2	(Constant)	-105,085	7,560		-13,901	,000		
	Pillar 10 - Market size	21,912	4,935	,492	4,440	,007	,230	4,340
	Pillar 11 - Business sophistication	21,657	4,506	,533	4,806	,005	,230	4,340

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Από τον πίνακα συντελεστών παρουσιάζεται θετική επίδραση στατιστικά μη σημαντική του πυλώνα 10 με β1 21.912 και θετική επίδραση στατιστικά σημαντική του πυλώνα 11 με β2 21,912 με την εξίσωση της παλινδρόμησης να διαμορφώνεται:

$$\text{GDP\_PPP} = -105,085 + 21,912 * \text{GCI\_P10} + 21,657 * \text{GCI\_P11}$$

4.5.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Στη συνέχεια με εξαρτημένη μεταβλητή τον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ λαμβάνουμε ως κύριο παράγοντα που επιδρά επ' αυτό τον πυλώνα 6 – Αποτελεσματικότητα της Αγοράς Αγαθών ο οποίος εξηγεί κατά 68.3% την μεταβολή της όπως καταγράφεται παρακάτω:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 6 - Goods market efficiency		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,826 ^a	,683	,630	1,02082

a. Predictors: (Constant), Pillar 6 - Goods market efficiency

Από τον ακόλουθο πίνακα συντελεστών παρουσιάζεται αρνητική επίδραση στατιστικά μη σημαντική του πυλώνα 6 με β1 8,401 με την εξίσωση της παλινδρόμησης να διαμορφώνεται:

$$\text{GDP\_PPP} = 41,352 - 8,401 \text{ GCI\_P6}$$

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	41,352	10,164		4,068	,007		
	Pillar 6 - Goods market efficiency	-8,401	2,337	-,826	-3,595	,011	1,000	1,000

a. Dependent Variable: Real Growth

4.6 ΕΛΛΑΔΑ

4.6.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Εξετάζοντας την περίπτωση της Ελλάδας με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ λαμβάνουμε ως πυλώνες που επιδρούν τους 12 –Καινοτομία, 11 – Επιχειρηματικός δυναμισμός και 9 Τεχνολογική Ετοιμότητα

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 12 - Innovation, Pillar 11 - Business sophistication ^b	.	Enter
2	Pillar 9 - Technological readiness	.	Forward (Criterion: Probability-of-F-to-enter <= ,050)

a. Dependent Variable: GDP at PPP

b. All requested variables entered.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,489 ^a	,239	-,065	14,45356
2	,973 ^b	,946	,905	4,30994

a. Predictors: (Constant), Pillar 12 - Innovation, Pillar 11 - Business sophistication

b. Predictors: (Constant), Pillar 12 - Innovation, Pillar 11 - Business sophistication, Pillar 9 - Technological readiness

Το μοντέλο που βασίζεται στους παραπάνω πυλώνες εξηγεί την μεταβλητότητα του ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης κατά 94,6%

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	-4,859	381,235		-,013	,990		
	Pillar 11 - Business sophistication	142,592	133,369	,646	1,069	,334	,416	2,401
	Pillar 12 - Innovation	-80,126	64,707	-,749	-1,238	,271	,416	2,401
2	(Constant)	303,147	121,407		2,497	,067		
	Pillar 11 - Business sophistication	-57,383	48,449	-,260	-1,184	,302	,281	3,563
	Pillar 12 - Innovation	206,094	44,054	1,925	4,678	,009	,080	12,517
	Pillar 9 - Technological readiness	-94,252	13,041	-2,231	-7,227	,002	,142	7,039

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Ο παραπάνω πίνακας συντελεστών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν φαινόμενα πολυσυγγραμμικότητα στον πυλώνα 12 διότι ο συντελεστής διόγκωσης (VIF) είναι μεγαλύτερος του 10 και ο συντελεστής ανεκτικότητας Tolerance είναι μικρότερος του 0,1. Ο πυλώνας έχει θετική επίδραση στατιστικά μη σημαντική με β_2 206,94 Αυτό οφείλεται κυρίως στην ύπαρξη λιγότερων σημείων δεδομένων από το σύνολο των συντελεστών συσχέτισης αλλά και το γεγονός ότι τα οικονομικά φαινόμενα χαρακτηρίζονται από αλληλοεξάρτηση, επομένως έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση γραμμικών σχέσεων μεταξύ τους. Αντίθετα ο πυλώνας 11 έχει αρνητική επίδραση στατιστικά μη σημαντική με β_1 57,383 και ο πυλώνας 9 αρνητική επίδραση στατιστικά σημαντική με β_3 94,252 και η σχέση διαμορφώνεται

$$GDP\_GR=303,147-57,383*GCI\_P11+206,094*GCI\_P12 -94.252*GCI\_P9$$

4.6.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Ακολούθως θα επιλέξουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ και το αποτέλεσμα είναι ότι πυλώνας που επηρεάζει είναι ο 12- Καινοτομία που εξηγεί κατά 85,3% την μεταβλητότητα όπως φαίνεται από τους παρακάτω πίνακες.

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 12 - Innovation		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,923 ^a	,853	,828	1,64629

a. Predictors: (Constant), Pillar 12 - Innovation

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-90,724	14,899		-6,089	,001		
	Pillar 12 - Innovation	28,047	4,756	,923	5,897	,001	1,000	1,000

a. Dependent Variable: Real Growth

Ο πίνακας μεταβλητών μας δίνει β 28,047 με στατιστικά σημαντική θετική επίδραση χωρίς φαινόμενα πολυσυγγραμικότητας και η σχέση διαμορφώνεται όπως παρακάτω:

$$\text{GDP\_GR} = -90,724 + 28,047 * \text{GCI\_P12}$$

4.7 ΜΟΛΔΑΒΙΑ

4.7.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την Μολδαβία με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ σε συνάρτηση με τους δείκτες GCI και θα λάβουμε τον παρακάτω πίνακα:

Variables Entered/Removed ^a			
Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 2 - Infrastructure		Forward (Criterion: Probability-of-F-to-enter <= ,050)
2	Pillar 7 - Labor market efficiency		Forward (Criterion: Probability-of-F-to-enter <= ,050)
3	Pillar 5 - Higher Education & training		Forward (Criterion: Probability-of-F-to-enter <= ,050)

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Με βάση το παραπάνω οι πυλώνες 2- Υποδομές, 7- Αποτελεσματικότητα Αγοράς Εργασίας και 5- Ανώτερη Παιδεία και Εκπαίδευση είναι αυτοί που ερμηνεύουν καλύτερα την μεταβολή του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ.

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,932 ^a	,869	,847	1,05544
2	,977 ^b	,954	,935	,68698
3	,996 ^c	,992	,986	,32151

a. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure

b. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 7 - Labor market efficiency

c. Predictors: (Constant), Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 7 - Labor market efficiency, Pillar 5 - Higher Education & training

Το μοντέλο που βασίζεται στους τρεις πυλώνες ερμηνεύει κατά 99,2% την μεταβλητότητα της εξαρτημένης μεταβλητής. Συνεχίζουμε με τον πίνακα μεταβλητών

		Coefficients ^a					Collinearity Statistics	
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Tolerance	VIF
		B	Std. Error	Beta				
1	(Constant)	-24,328	7,096		-3,428	,014		
	Pillar 2 - Infrastructure	12,635	2,005	,932	6,303	,001	1,000	1,000
2	(Constant)	77,918	34,093		2,285	,071		
	Pillar 2 - Infrastructure	1,121	4,022	,083	,279	,792	,105	9,499
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-14,839	4,902	-,898	-3,027	,029	,105	9,499
3	(Constant)	66,282	16,180		4,097	,015		
	Pillar 2 - Infrastructure	-3,263	2,136	-,241	-1,528	,201	,082	12,237
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-17,103	2,353	-1,035	-7,269	,002	,100	9,991
	Pillar 5 - Higher Education & training	9,126	2,103	,279	4,339	,012	,491	2,035

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Ο παραπάνω πίνακας συντελεστών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν φαινόμενα πολυσυγγραμμικότητα στον πυλώνα 2 διότι ο συντελεστής διόγκωσης (VIF) είναι μεγαλύτερος του 10 και ο συντελεστής ανεκτικότητας Tolerance είναι μικρότερος του 0,1 και μας δίνει αρνητική επίδραση στατιστικά μη σημαντική με β_1 3,263 για τον πυλώνα 2, αρνητική επίδραση στατιστικά σημαντική με β_2 17,103 του πυλώνα 7 και θετική επίδραση στατιστικά σημαντική με β_3 9,126 για τον πυλώνα 5 με την σχέση να διαμορφώνεται όπως παρακάτω:

$$\text{GDP\_PPP} = 66,282 - 17,103 * \text{GCI\_P2} - 17,103 * \text{GCI\_P7} + 9,126 * \text{GCI\_P5}$$

4.7.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Ακολουθως πραγματοποιούμε ανάλυση με εξαρτημένη μεταβλητή τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ και εξάγουμε τον παρακάτω πίνακα:

Variables Entered/Removed ^a			
Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 4 - Health & primary education, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 1- Institutions, Pillar 2 - Infrastructure ^b	.	Enter
2	Pillar 5 - Higher Education & training	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

b. All requested variables entered.

Οι πυλώνες που ερμηνεύουν καλύτερα την μεταβλητότητα του GDP_GR είναι οι, 4 – Υγεία και βασική Εκπαίδευση , 4 –Μακροοικονομικό Περιβάλλον, 1- Θεσμοί , 4 - Υποδομές και 5- Ανώτερη Παιδεία και Εκπαίδευση.

Το μοντέλο που βασίζεται στους παραπάνω πυλώνες εξηγεί την μεταβολή του ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης κατά 98,6%.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,563 ^a	,317	-,593	4,21154
2	,993 ^b	,986	,953	,72625

a. Predictors: (Constant), Pillar 4 - Health & primary education, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 1- Institutions, Pillar 2 - Infrastructure

b. Predictors: (Constant), Pillar 4 - Health & primary education, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 1- Institutions, Pillar 2 - Infrastructure, Pillar 5 - Higher Education & training

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	438,080	620,996		,705	,531		
	Pillar 1- Institutions	-22,447	36,594	-,785	-,613	,583	,139	7,199
	Pillar 2 - Infrastructure	-28,598	25,127	-1,705	-1,138	,338	,101	9,867
	Pillar 3 - Macroeconomic environment	3,410	8,319	,280	,410	,709	,487	2,054
	Pillar 4 - Health & primary education	-50,668	111,152	-,644	-,456	,679	,114	8,777
2	(Constant)	-2866,978	349,188		-8,210	,015		
	Pillar 1- Institutions	-136,130	13,058	-4,761	-10,425	,009	,032	30,825
	Pillar 2 - Infrastructure	95,046	13,167	5,668	7,218	,019	,011	91,119
	Pillar 3 - Macroeconomic environment	19,707	2,178	1,619	9,048	,012	,211	4,734
	Pillar 4 - Health & primary education	666,397	74,613	8,473	8,931	,012	,008	132,994
	Pillar 5 - Higher Education & training	-180,016	18,103	-4,446	-9,944	,010	,034	29,544

a. Dependent Variable: Real Growth

Ο παραπάνω πίνακας συντελεστών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν φαινόμενα πολυσυγγραμμικότητα στους πυλώνες 1, 2, 4, και 5 διότι ο συντελεστής διόγκωσης (VIF) είναι μεγαλύτερος του 10 και ο συντελεστής

ανεκτικότητας Tolerance είναι μικρότερος του 0,1. Αυτό οφείλεται κυρίως στην ύπαρξη λιγότερων σημείων δεδομένων από το σύνολο των συντελεστών συσχέτισης αλλά και το γεγονός ότι τα οικονομικά φαινόμενα χαρακτηρίζονται από αλληλοεξάρτηση, επομένως έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση γραμμικών σχέσεων μεταξύ τους. Η επίδραση των πυλώνων 1 και 5 είναι αρνητική στατιστικά μη σημαντική με β_1 136,130 και β_5 180,016 και των πυλώνων 2,3,4 θετική στατιστικά μη σημαντική με β_2 95,046, β_3 19,707 και β_4 666,397. Η τελικώς παραγόμενη σχέση είναι :

$$GDC\_GR = -2866,978 - 136,130 \cdot GCI\_P1 + 95,046 \cdot GCI\_P2 + 19,707 \cdot GCI\_P3 + 666,397 \cdot GCI\_P4 - 180,016 \cdot GCI\_P5$$

4.8 ΡΟΥΜΑΝΙΑ

4.8.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Αρχικά εξετάζουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ σε σχέση με τους δείκτες GCI για να εξάγουμε τον ακόλουθο πίνακα από όπου οι πυλώνες 9-ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ και 8 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ επιδρούν στην εξαρτημένη μεταβλητή μας.

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 9 - Technological readiness		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	Pillar 8 - Financial market development		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,892 ^a	,796	,761	25,31391
2	,976 ^b	,953	,935	13,23409

a. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness

b. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness, Pillar 8 - Financial market development

Το εξαγόμενο μοντέλο που βασίζεται στους δύο πυλώνες ερμηνεύει κατά 93,5% την μεταβλητότητα του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ για την περίπτωση της Ρουμανίας.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	47,815	72,599		,659	,535		
	Pillar 9 - Technological readiness	82,528	17,082	,892	4,831	,003	1,000	1,000
2	(Constant)	481,468	111,954		4,301	,008		
	Pillar 9 - Technological readiness	95,783	9,493	1,035	10,090	,000	,885	1,130
	Pillar 8 - Financial market development	-125,932	30,586	-,422	-4,117	,009	,885	1,130

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Η σχέση που διαμορφώνεται από τον παραπάνω πίνακα μεταβλητών μας δίνει θετική επίδραση στατιστικά σημαντική για τον πυλώνα 9 και αρνητική στατιστικά μη σημαντική για τον πυλώνα 8 με β1 95,783 και β2 125,932 αντίστοιχα και είναι

$$\text{GDP\_PPP} = 481,468 + 95,783 * \text{GCI\_P9} - 125,932 * \text{GCI\_P8}$$

4.8.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Με εξαρτημένη μεταβλητή τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ της Ρουμανίας λαμβάνουμε αποτελέσματα όπως δείχνει ο πίνακας

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 9 - Technological readiness		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

Όπως φαίνεται ο πυλώνας 9 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ επιδρά στην εξαρτημένη μεταβλητή μας και την εξηγεί κατά 85,4%.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,935 ^a	,875	,854	1,21283

a. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-19,495	3,478		-5,605	,001		
	Pillar 9 - Technological readiness	5,301	,818	,935	6,477	,001	1,000	1,000

a. Dependent Variable: Real Growth

Η επίδραση του πυλώνα είναι θετική στατιστικά σημαντική. Η σχέση που τελικά διαμορφώνεται μας δίνει β 5,301 για τον πυλώνα 9 και αντίστοιχα:

$$GDP\_GR = -19,495 + 5,301 * GCI\_P9$$

4.9 ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

4.9.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Συνεχίζοντας με την περίπτωση της Ρωσίας αρχικά με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ λαμβάνουμε ως κύρια μεταβλητή επίδρασης τον πυλώνα 9-ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ που εξηγεί την μεταβλητότητα του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ κατά 87,5% όπως δείχνουν οι παρακάτω πίνακες

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 9 - Technological readiness		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,945 ^a	,893	,875	94,86213

a. Predictors: (Constant), Pillar 9 - Technological readiness

Από τον πίνακα μεταβλητών εξάγουμε την σχέση μεταξύ τους καθώς ο πυλώνας 9 επιδρά θετικά στατιστικά σημαντικά στο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ της Ρωσίας με β 768,454 επίδραση στατιστικά σημαντική.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	605,110	443,848		1,363	,222		
	Pillar 9 - Technological readiness	768,454	108,675	,945	7,071	,000	1,000	1,000

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Η συνάρτηση διαμορφώνεται ως εξής:

$$\text{GDP\_PPP} = 605,110 + 768,454 * \text{GCI\_P9}$$

4.9.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Συνεχίζοντας με εξαρτημένη μεταβλητή τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο πυλώνας που ερμηνεύει κατά 82,1% την μεταβλητότητα της εξαρτημένης μεταβλητής είναι ο 8-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ. Τα εξαγόμενα αποτελέσματα φαίνονται στους παρακάτω πίνακες

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 8 - Financial market development		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,920 ^a	,847	,821	1,00266

a. Predictors: (Constant), Pillar 8 - Financial market development

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	t		Tolerance	VIF
1	(Constant)	52,755	8,818		5,983	,001		
	Pillar 8 - Financial market development	-15,109	2,622	-,920	-5,762	,001	1,000	1,000

a. Dependent Variable: Real Growth

Από τον τελευταίο πίνακα καταγράφεται η στατιστικά σημαντική αρνητική επίδραση της Ανάπτυξης Χρηματοοικονομικής Αγοράς με β 15,109 για τον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ της Ρωσίας και η σχέση τους διαμορφώνεται:

$$GDP\_GR = 52.755 - 15.109 * GCI\_P8$$

4.10 ΤΟΥΡΚΙΑ

4.10.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Στην περίπτωση της Τουρκίας με εξαρτημένη μεταβλητή το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ εξάγουμε τα παρακάτω αποτελέσματα:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 10 - Market size	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).
2	Pillar 5 - Higher Education & training	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter $\leq$,050, Probability-of-F-to-remove $\geq$,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,970 ^a	,941	,932	82,53438
2	,988 ^b	,975	,965	58,85653

a. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size

b. Predictors: (Constant), Pillar 10 - Market size, Pillar 5 - Higher Education & training

Από αυτά οι πυλώνες 10- ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΓΟΡΑΣ και 5 ΑΝΩΤΕΡΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ επηρεάζουν σύμφωνα με το παραγόμενο μοντέλο κατά 96,5% το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ της Τουρκίας. Από τον ακόλουθο από τον πίνακα μεταβλητών θα διατυπώσουμε την μεταξύ τους σχέση.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-13018,113	1500,771		-8,674	,000		
	Pillar 10 - Market size	2770,397	282,179	,970	9,818	,000	1,000	1,000
2	(Constant)	-9520,461	1716,040		-5,548	,003		
	Pillar 10 - Market size	1788,762	426,881	,626	4,190	,009	,222	4,500
	Pillar 5 - Higher Education & training	390,963	149,943	,390	2,607	,048	,222	4,500

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Βλέπουμε ότι τόσο ο πυλώνας 10- ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΓΟΡΑΣ όσο και ο πυλώνας 5- ΑΝΩΤΕΡΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ επιδρούν θετικά στατιστικά μη σημαντικά στο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ της Τουρκίας με β1 1788,762 και β2 390,63 αντίστοιχα. Η τελικά διαμορφούμενη συνάρτηση έχει ως εξής:

$$GDP\_PPP = -9250,461 + 1788,762 * GCI\_P10 + 390,963 * GCI\_P5$$

4.10.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Με εξαρτημένη μεταβλητή τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ καταλήγουμε στους παρακάτω πίνακες

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 11 - Business sophistication, Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency ^b		. Enter
2	Pillar 5 - Higher Education & training		. Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Real Growth

b. All requested variables entered.

Από τον πίνακα συμπεραίνουμε ότι οι πυλώνες 11 Επιχειρηματική Πολυπλοκότητα, 10 Μέγεθος Αγοράς, 7 Αποτελεσματικότητα Αγοράς Εργασίας και 5

Ανώτερη Παιδεία και Εκπαίδευση εξηγούν την μεταβλητότητα του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ της Τουρκίας. Το ποσοστό που το μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων ερμηνεύει την μεταβολή είναι 89,5 % όπως μας δείχνει ο παρακάτω πίνακας

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,475 ^a	,226	-,355	2,94229
2	,946 ^b	,895	,755	1,25198

a. Predictors: (Constant), Pillar 11 - Business sophistication, Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency

b. Predictors: (Constant), Pillar 11 - Business sophistication, Pillar 10 - Market size, Pillar 7 - Labor market efficiency, Pillar 5 - Higher Education & training

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	79,440	84,882		,936	,402		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-1,682	11,788	-,100	-,143	,893	,391	2,557
	Pillar 10 - Market size	-12,054	11,638	-,527	-1,036	,359	,747	1,338
	Pillar 11 - Business sophistication	-,608	11,635	-,036	-,052	,961	,412	2,429
2	(Constant)	-104,911	55,539		-1,889	,155		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-36,075	9,334	-2,153	-3,865	,031	,113	8,853
	Pillar 10 - Market size	46,398	14,265	2,029	3,253	,047	,090	11,106
	Pillar 11 - Business sophistication	25,945	7,838	1,529	3,310	,045	,164	6,089
	Pillar 5 - Higher Education & training	-26,063	5,965	-3,245	-4,369	,022	,064	15,739

a. Dependent Variable: Real Growth

Ο παραπάνω πίνακας συντελεστών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν φαινόμενα πολυσυγγραμμικότητα στους πυλώνες 10 διότι ο συντελεστής διόγκωσης (VIF) είναι μεγαλύτερος του 10 και ο συντελεστής ανεκτικότητας Tolerance είναι μικρότερος του 0,1. Αυτό οφείλεται κυρίως στην ύπαρξη λιγότερων σημείων δεδομένων από το σύνολο των συντελεστών συσχέτισης αλλά και το γεγονός ότι τα οικονομικά φαινόμενα χαρακτηρίζονται από αλληλοεξάρτηση, επομένως έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση γραμμικών σχέσεων μεταξύ τους. Η επίδραση του είναι θετική στατιστικά μη σημαντική με β_2 46,238. Οι πυλώνες 7 και 5 έχουν επίδραση

αρνητική στατιστικά μη σημαντική με β1 36,075 και β5 26,063 αντίστοιχα. Ο πυλώνας 11 έχει θετική στατιστικά μη σημαντική επίδραση με β4 25,945. Η σχέση τους με το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ περιγράφεται όπως παρακάτω:

$$GDP\_GR = -104,911 - 36,075 * GCI\_P7 + 46,398 * GCI\_P10 + 25,945 * GCI\_P11 - 26,063 * GCI\_P5$$

4.11 ΟΥΚΡΑΝΙΑ

4.11.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟ ΑΕΠ ΣΕ ΜΙΑΔ

Ο πυλώνας 3 –ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ είναι αυτός που εξηγεί την μεταβολή του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ της Ουκρανίας καλύτερα όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 3 - Macroeconomic environment		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Ειδικότερα το μοντέλο ερμηνεύει σε ποσοστό 84,8% την μεταβλητότητα του.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,933 ^a	,870	,848	7,12374

a. Predictors: (Constant), Pillar 3 - Macroeconomic environment

Από τον κάτωθι πίνακα μεταβλητών προκύπτει η μεταξύ τους σχέση

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	251,212	18,681		13,447	,000		
	Pillar 3 Macroeconomic environment	-31,325	4,943	,933	6,338	,001	1,000	1,000

a. Dependent Variable: GDP at PPP

Η θετική επίδραση του πυλώνα 3 με β1 είναι στατιστικά σημαντική και αποτυπώνεται στη σχέση.

$$GDP\_PPP = 251.212 - 31.325 * GCI - P3$$

4.11.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΕΙΚΤΩΝ GCI ΣΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΡΥΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τους δείκτες GCI με εξαρτημένη μεταβλητή τον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ.

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Pillar 7 - Labor market efficiency.		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	Pillar 3 - Macroeconomic environment		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
3	Pillar 10 - Market size		Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).

a. Dependent Variable: GDP at PPP per capita

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτουν ότι οι πυλώνες 7 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, 3 – ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ και 10 – ΜΕΓΕΘΟΣ ΑΓΟΡΑΣ είναι αυτές που επιδρούν στην μεταβλητότητα του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ ΑΕΠ.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,764 ^a	,584	,514	,26536
2	,990 ^b	,980	,973	,06310
3	,997 ^c	,994	,989	,04011

a. Predictors: (Constant), Pillar 7 - Labor market efficiency

b. Predictors: (Constant), Pillar 7 - Labor market efficiency, Pillar 3 - Macroeconomic environment

c. Predictors: (Constant), Pillar 7 - Labor market efficiency, Pillar 3 - Macroeconomic environment, Pillar 10 - Market size

Το μοντέλο βασισμένο στους τρεις πυλώνες εξηγεί κατά 98,9 τον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		Collinearity Statistics		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Tolerance	VIF
1	(Constant)	15,225	2,363		6,442	,001		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-1,598	,551	-,764	-2,901	,027	1,000	1,000
2	(Constant)	13,471	,588		22,894	,000		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-1,574	,131	-,752	-12,010	,000	1,000	1,000
	Pillar 3 Macroeconomic environment	-,440	,044	,630	10,056	,000	1,000	1,000
3	(Constant)	14,673	,559		26,249	,000		
	Pillar 7 - Labor market efficiency	-1,666	,089	-,797	-18,672	,000	,871	1,149
	Pillar 3 Macroeconomic environment	-,405	,030	,579	13,316	,000	,838	1,194
	Pillar 10 - Market size	-,152	,053	-,133	-2,894	,044	,749	1,336

a. Dependent Variable: GDP at PPP per capita

Από τον πίνακα μεταβλητών φαίνεται ότι ο πυλώνας 7 έχει αρνητική επίδραση στατιστικά σημαντική με β_1 1,666, ο πυλώνας 3 θετική επίδραση στατιστικά σημαντική με β_2 0,405 και ο πυλώνας 10 αρνητική επίδραση στατιστικά μη σημαντική με β_3 0,152, με τον τελευταίο να έχει στατιστικά μη σημαντική επίδραση. Η συνάρτηση εκφράζεται όπως παρακάτω:

$$\text{GDP\_GR} = 14.673 - 1,666 * \text{GCI\_P7} + 0.405 * \text{GCI\_P3} - 0,152 * \text{GCI\_P10}$$

5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Στο κεφάλαιο αυτό με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από την ανάλυση μας και σε συνδυασμό με πρακτικές που χρησιμοποιούνται διεθνώς θα προτείνουμε πολιτικές που εφαρμοζόμενες σε κάθε χώρα της Μαύρης Θάλασσας θα βελτιώσουν την οικονομική ανάπτυξη της χρησιμοποιώντας ως εργαλείο τους πυλώνες του δείκτη ανταγωνιστικότητας GCI.

5.1 ARMENIA

Η Αρμενία έχει το μειονέκτημα να περιβάλλεται από εχθρικά προς αυτή κράτη, τόσο η Τουρκία όσο και το Αζερμπαϊτζάν έχουν κλειστά τα σύνορα τους με αυτήν γεγονός που την καθιστά απομονωμένη και χωρίς πρόσβαση στη θάλασσα. Επιπλέον αυτή η σχέση δεν της επέτρεψε να αποκομίσει οφέλη από κρίσιμα έργα υποδομής στην περιοχή του Νότιου Καυκάσου, όπως αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου αλλά και έργα οδικού – σιδηροδρομικού δικτύου. Έτσι μένει εκτός σχεδίων εμπορίου και διαμετακόμισης και δεν μπορεί να αξιοποιήσει το διευρυμένο ενδιαφέρον για υποδομές συνδεσιμότητας Ευρώπης-Ασίας. Η συνεργασία με το Ιράν¹⁰ είναι επιβεβλημένη προκειμένου να καταστεί η συντομότερη οδός των προϊόντων του προς τα λιμάνια της Γεωργίας.

Συνεχίζοντας στον τομέα των υποδομών πρέπει επιπλέον να εκμεταλλευθεί τα αποθέματα χαλκού που διαθέτει και αποτελούν το 2,8 % του ΑΕΠ της, εστιάζοντας όμως όχι μόνο στην εξόρυξη του αλλά στην διεύρυνση σε όλο τον κύκλο παραγωγής του ώστε να προσελκύσει εξωτερικές επενδύσεις και να δημιουργήσει θέσεις εργασίας. Για να ενδιαφερθούν οι επενδυτές για το έργο, είναι απαραίτητες εγγυήσεις από το κράτος, κυρίως στο θέμα της παροχής πρώτων υλών. (Khachatryan, 2021)

Η εσωτερική αγορά της χώρας είναι περιορισμένη και προκειμένου να αντισταθμίσει αυτό το μειονέκτημα πρέπει να εκμεταλλευτεί τους σημαντικότερους εμπορικούς της εταίρους, την Ρωσία που αποτελεί τον αποδέκτη του 28% των εξαγωγών και πηγή του 25% των εισαγωγών της χώρας. (Bhutia, 2019) , την ΕΕ που είναι αποδέκτης του 22% του συνολικού της εμπορίου (EaP, no date) αλλά και το αναδυόμενο Ιράν. Σημαντικό ρολό στην εταιρική της σχέση με τις δυο χώρες μπορεί να διαδραματίσει το γεγονός ότι μπορεί να αποτελεί το σύνδεσμο τους με την ΕΕ, αφού είναι το μόνο μέλος της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης που έχει συμφωνία εταιρικής σχέσης με την αυτή. (Σχέσεις της ΕΕ με την Αρμενία, no date).

Αυτή την εταιρική σχέση πρέπει να εκμεταλλευτεί η Αρμενία ώστε να αξιοποιήσει την τεχνογνωσία και την εξειδίκευση της Ευρωπαϊκή Ένωσης στους τομείς της καινοτομίας και της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης με την συμμετοχή της σε

---

¹⁰ Τα σχέδια για έναν νέο οδικό χάρτη, το οποίο θα οδηγήσει στην επέκταση των σχέσεων μεταξύ Ιράν και Αρμενίας σε στρατηγικό επίπεδο αποκάλυψε ο Ιρανός Υπουργός Εξωτερικών Χοσεΐν Αμιραμπντολαχιάν σε συνάντηση την 04 Οκτ 2021 με τον ομόλογο του Αρμένιο ΥΠΕΞ Αραρατ Μιρσογιαν. (Iran, Armenia to Develop New Road Map to Closer Ties - Politics news, 2021)

προγράμματα όπως το HORIZON 2020¹¹ και e- Governance που σκοπεύει στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημοσίου τομέα με χαμηλότερο κόστος και μεγαλύτερη διαφάνεια.(eGA, no date).

Στον πυλώνα της μακροοικονομικής σταθερότητας η χώρα εντός του πλαισίου CPF της Παγκόσμιας Τράπεζας που εστιάζει στην ενίσχυση των εξαγωγών, του ανθρωπίνου κεφαλαίου και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος.(World Bank, 2021a). Η Αρμενία πρέπει να κεφαλαιοποιήσει την ταχεία ανάκαμψη της από τη πανδημία του Covid-19¹² σε συνδυασμό με την με την πολιτική σταθερότητα μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2021 με την κυβέρνηση της να επιταχύνει τις δημόσιες επενδύσεις και την εφαρμογή διαθρωτικών δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων κυρίως στους τομείς της φορολογίας και της συνταξιοδότησης.(*IMF Country Report ARMENIA*, 2019).

Τέλος για να βελτιωθούν οι συνθήκες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας η κυβέρνηση πρέπει να αναλάβει ενεργητικό ρόλο με την λήψη μέτρων που θα καταστήσουν τους μισθούς πιο ευέλικτους και καθοριζόμενους από την ίδια την αγορά, αλλά και την ενίσχυση της αποζημίωσης για τους εργοδότες για κατάρτιση, ενίσχυση των προγραμμάτων ανεργίας των νέων, αύξηση των ευκαιριών πρακτικής άσκησης και επαναφορά του μακροχρόνια ανέργου πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Στην ενίσχυση της παραγωγικότητας του εργατικού δυναμικού μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά και η εκμετάλλευση του γυναικείου εργατικού δυναμικού λαμβάνοντας υπόψη ότι οι γυναίκες έχουν υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης από τους άνδρες στη χώρα.¹³

5.2 ΑΖΕΡΜΠΑΪΖΑΝ

Το Αζερμπαϊτζάν βασίζει την οικονομία του στην βιομηχανία πετρελαίου, με το πετρέλαιο και τα παράγωγα του να αποτελούν το 90% των εξαγωγών του, στην οποία το κράτος παίζει κυρίαρχο ρόλο. Αποτελεί εταίρο της Κίνας στο Belt and Road Initiative (Δρόμο του Μεταξιού) που μπορεί να συνδέσει την Κασπία Θάλασσα με τον Εύξεινο Πόντο, μέσω του οποίου χρηματοδοτεί έργα υποδομής του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου της. Ανάλογα έργα υποδομής υπάρχουν και στον ενεργειακό τομέα αφού από τη Χώρα διέρχεται ο νότιος διάδρομος φυσικού αερίου που οδηγεί από τα αποθέματα

---

¹¹ Το Horizon 2020 είναι το χρηματοδοτικό μέσο υλοποίησης της Ένωσης Καινοτομίας, μιας εμβληματικής πρωτοβουλίας Ευρώπη 2020 με στόχο τη διασφάλιση της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης.(kugleta, 2013)

¹² Η Αρμενία πέτυχε ανάπτυξη 6,1% για το πρώτο εξάμηνο του 2021 και εκτιμάται ότι το 2022-23 η οικονομία της θα αναπτυχθεί κατά 5%.(World Bank, 2021a)

¹³ Τα στοιχεία του Δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης της Παγκόσμιας Τράπεζας (HDI) για την Αρμενία το θεωρούν η συμβολή των γυναικών στην παραγωγικότητα ως μελλοντικοί εργαζόμενοι αναμένεται να ξεπεράσει τη συμβολή των ανδρών λόγω καλύτερων εκπαιδευτικών και υγειονομικών δεικτών. Παρόλα αυτές σχεδόν οι μισές γυναίκες με ενδιάμεση εκπαίδευση, και περισσότερο από το ένα τρίτο των γυναικών με προχωρημένη εκπαίδευση, δεν συμμετέχουν στην αγορά εργασίας.(*IMF Country Report ARMENIA*, 2019)

της Κασπίας στην ΕΕ.¹⁴ Η χώρα διαθέτει ικανοποιητική ψηφιακή συνδεσιμότητα τόσο για διαμετακομιστικές όσο και για εγχώριες ανάγκες. Διασυνδέεται ηλεκτρονικά με την ΕΕ μέσω της Γεωργίας και με τη Ρωσία μέσω χερσαίων συνδέσεων και παρέχει συνδεσιμότητα σύνδεση με τον Περσικό Κόλπο μέσω του γειτονικού Ιράν.

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η χώρα έχει την δυνατότητα να καταστεί ενεργειακός- επικοινωνιακός και εμπορικός κόμβος στην περιοχή. Για να το επιτύχει πρέπει να βελτιώσει τις δυνατότητες της σε σύγχρονη υποδομή διανομής προϊόντων κυρίως σε εγκαταστάσεις διαχείρισης και αποθήκευσης εμπορευματοκιβωτίων. Στον τομέα των επικοινωνιών πρέπει να προχωρήσει στην αναβάθμιση του παλαιού «χάλκινου» δικτύου της με οπτική ίνα προκειμένου να αναδειχθεί σε κόμβο διασύνδεσης ΤΠΕ (ICT) της Ευρώπης με την Ασία και να μελετήσει την δυνατότητα υποβρύχιας σύνδεσης των παραπάνω μέσω της Κασπίας ως εναλλακτική της υφιστάμενης χερσαίας διασύνδεσης. Θέλοντας να συνδέουμε τον πυλώνα των θεσμών με τα παραπάνω πρέπει να τονίσουμε την απουσία ανεξάρτητης ρυθμιστικής αρχής για τον τομέα των τηλεπικοινωνιών που θεωρείται σημαντικό εμπόδιο στη μελλοντική ανάπτυξη του τομέα του ΤΠΕ του Αζερμπαϊτζάν.

Η αγορά εργασίας του Αζερμπαϊτζάν έχει μερικά θετικά χαρακτηριστικά, αλλά χαρακτηρίζεται επίσης από μερικές αρνητικές εξελίξεις. Στα θετικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνονται το υψηλό ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, χαμηλό ποσοστό ανεργίας, υψηλή ευελιξία, μεγάλο μερίδιο απασχολούμενων με μερική απασχόληση και εξαιρετικά χαμηλό μερίδιο των «φτωχών εργαζομένων». Οι αρνητικές εξελίξεις περιλαμβάνουν αύξηση του μεριδίου της εργασίας με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, μεγάλη στροφή προς επαγγέλματα χαμηλής εξειδίκευσης, μεγάλο μερίδιο αυτοαπασχολούμενων και υψηλότερο μισθός σε σχέση με τον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας. Αυτές οι αρνητικές εξελίξεις μπορούν να επιβάλλουν προκλήσεις για τις μελλοντικές προοπτικές της οικονομίας του Αζερμπαϊτζάν και απαιτούν πολιτικές απαντήσεις (Rahmanov, Gasimov and Tahirova, 2106). Πρωτεύον ρόλο στην αντιμετώπιση των δυο πρώτων προβλημάτων αποτελεί η εφαρμογή πολιτικών παροχής πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την εξειδίκευση για το εργατικό δυναμικό, ενώ για τα επόμενα απαιτούνται κυρίως δομικές αλλαγές στο φορολογικό και εργασιακό σύστημα της χώρας.

Η χώρα πρέπει να εκμεταλλευθεί την πολιτική γειτονίας της ΕΕ (European Neighbourhood Policy) ώστε να δυναμώσει τους θεσμούς της κυρίως σε ότι αφορά στην απόδοση δικαιοσύνης, αλλά και στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της διασφάλιση της κοινωνίας των πολιτών μέσω της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης, της έκφρασης και της συνάθροισης στο Αζερμπαϊτζάν.

Κλείνοντας οφείλουμε να αναφέρουμε την μονοπωλιακή εμπλοκή του κράτους σε συγκεκριμένους τομείς της αγοράς όπως τα παράγωγα πετρελαίου, η ηλεκτρική

---

¹⁴ Οι πρόσφατα ολοκληρωμένοι αγωγοί φυσικού αερίου (South Caucasus και Trans-Anatolian) ανήκουν στο νότιο τμήμα Διάδρομος φυσικού αερίου (Southern Gas Corridor - SGC), ο οποίος προμηθεύει φυσικό αέριο του Αζερμπαϊτζάν από το πεδίο φυσικού αερίου Shah Deniz, που βρίσκεται στην Κασπία Θάλασσα, στην ΕΕ μέσω Γεωργίας, Τουρκίας και Βαλκανίων (THE WORLD BANK, 2020)

ενέργεια και οι μεταφορές. ¹⁵Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι κρατικές εταιρίες είναι ένας από τους κύριους παράγοντες που επηρεάζουν την αύξηση του δημόσιου χρέους, την κατανομή σοβαρών κρατικών κεφαλαίων σε τέτοιες επιχειρήσεις στο πλαίσιο της μείωσης των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού και τις ευκαιρίες για προσέλκυση επενδύσεων. Το Αζερμπαϊτζάν μέσω της ιδιωτικοποίησης, καθώς και το ανταγωνιστικό περιβάλλον που θα προκύψει από την ιδιωτικοποίηση, μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει ανάγκη για ένα νέο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων στο Αζερμπαϊτζάν. Ωστόσο, για να συμβάλει αυτή η διαδικασία στην ανάπτυξη, πρέπει να δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό επενδυτικό κλίμα και να εφαρμοστούν οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις (Mehralized, 2020)..

5.3 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Η Βουλγαρία είναι μια χώρα στην περιφέρεια της Ευρωπαϊκής ένωση τόσο με τη γεωγραφική όσο και με την οικονομική έννοια του όρου. Παρόλα αυτά ένας από τους τομείς που η χώρα αναδεικνύεται είναι η βιομηχανία ΤΠΕ (ICT). Η βιομηχανία ΤΠΕ εξελίσσεται ραγδαία και είναι πολύ πιθανό να καταταγεί μεταξύ των τριών πιο ισχυρών βιομηχανιών από τους δεκαοκτώ τομείς βιομηχανίας της Βουλγαρίας το 2021 καθώς παράγει περίπου το 6% του ΑΕΠ της (Eurostat, 2021). Στον απόηχο της υγειονομική κρίσης η βιομηχανία αυτή έχει τη δυνατότητα να γίνει ο κινητήριος μοχλός που θα επανεκκινήσει την βουλγαρική οικονομία.

Οι διεθνείς εταιρείες ΤΠΕ βρίσκουν τη Βουλγαρία ελκυστική λόγω του μηδενικού φόρου εξαγωγής, του χαμηλού λειτουργικού κόστους και του ειδικευμένου τοπικού εργατικού δυναμικού. Όλο και περισσότερες ξένες εταιρείες ανοίγουν παγκόσμιες κέντρα εξυπηρέτησης στη Βουλγαρία. Η Βουλγαρία φιλοξενεί περίπου 10.000 εταιρείες ΤΠΕ, το 70 % των οποίων είναι μόνο εξαγωγικές (*Bulgaria - Information and Communications Technologies | Privacy Shield*, no date) Το παραπάνω μπορεί να κεφαλαιοποιήσει μέσω της εξωτερικής ανάθεσης (outsourcing) προσελκύοντας το ενδιαφέρον επιχειρήσεων του κλάδου με βασικούς πυλώνες τη γεωγραφική της θέση – κοντά σε μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, την διαθεσιμότητα καλά καταρτισμένου και εξειδικευμένου προσωπικού, τα σχετικά χαμηλά εργασιακά κόστη και η μακροοικονομική σταθερότητα.

Ανεξάρτητα από τα αναφερόμενα οι βουλγαρικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις υστερούν στην ψηφιακή λειτουργία. Παρόλο που το μερίδιο αυτών που απασχολούν ειδικό ΤΠΕ

---

¹⁵ Οι κρατικές επιχειρήσεις του Αζερμπαϊτζάν εμπλέκονται στον τομέα των πόρων όπως η παραγωγή ενέργειας, παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, παροχή νερού και επίσης σε αεροπορικές, σιδηροδρομικές και εμπορευματικές υπηρεσίες. Τέτοια παραδείγματα είναι Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν (SOCAR), η «Azereñji» και η "Azersu" που είναι κλειστές μετοχικές εταιρείες που απολαμβάνουν μονοπωλιακό καθεστώς στους δικούς τους τομείς. Στην πλειοψηφία τους οι κρατικές επιχειρήσεις στο Αζερμπαϊτζάν χρησιμοποιεί την εξουσιοδότησή τους για να μπλοκάρουν νέες επιχειρήσεις που σχεδιάζουν εισέλθουν στην αγορά. Οι κρατικές οντότητες της χώρας έχουν πρόσβαση τόσο σε οικονομική όσο και σε υλική κρατική βοήθεια. Ωστόσο, στο Αζερμπαϊτζάν οι κρατικές επιχειρήσεις δεν είναι απαλλαγμένες από φόρους, οι επιχειρήσεις πληρώνουν τη φορολογική επιβάρυνση που τους αναλογεί (Hashimova and Kadyrov, 2017)

είναι κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ, φαίνεται να κάνουν πολύ μικρή χρήση των ψηφιακών και διαδικτυακών εργαλείων, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν σημαντική λεωφόρο για να αναπτύξουν την παρουσία τους στην αγορά. Μόνο το 6 τοις εκατό έχουν online πωλήσεις που είναι το χαμηλότερο μερίδιο στην ΕΕ (Milatovic and Szcurek, 2019).

Η χώρα για να εκμεταλλευθεί το συγκριτικό πλεονέκτημα που έχει πετύχει στον τομέα και να προσελκύσει περισσότερες επενδύσεις πρέπει να αντιμετωπίσει τον χαμηλό βαθμό ψηφιακής διακυβέρνησης της καθώς είναι προτελευταία από τις χώρες της ΕΕ. Η αναβάθμιση των ψηφιακών υπηρεσιών που το κράτος παρέχει σε συνδυασμό με την επίτευξη υψηλού επιπέδου φυσικής και ψηφιακής ασφαλείας δεδομένων θα την καταστήσει περισσότερο ανταγωνιστική και θα βοηθήσει τους πολίτες να εμπιστευτούν και να στραφούν προς την ψηφιακή αγορά – είτε ως πελάτες είτε ως πωλητές μεγεθύνοντας την διαθέσιμη αγορά.

Συνδυάζοντας την ψηφιακή διακυβέρνηση με την αποτελεσματικότητα της αγοράς αγαθών θα γίνει ευκολότερο για τις εταιρίες που επιθυμούν να επενδύσουν στην χώρα μέσω της συνεπακόλουθης μείωσης της γραφειοκρατίας και της απλούστευσης των διαδικασιών που απαιτούνται για την δημιουργία και λειτουργία των επιχειρήσεων κυρίως μικρομεσαίων.

Η χώρα πρέπει να αξιοποιήσει τον σημαντικότερο εμπορικό της εταίρο την ΕΕ, αποδέκτη των 2/3 των εξαγωγών της. Αυτό είναι ένα φυσικό αποτέλεσμα της προσχώρησης της χώρας στην ΕΕ το 2007 και των συμφωνιών ελεύθερων συναλλαγών που προηγήθηκαν της ένταξης της. Όπως και στις άλλες περιφερειακές χώρες της ΕΕ, τα περισσότερα αποθέματα ΑΞΕ έρχονται από την ΕΕ, με κυρίαρχο τον ο τομέα των ακινήτων είναι κυρίαρχη (περίπου το ένα τέταρτο όλων των επενδύσεων). Η μεταποίηση, ο χρηματοπιστωτικός τομέας και χονδρικό και το λιανικό εμπόριο έρχονται στη συνέχεια. Το σημαντικό είναι ότι ο τομέας των ΤΠΕ αναπτύσσεται ραγδαία και είναι πλέον μεταξύ των μεγαλύτερων στην ΕΕ σε σχετικούς όρους (Milatovic and Szcurek, 2019)

5.4 ΓΕΩΡΓΙΑ

Η οικονομία της Γεωργίας επεκτάθηκε ραγδαία κατά την περίοδο πριν από τον COVID, αυξανόμενη με έναν ισχυρό ετήσιο μέσο ρυθμό 5 % από το 2005 έως το 2019 που όμως περιορίστηκε από την πανδημία του CoViD-19. Υπεύθυνες μακροοικονομικές πολιτικές, εντείνοντας την παγκόσμια ολοκλήρωση, υγιείς δημόσιες επενδύσεις, ελκυστικό επιχειρηματικό περιβάλλον, βελτίωση της διακυβέρνησης και αύξηση των δημόσιων δαπανών στήριξαν την πρόοδο και πρέπει να αποτελέσουν τον οδηγό της προς την ανάκαμψη. Η στρατηγική της θέσης την καθιστά φυσικό εμπορικό κόμβο κατά μήκος του «Νέου Δρόμου του Μεταξιού»¹⁶ που συνδέει την Ασία και την Ευρώπη μέσω του Καυκάσου. Σε συνδυασμό με την ενίσχυση της διαμετακομιστικής ικανότητας της χώρας, η συμμετοχή στο BRI θα βοηθήσει στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων της ως περιφερειακής πλατφόρμας της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας. Αυτό θα οδηγήσει στην κινητοποίηση ιδιωτικών κεφαλαίων για την δημιουργία υποδομών και επενδύσεων που αφορούν στις υποδομές

Η εσωτερική της αγορά είναι περιορισμένη λόγω μεγέθους δεδομένο το οποίο καλείται να αντισταθμίσει αξιοποιώντας την φυσική γεωγραφική της θέση με σκοπό την

---

¹⁶ Belt and Road Initiative (BRI)

πρόσβαση στις εξωτερικές αγορές. Επί του παρόντος, οι κύριες εξαγωγικές αγορές της Γεωργίας είναι το Αζερμπαϊτζάν (15,0 %), η Ρωσία (13,0 %), η Αρμενία (8,3 %), η Βουλγαρία (7,7) και η Τουρκία (6,9) (*Georgia - Market Overview | export.gov*, 2020). Παράλληλα σημαντικός εμπορικός εταίρος της χώρας είναι η ΕΕ με την οποία έχει συνάψει εμπορική συμφωνία¹⁷ και συμμετέχει στην Πολιτική Γειτονίας της.

Διασυνδέοντας τα ανωτέρω η χώρα μπορεί να αποκομίσει οφέλη αξιοποιώντας τα λιμάνια της στη Μαύρη Θάλασσα για να συνδέσει την Κίνα με τις αγορές της Ευρώπης. Η ολοκλήρωση του BRI αναμένεται να μειώσει τους χρόνους αποστολής εμπορευμάτων κατά 3,5% μειώνοντας τα κόστη κατά 1,4% αντίστοιχα (World Bank, 2020). Αυτό θα αυξήσει τις εξαγωγές της, τις ΑΞΕ και το ΑΕΠ. Εκτός από την αύξηση των συνολικών εξαγωγών, η σύνθεση των εξαγωγών είναι πιθανό να μετατοπιστεί κυρίως σε αντικείμενα ευαίσθητα στο χρόνο¹⁸. Είναι πιθανό να ενθαρρύνει μεγαλύτερες εισροές ΑΞΕ, ιδιαίτερα από κινεζικές ιδιωτικές και κρατικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα καθώς τα προϊόντα τους γίνονται ευκολότερα στην εξαγωγή με μεγαλύτερη πρόσβαση στις Ευρωπαϊκές αγορές.

Όσον αφορά τον Επιχειρηματικό Δυναμισμό η Γεωργία πρέπει να αξιοποιήσει το συγκριτικό πλεονέκτημα που δημιουργείται προσανατολίζοντας την δραστηριότητα των επιχειρήσεων της προς τα παραπάνω προϊόντα κυρίως στους τομείς της γεωργίας¹⁹, λόγω της φύσης του παραγόμενου προϊόντος, και της μεταποίησης δεδομένου ότι τα περισσότερα μεταποιημένα προϊόντα παράγονται και εξάγονται ευκολότερα εξαιτίας των εγκαίρων εισαγωγών πρώτων υλών και των ταχύτερων διασυνοριακών μεταφορών.

Μια ενεργή αγροτική πολιτική που προσανατολίζεται στις αλυσίδες αξίας που έχουν σημασία στον τομέα, όπως αυτές των γαλακτοκομικών προϊόντων, των προϊόντων κρέατος²⁰ και της γεωργίας υψηλής αξίας (High Value Agriculture-HVA). Η πολιτική αυτή θα πρέπει να εστιάζει στην κατάρτιση των απασχολούμενων στον τομέα, στην δημιουργία προτύπων, κανονισμών, νομοθεσίας και συγκριτικών

---

¹⁷ Η DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Area) δημιουργεί μια στενότερη οικονομική ολοκλήρωση της Γεωργίας με την ΕΕ βάσει μεταρρυθμίσεων σε τομείς που σχετίζονται με το εμπόριο. Βασίζεται στις αρχές του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Καταργεί όλους τους εισαγωγικούς δασμούς για αγαθά και παρέχει ευρεία αμοιβαία πρόσβαση στο εμπόριο υπηρεσιών. Επιτρέπει στις εταιρείες της ΕΕ και της Γεωργίας να ιδρύσουν θυγατρική ή υποκατάστημα χωρίς διακρίσεις. Αυτό επιτρέπει στην ξένη εταιρεία να επωφεληθεί από την ίδια μεταχείριση με τις εγχώριες εταιρείες στην αγορά των εταίρων.

¹⁸ Αντικείμενα όπως τρόφιμα ή ρούχα είναι πιο ευαίσθητα στο χρόνο επειδή η εξωτερική τους ζήτηση εξαρτάται περισσότερο από τις ταχύτερες και έγκαιρες παραδόσεις.

¹⁹ Ο γεωργικός παρά την συνεχή μείωση της συνεισφοράς του εξακολουθεί να αποτελούν το 7,3 % του ΑΕΠ. (*Georgia - GDP distribution across economic sectors 2020*, no date)

²⁰ Στο σύνολο της ΕαΡ, οι πιο πολύτιμες ομάδες βασικών προϊόντων είναι το γάλα και το κρέας, τόσο για εγχώρια προσφορά όσο και διεθνές εμπόριο (FAO Regional Office for Europe and Central Asia (REU), 2012)

πληροφοριών και στην διαμόρφωση και εφαρμογή υγειονομικού-κτηνιατρικού συστήματος ασφάλειας τροφίμων.

5.5 ΕΛΛΑΔΑ

Η περίοδος στην οποία εξετάζουμε την Ελλάδα την βρίσκει στο επίκεντρο της οικονομικής κρίσης που μείωσε το ΑΕΠ της περισσότερο από 20 % συρρικνώνοντας την ελληνική οικονομία που όμως παρέμεινε μια από τις σημαντικότερες οικονομίες της περιοχής. Σήμερα η χώρα μας καλείται να κεφαλαιοποιήσει την επιτυχημένη διαχείριση της παγκόσμιας πανδημίας CoViD-19 κερδίζοντας την εμπιστοσύνη των διεθνών αγορών.

Προκειμένου η Ελλάδα να διατηρήσει την δημιουργηθείσα δυναμική και να έχει μια επιτυχημένη επαναφορά από την οικονομική αλλά και την υγειονομική κρίση θα πρέπει να εστιάσει στην καινοτομία, ως παράγοντα μακροπρόθεσμης ανάπτυξης και να προσανατολίσει τον επιχειρηματικό δυναμισμό προς αυτή την κατεύθυνση. Για να έχει επιτυχία η προσπάθεια αυτή οφείλει να συνδυαστεί με την βελτίωση της τεχνολογικής ετοιμότητας της.

Προς αυτήν κατεύθυνση κινείται με την προώθηση της ψηφιακής διακυβέρνησης βρίσκοντας όμως αντίσταση από τις αγκυλωμένες δημοσιές δομές που συνεχίζουν να τείνουν προς την γραφειοκρατική αντιμετώπιση των επιχειρήσεων. Η ανάπτυξη και χρησιμοποίηση ψηφιακών εφαρμογών στις συναλλαγές των πολιτών και των επιχειρήσεων με το κράτος θα διευκολύνει την καθημερινότητα και θα απλουστεύσει τις διαδικασίες. Συγχρόνως θα μειώσει τα λειτουργικά κόστη τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου τομέα. Η ψηφιακή διακυβέρνηση απαιτεί την ύπαρξη ενός ελάχιστου επιπέδου ψηφιακού γραμματισμού από όλους- πολίτες, επιχειρήσεις και κρατικούς λειτουργούς και ταυτόχρονα την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης στις ψηφιακές δυνατότητες. Προς αυτή την κατεύθυνση συγκλίνει και η απελευθέρωση της πρόσβασης στα κυβερνητικά δεδομένα εξοικονομώντας χρόνο υπηρεσίας για τους κυβερνητικούς φορείς²¹

Η καινοτομία αποτελεί βασικό μοχλό για την οικονομική ανάπτυξη και καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Η Ελλάδα φαίνεται να είναι πολύ πίσω όσον αφορά τις δαπάνες για Ε & Α, καθώς και το νομικό και θεσμικό πλαίσιο για την προώθηση της καινοτομίας. Οι δαπάνες για Έρευνα και Ανάπτυξη, με γνώμονα τις επιχειρήσεις, αυξήθηκαν αλλά συνεχίζουν να είναι χαμηλές. Παρά την αυξημένη κυβερνητική υποστήριξη, οι πολιτικές έρευνας και καινοτομίας της χώρας είναι πολύπλοκες και κατακερματισμένες, και δεν ευνοούν το γενικό ερευνητικό περιβάλλον. Η παραγωγικότητα της έρευνας είναι χαμηλή και η σύνδεση των πανεπιστημίων με τη βιομηχανία είναι υποανάπτυκτη²². Οι δυσκολίες στην απόκτηση δημόσιων επιχορηγήσεων και οι επιδοτήσεις αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια για καινοτόμες δραστηριότητες από ελληνικές εταιρείες. Για την αντιμετώπιση

---

²¹ Πιστεύεται ευρέως ότι τα ανοιχτά κυβερνητικά δεδομένα (open data) μπορούν να βοηθήσουν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας και αποτελεσματικότητα στη λειτουργία της κυβέρνησης. Για παράδειγμα, η τοποθέτηση δεδομένων και πληροφοριών στο διαδίκτυο βοηθά στην εξοικονόμηση χρόνου υπηρεσίας για κυβερνητικούς φορείς και διοικητικό κόστος. (Τσακανίκας *et al.*, 2014)

²² Η χώρα μας καταλαμβάνει την 119η θέση ανάμεσα σε 131 χώρες στον δείκτη συνεργασίας ανάμεσα σε επιχειρήσεις και Πανεπιστήμια (Global Innovation Index)

του προβλήματος και την προώθηση της καινοτομίας απαιτείται ενοποίηση οργανισμών υπεύθυνων για την έρευνα και την καινοτομία, απλοποίηση της πρόσβαση σε επιχορηγήσεις E&A και φορολογικά κίνητρα για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα.

Στόχος της Ελλάδας πρέπει να είναι η διαμόρφωση εθνικής ερευνητικής ατζέντας που επικεντρώνεται σε μεγάλους και μακροπρόθεσμους στρατηγικούς στόχους με συγκεκριμένες αποστολές έρευνας και καινοτομίας (mission-oriented research and innovation policies που προωθεί και η ΕΕ) [π.χ. αντιμετώπιση μελλοντικών πανδημιών σε εθνική ή και διεθνή κλίμακα, διαχείριση απορριμμάτων, ανακύκλωση πλαστικών, «ευφυείς πόλεις», ψηφιοποίηση της βιομηχανίας] που έχουν σημαντικό αντίκτυπο σε ένα βάθος χρόνου στην οικονομία και την κοινωνία.(Καλογήρου *et al.*, 2021). Συνδυάζοντας την καινοτομία με τα ΑΞΕ η χώρα πρέπει να προσελκύσει κέντρα E&A μεγάλων διεθνικών εταιριών και διεθνών ιδρυμάτων και συγκροτώντας φόρουμ καινοτομίας και βιομηχανικής ερευνας σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες. Με την ενίσχυση της δικτύωσης και συνεργασίας μεταξύ του παραγωγικού τομέα και των Πανεπιστημίων και ερευνητικών ιδρυμάτων , αλλά και της καθαυτής ακαδημαϊκής επιχειρηματικότητας θα αξιοποιήσει το ανθρώπινο δυναμικό τους και θα βοηθήσει τα ιδρύματα να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για ανατροφοδότηση της ερευνας και την μείωση του λειτουργικού τους κόστους.

. Γενικότερα η Ελλάδα θα πρέπει να ακολουθήσει μια συνολική στρατηγική τεχνολογικής ανάπτυξης που θα επιτρέψει τη βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (και όχι αποκλειστικά του μοναδιαίου κόστους εργασίας), την αναβάθμιση της θέσης της ελληνικής παραγωγής και του επιχειρηματικού τομέα στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, τη δημιουργία νέων ποιοτικότερων θέσεων εργασίας με καλύτερες αμοιβές, την αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη παροχή υπηρεσιών προς τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους δημόσιους οργανισμούς και τους κοινωνικούς φορείς.(Καλογήρου *et al.*, 2021)

5.6 ΜΟΛΔΑΒΙΑ

Η Μολδαβία αποτελεί τον ουραγό της ομάδας κρατών που μελετάμε τόσο με κριτήρια οικονομικής ανάπτυξης όσο και ανταγωνιστικότητας τόσο λόγο μεγέθους όσο και του επιπέδου διαφθοράς και της πολιτικής αστάθειας. Σύμφωνα με το ΔΝΤ και την ετήσια έκθεση του για το 2021 οι θεσμικές δομές σε ορισμένους από τους τομείς που αξιολογήθηκαν στερείται σαφήνειας ως προς τα καθήκοντα κάθε οργανισμού και δεν ευνοεί την αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των οργανισμών, συμπεριλαμβανομένων αυτών που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και των αδυναμιών της διακυβέρνησης. Η χώρα πρέπει να ενδυναμώσει τους θεσμούς

αυτούς και να καθορίσει σαφή κανονιστικά πλαίσια λειτουργίας για τους οργανισμούς της χρησιμοποιώντας πόρους που διατίθενται από τη ΕΕ.²³ και το ΔΝΤ²⁴.

Χωρίς πρόσβασή στη θάλασσα η Μολδαβία αντιμετωπίζει ένα σαφές μειονέκτημα με τους δείκτες υποδομής μεταφορών της να ακολουθούν στενά τους Ρουμανικούς και Ουκρανικούς. Ωστόσο, όσον αφορά τα μέτρα απόδοσης του ηλεκτρικού δικτύου και των συστημάτων παροχής νερού, η Μολδαβία υπολείπεται σταθερά σε σύγκριση με τις γείτονές της.(OECD, 2021a) Μια βασική πρόκληση υποδομής στη Μολδαβία είναι η ανισότητα μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών. Η πρόσβαση σε επαρκείς υπηρεσίες υποδομής, όπως καθαρό νερό, υπηρεσίες μεταφοράς, ηλεκτρική ενέργεια και τηλεθέρμανση διαφέρει σημαντικά μεταξύ πόλεων και αγροτικών περιοχών²⁵. Στον τομέα αυτό η κυβέρνηση πρέπει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της έλλειψης πόρων επενδύσεων αξιοποιώντας τους κοινοτικούς πόρους της Ευρωπαϊκής Τράπεζας στοχευμένα για να καλύψει το κενό που υπάρχει μεταξύ των αγροτικών και αστικών περιοχών με δεδομένο ότι είναι η λιγότερο αστικοποιημένη χώρα στην Ανατολική Ευρώπη. Με την βοήθεια της ΕΕ πρέπει να προχωρήσει σε ιδιωτικοποιήσεις στον τομέα της ενέργειας ώστε σταδιακά να στραφεί σε πιο πράσινες μορφές ενέργειας και να απεξαρτηθεί από τις εισαγωγές ενέργειας²⁶.

Στον πυλώνα της αποτελεσματικότητας της αγοράς εργασίας η Μολδαβία καλείται να αντιμετωπίσει την υψηλή ανεργία που οδηγεί στην μετανάστευση. Αυτοί οι μετανάστες στήριζαν την ανάπτυξη της χώρας με την αποστολή εμβασμάτων στις οικογένειες τους²⁷ κάτι το οποίο δεν αποτελεί βιώσιμη λύση. Επιπλέον αυτή η αιμορραγία ανθρώπινου δυναμικού επιβαρύνει περισσότερο καθώς το προσωπικό που μεταναστεύει είναι αυτό με υψηλή εκπαίδευση και εξειδίκευση. Η χώρα πρέπει να προσπαθήσει να το αντιμετωπίσει με ολοκληρωμένες πολιτικές απασχόλησης και

---

²³ Μετά από αίτημα της Δημοκρατίας της Μολδαβίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε στις 13 Ιανουαρίου 2017 πρόταση για πρόγραμμα μακροοικονομικής βοήθειας (ΜΧΣ) ύψους έως 100 εκατ. Ευρώ, εκ των οποίων έως και 40 εκατ. Ευρώ θα παρέχονται σε επιχορηγήσεις και έως 60 εκατομμύρια ευρώ σε μεσοπρόθεσμα δάνεια υπό ευνοϊκές συνθήκες χρηματοδότησης. Στις 24 Νοεμβρίου 2017, η ΕΕ, και οι αρχές της Μολδαβίας υπέγραψαν το Μνημόνιο Συνεννόησης, το οποίο περιλαμβάνει μέτρα σε τομείς όπως η δημόσια διακυβέρνηση, η διακυβέρνηση του χρηματοπιστωτικού τομέα, οι μεταρρυθμίσεις στον ενεργειακό τομέα και η αντιμετώπιση της διαφθοράς. Η πρώτη δόση των 30 εκατ. ευρώ αποδεσμεύθηκε τον Οκτώβριο του 2019. Η δεύτερη δόση των 30 εκατ. ευρώ αποδεσμεύθηκε τον Ιούλιο του 2020. Η τρίτη και τελευταία δόση του προγράμματος ακυρώθηκε, καθώς η περίοδος διαθεσιμότητας του προγράμματος έληξε τον Ιούλιο του 2020.

²⁴ Το 2020 η Μολδαβία και το ΔΝΤ συμφώνησαν σε ένα τριετές πρόγραμμα 558 εκ δολαρίων.

²⁵ Για παράδειγμα, μόνο περίπου το 10% των κατοίκων της υπαίθρου στη Μολδαβία έχουν πρόσβαση σε σύγχρονη θέρμανση σε σύγκριση με σχεδόν 80% στις αστικές περιοχές.(OECD, 2021a)

²⁶ Ο ενεργειακός τομέας της Μολδαβίας χαρακτηρίζεται από μεγάλη εξάρτηση από εισαγωγές και εξαρτάται από έναν ξένο κυρίαρχο προμηθευτή φυσικού αερίου και έναν κυρίαρχο προμηθευτή ισχύος που βρίσκεται στην Υπερδνειστερία.

²⁷ Τα εμβάσματα αποτελούν το ¼ περίπου του συνολικού ΑΕΠ της χώρας.

λύσεις χωρίς αποκλεισμούς από την αγορά εργασίας για ευάλωτους αναζητούντες εργασία δίνοντας έμφαση στη νεολαία ώστε να παραμείνει στην χώρα.

Η χώρα πρέπει να αξιοποιήσει την αγροτική της παραγωγή με αύξηση της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών αγροτικών επιχειρήσεων που αποτελούν περίπου το 10% του ΑΕΠ και να προσανατολίσει την παραγωγή προς αγορές υψηλής αξίας όπως η ΕΕ. Αυτό θα απαιτήσει την εισαγωγή νέων ποικιλιών και σημαντικές βελτιώσεις στα πρότυπα ασφάλειας τροφίμων και της ιχνηλασιμότητας παραγωγής. Εγκαταστάσεις μετά τη συγκομιδή (όπως ο χειρισμός των προϊόντων, αποθήκευση, διαλογή και ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση) είναι καθοριστικής σημασίας για τον προσδιορισμό της ποιότητας του προϊόντος και στην εξασφάλιση πρόσβασης σε εξωτερικές αγορές. Η Μολδαβία υστερεί σε τέτοιες εγκαταστάσεις και πρέπει να εστιάσει στον τομέα.

5.7 ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Η ρουμανική οικονομία τα πήγε σχετικά καλά κατά τη διάρκεια της κρίσης COVID-19, καθώς η συρρίκνωση του ΑΕΠ της το 2020 (-3,9%) ήταν χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ (-6,2%). Η αποτελεσματική και έγκαιρη χαλάρωση της δημοσιονομικής, νομισματικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής συνέβαλε στον περιορισμό της οικονομικής ύφεσης και της αύξησης της ανεργίας. (IMF, 2021a). Η χώρα έχει ανεπαρκή εσωτερικά κεφάλαια για να στηρίξει τις επενδύσεις που θα στηρίξουν την ανάκαμψη της, λόγος που οδηγεί στην αναγκαιότητα προσέλκυσης εξωτερικών κεφαλαίων, εξωτερικών πιστώσεων, πόρους της ΕΕ, ΑΞΕ ή άλλες επενδύσεις χαρτοφυλακίου.

Στο πλαίσιο αυτό η Ρουμάνια πρέπει να στηρίξει την τεχνολογική ανάπτυξη τόσο όσον αφορά τη χάραξη πολιτικής και την εφαρμογή της, όσο και στην εφαρμογή των ΤΠΕ στην λειτουργία και τις διαδικασίες του κράτους καθ' εαυτού με την ψηφιοποίηση του και την ηλεκτρονική του διακυβέρνηση. Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα είναι επίσης σημαντικός και χρειάζεται περισσότερη συμμετοχή. Το κράτος πρέπει να προωθήσει τις όποιες επιτυχίες πληροφορικής του ιδιωτικού τομέα υποστηρίζοντάς τον με ειδική νομοθεσία και αποτελεσματική ρύθμιση²⁸.

Στον τομέα των ΤΠΕ, πρέπει να καλύψει τέσσερις βασικούς τομείς ανάπτυξης: α) ηλεκτρονική διακυβέρνηση, διαλειτουργικότητα, ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, υπολογιστικό νέφος και κοινωνικά δίκτυα, β) χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, την υγεία, την κοινωνική ένταξη και τον πολιτισμό γ) ε. –εμπόριο και ανάπτυξη καινοτομίας μέσω ΤΠΕ και δ) περαιτέρω ανάπτυξη της ευρυζωνικής υποδομής για όλη τη χώρα.

---

²⁸ Η Ρουμάνια ήδη συμμετέχει στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνισμού της ΕΕ [Competitiveness Operational Programme (COP)] που εστιάζει σε δύο τομείς:

1. Έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία για την υποστήριξη της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και της ανάπτυξης των επιχειρήσεων (συνολικός προϋπολογισμός 952,57 εκατ. €).
2. Τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών για μια ανταγωνιστική ψηφιακή οικονομία (συνολικός προϋπολογισμός 630,2 εκατ. Ευρώ).

Η Ρουμανία θα πρέπει να εκμεταλλευτεί πλήρως την ιστορική ευκαιρία που της παρέχεται από τις επιχορηγήσεις του RRF²⁹ και τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ, με συνολικό κονδύλιο 20 τοις εκατό του ΑΕΠ τα επόμενα έξι χρόνια. Η επιτυχής εφαρμογή των δεσμεύσεων για τη μεταρρύθμιση του RRF και των επενδυτικών σχεδίων θα ενισχύσει τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης της Ρουμανίας. Μέσω της εστίασής του στην ψηφιοποίηση, το RRF θα πρέπει να παρέχει κρίσιμη υποστήριξη για τον εκσυγχρονισμό της φορολογικής διοίκησης. Θα πρέπει επίσης να χρησιμοποιηθεί για την εκκίνηση των προσπαθειών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. (IMF, 2021a)

Στη Ρουμανία η χρήση της χρηματοδότησης μέσω των αγορών από τον εταιρικό τομέα μετά το ξέσπασμα της πανδημίας ήταν πολύ περιορισμένη. Το 2020, δεν υπήρξαν νέες εισαγωγές μετοχών στην εγχώρια αγορά και λίγες μόνο εταιρείες εξέδωσαν ομόλογα. Κοιτάζοντας το μέλλον, είναι σημαντικό να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ρουμανικών εταιρειών σε οικονομικά προσιτά χρηματοδότηση με βάση την αγορά. Αυτό όχι μόνο θα βοηθήσει στην ενίσχυση της μακροπρόθεσμης ανθεκτικότητας του εταιρικού τομέα και τις εταιρείες να αντέξουν μελλοντικά σοκ, αλλά θα βελτιώσει επίσης τη ρουμανική δυναμική των επιχειρήσεων και την υποστήριξη της καινοτομίας. Οι κεφαλαιαγορές που λειτουργούν καλά θα προσφέρουν επίσης πρόσθετες επιλογές για τη διαχείριση της αποταμίευσης των νοικοκυριών και του συνταξιοδοτικού συστήματος. (OECD, 2021b)

Οι πολιτικές του νομισματικού και του χρηματοπιστωτικού τομέα θα πρέπει να παραμείνουν διευκολυντικές. Η Εθνική Τράπεζα της Ρουμανίας θα πρέπει να διατηρήσει νομισματικές και χρηματοοικονομικές διευκολύνσεις για να στηρίξει την ανάκαμψη και να μετριάσει τον αντίκτυπο της δημοσιονομικής εξυγίανσης, παρακολουθώντας παράλληλα τους πληθωριστικούς κινδύνους. Μόλις υποχωρήσει η κρίση, η ευελιξία των συναλλαγματικών ισοτιμιών θα πρέπει να αυξηθεί σταδιακά, ώστε να απορροφηθούν οι εξωτερικοί κραδασμοί και να συμβάλει στην αντιμετώπιση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. (IMF, 2021a)

5.8 ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

Η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί για την Μόσχα μια περιοχή ζωτικών συμφερόντων για την Ρωσία που από το 1783 και την προσάρτηση της Κριμαίας από την Μεγάλη Αικατερίνη αναζητούσε «θερμό» λιμάνι με πρόσβαση στη Μεσόγειο. Αντίστοιχα η Ρωσία αποτελεί τη σημαντικότερη δύναμη της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας και είναι αυτή με τη μεγαλύτερη οικονομία. Σήμερα η Ρωσία προσπαθεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις δυσμενείς κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας. Το ΑΕΠ της Ρωσίας αυξήθηκε σημαντικά κατά 10,5 % το δεύτερο τρίμηνο του 2021, ξεπερνώντας το επίπεδο πριν από την πανδημία. Οι σχετικά υψηλές τιμές των βασικών εμπορευμάτων και η εξωτερική ζήτηση σε συνδυασμό με μια ισχυρή ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης δημιούργησαν μια δυναμική ανάπτυξης φέτος,

---

²⁹ Το πρόγραμμα Recovery and Resilience Facility-RRF διαθέτει 723,8 δισ. ευρώ (σε τρέχουσες τιμές) σε δάνεια (385,8 δισ. ευρώ) και επιχορηγήσεις (338 δισ. ευρώ) για τη στήριξη μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων που αναλαμβάνουν τα κράτη μέλη.

καθώς οι αγορές εργασίας ενισχύθηκαν, η πιστωτική ανάπτυξη ήταν ισχυρή και οι πολιτικές κοινωνικής στήριξης συνεχίστηκαν.(World Bank, 2021b).

Με πληθυσμό 144 εκατομμυρίων κατοίκων, η αγορά πληροφορικής της Ρωσίας είναι μία από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, με σημαντικές δυνατότητες. Μέχρι το 2025, αναμένεται να υπάρχουν 124 εκατομμύρια χρήστες του Διαδικτύου στη Ρωσία³⁰.Όσον αφορά το μερίδιό του στο ΑΕΠ, ο κλάδος είναι συγκρίσιμος με τον ενεργειακό εφοδιασμό (2,9% του ΑΕΠ) και είναι χαμηλότερος από τη γεωργία (4,4%), τον χρηματοπιστωτικό τομέα (4,2%), τις κατασκευές (6,4%) και τη βιομηχανία εξόρυξης (10,4 %)(International Trade Administration, 2021).

Η αύξηση στις δαπάνες πληροφορικής εμφανίζεται κυρίως στον τραπεζικό κλάδο, τη βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου καθώς και στον δημόσιο τομέα. Αντικατοπτρίζοντας τη δομή της ρωσικής οικονομίας, οι δαπάνες πληροφορικής συγκεντρώνονται στις 100 μεγαλύτερες ρωσικές εταιρείες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 85% των συνολικών δαπανών πληροφορικής. Η κυβέρνηση πρέπει να διαμορφώσει ένα πρόγραμμα πολιτικής με έμφαση στην ανάπτυξη των ΤΠΕ σε επίπεδο μικρομεσαίας επιχείρησης ώστε να τονώσει την επιχειρηματικότητα και την παραγωγικότητά και κατ' επέκταση την ανάπτυξη. Σε συνδυασμό με άρση των φραγμών στις ξένες επενδύσεις στον τομέα του εμπορίου και των υπηρεσιών θα ενίσχυε τον ανταγωνισμό και θα έκανε την χώρα ελκυστικό προορισμό ξένων κεφαλαίων στον τομέα των ΤΠΕ³¹.

Οι τράπεζες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον χρηματοπιστωτικό τομέα της Ρωσίας καθώς ο τραπεζικός τομέας αντιπροσωπεύει περίπου το 87% του συνόλου του ενεργητικού του χρηματοοικονομικού τομέα³². Αν το συνδυάσουμε με τον τομέα ΤΠΕ που προαναφέρθηκε αντιλαμβανόμαστε ότι η ψηφιοποίησή αποτελεί μοχλό ανάπτυξης της χρηματοπιστωτικής αγοράς με περισσότερο ασφαλή και ευέλικτα προϊόντα και υπηρεσίες.

---

³⁰ Σύμφωνα με τη International Data Corporation (IDC), παγκόσμιο ηγέτη στην αγορά πληροφοριών για την πληροφορική, η αξία της ρωσικής αγοράς πληροφορικής αυξήθηκε 7% σε αξία 24,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2019. Οι κύριοι οδηγοί ανάπτυξης το 2019 συγκεντρώθηκαν στο λογισμικό, υπηρεσίες, και λύσεις υλικού.(International Trade Administration, 2021)

³¹ Αναφορικά με τις ΑΞΕ τα τελευταία χρόνια χαρακτηρίζονται από πολιτική εχθρότητα μεταξύ της Ρωσίας και αρκετών δυτικών χωρών, με αποτέλεσμα επιζήμιες οικονομικές κυρώσεις. Αυτές έχουν μειώσει την ελκυστικότητα της ρωσικής αγοράς για ξένους επενδυτές. Οι πρακτικές δυσκολίες της επένδυσης αυξάνονται (η μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση είναι ένας από τους στόχους των κυρώσεων), ενώ η αύξηση των εμποδίων στο εμπόριο καθιστά τη Ρωσία λιγότερο ελκυστικό παραγωγικό κόμβο και βλάπτει της ρωσικής οικονομίας. Οι κυρώσεις και οι σχετικές εντάσεις είχαν αρνητικά επίδραση στις ΑΞΕ, ιδιαίτερα εκτός του ενεργειακού τομέα, μειώνοντας και καθιστώντας τον ενεργειακό τομέα σχετικά ακόμη πιο σημαντικό (Domínguez-Jiménez and Poitiers, 2020).

³² Το τραπεζικό σύστημα στη Ρωσία, το οποίο φιλοξενεί 366 τράπεζες που περιλαμβάνουν 248 τράπεζες με καθολική άδεια και 118 τράπεζες με βασική άδεια, αναφέρθηκαν συνολικά περιουσιακά στοιχεία 103,8 RUB τρισεκατομμύρια (1,4 τρισεκατομμύρια δολάρια), στις 31 Δεκεμβρίου 2020 (99% του ΑΕΠ)(BSTDB, 2021).

Οι ψηφιακές τεχνολογίες συνεπάγονται θεμελιώδεις αλλαγές στις αρχές παροχής υπηρεσιών και στις επιχειρηματικές διαδικασίες της αλληλεπίδρασης των εταιρειών με τους πελάτες τους, τους υπολοίπους δρώντες των χρηματοπιστωτικών αγορών και τις ρυθμιστικές αρχές. Οδηγούν επίσης σε υψηλότερους όγκους και ταχύτητα συναλλαγών με την εφαρμογή ψηφιακών εργαλείων και πλατφορμών. Με όλα αυτά βελτιώνεται η προσβασιμότητα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και αυξάνεται το εύρος των προϊόντων τους.

Παράλληλα εξαλείφονται τα φυσικά και γεωγραφικά εμπόδια στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και αυξάνεται ο όγκος των αύλων συναλλαγών. Τα προϊόντα του τραπεζικού συστήματος θα είναι πιο προσιτά και ευέλικτα και πρέπει να στοχεύσουν εκτός από τις επιχειρήσεις και στο άτομο με εργαλεία μακροπρόθεσμης αποταμίευσης. Με την δημιουργία ατομικού συνταξιοδοτικού κεφαλαίου θα δημιουργηθεί και ένα πρόσθετο μέσο εξοικονόμησης συντάξεως για τους ιδιώτες και πηγή χρηματοδότησης για την οικονομία.

Κλείνοντας οφείλουμε να τονίσουμε ότι πρέπει να συνεχιστούν οι διαδικασίες ολοκλήρωσης εντός της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης και της συνεργασίας τα μέλη της BRICS θα δώσουν νέες ευκαιρίες στις ρωσικές επιχειρήσεις χρηματοδότησης από αυτές. Αυτή η αύξηση της ρευστότητας της ρωσικής χρηματοπιστωτικής αγοράς θα αυξήσει παράλληλα και την ανταγωνιστικότητά της.

5.9 ΤΟΥΡΚΙΑ

Από την ανάλυση μας προέκυψε ότι η ανταγωνιστικότητά και συνεπώς η οικονομία της Τουρκίας επηρεάζεται από κυρίως από το μέγεθος της αγοράς της και από τη ανώτερη παιδεία και εκπαίδευση του εργατικού της δυναμικού. Δευτερευόντως σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η εταιρική επιτήδευση και η απόδοση της αγοράς εργασίας. Οι επιδόσεις της Τουρκίας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 ήταν εντυπωσιακές, ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, αυξανόμενες οικονομικές ευπάθειες και ένα πιο προκλητικό γεωπολιτικό περιβάλλον απειλούν να υπονομεύσουν αυτά τα επιτεύγματα.

Η Τουρκία ένα έθνος 83,4 εκατομμύριων αποτελεί μια οικονομία με ιδιαίτερη δυναμική που εκμεταλλευόμενη την πλεονεκτική της γεωγραφική θέση, την ισχυρή μεσαία τάξη και τον νεανικό πληθυσμό της (μέση ηλικία 31 ετών) βρίσκεται στις 20 ισχυρότερες οικονομικά χώρες του κόσμου³³. Η δυναμική αυτή όμως παρεμποδίζεται από τη μείωση της καταναλωτικής ζήτησης, την αποδυνάμωση του νομίσματος, τη διακύμανση της ανεργίας και την αύξηση των προστατευτικών και λαϊκιστικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένων των δασμών εισαγωγής και στήριξης των εγχωρίων προϊόντων.. Η Τουρκία πρέπει να στηρίξει την εσωτερική κατανάλωση και να αντιμετωπίσει τον υψηλό πληθωρισμό θα πρέπει να προχωρήσει σε ρυθμίσεις δανείων με ευνοϊκότερους όρους και να στηρίξει τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Με δεδομένη το περιθώριο που της παρέχει το εξωτερικό δημόσιο χρέος πρέπει να προχωρήσει σε διαφανείς, προσωρινές και στοχευμένες άμεσες δημοσιονομικές ενισχύσεις.

Ένα από τα μειονεκτήματα που οφείλει να αντιμετωπίσει η Τουρκία είναι η αναβάθμιση της παρεχόμενης παιδείας και εκπαίδευσης. Υφίσταται μεγάλη απόκλιση των προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και των παρεχόμενων ακαδημαϊκών

---

³³ Η χώρα βρίσκεται στην 11^η θέση όσον αφορά το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ

πτυχιών. Ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και η εκπαίδευση ενηλίκων σε ψηφιακούς τομείς θα βοηθούσε τον παραγωγικό τομέα να αξιοποιήσει καλύτερα τις δυνατότητες του. Ο προσανατολισμός δεξιοτήτων στην εκπαίδευση πιο πρακτικά – ως επίλυση προβλημάτων και λιγότερο θεωρητικά θα βελτιώσει τις σχετικές ικανότητες των εκπαιδευομένων. Ιδιαίτερα πρέπει να υποστηριχθεί η εκπαίδευση των γυναικών και των ατόμων από μειονεκτικά κοινωνικοοικονομικά υπόβαθρα. Επιπλέον η αποδέσμευση περισσότερης αυτονομίας στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, θα προάγει την αποδοτικότητα και την διασύνδεση τους με την πραγματική αγορά.

Στοχεύοντας στην βελτίωση της απόδοσης της αγοράς εργασίας της η Τουρκία θα πρέπει να μειώσει το υψηλό κόστος εργασίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της με την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας που χαρακτηρίζει τις θέσεις εργασίας με χαμηλή εξειδίκευση, να επαναπροσδιορίσει τα κατώτατα όρια μισθών³⁴, μέσω τοπικών διαβουλεύσεων μεταξύ εργοδοτών, εργαζομένων και εκπροσώπων του δημόσιου τομέα, ώστε να είναι βιώσιμα για τις επιχειρήσεις μικρής παραγωγικότητας.

Οι εξαγωγές της Τουρκίας αντιπροσωπεύουν το 28,5% του ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ το 2020 όμως δεν αφορούν αγαθά προστιθέμενης αξίας και προϊόντα υψηλής τεχνολογίας. Σε αυτό το πλαίσιο η χώρα πρέπει να δημιουργήσει αλυσίδες αξίας για την αύξηση της προστιθέμενης αξίας των παραγόμενων αγαθών των επιχειρήσεων της κάτι που θα δημιουργούσε επίσης πλεονέκτημα στην ανταγωνιστικότητας της. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται η αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας. Η τουρκική αμυντική βιομηχανία κατόρθωσε το 2002 να καλύπτει το 28% των αναγκών των ΤΕΔ ποσοστό που σήμερα εκτιμάται ότι πλησιάζει το 70%. Επιπλέον στηριζόμενη στους ισλαμικούς δεσμούς κατευθύνθηκε εξαγωγικά κυρίως σε ισλαμικές χώρες όπως το Πακιστάν, το Κατάρ, την Μαλαισία, το Μπάγκλαντες και το Αζερμπαϊτζάν. Έχει όμως εξάγει και στην Ουκρανία (UAVs) αλλά και σε μέλος της ΕΕ, την Ουγγαρία. Η αμυντική βιομηχανία της για να συνεχίσει την εξαγωγική της δραστηριότητα πρέπει να απεξαρτηθεί από ξένες πηγές είτε αυτό αφορά στις πρώτες ύλες είτε αφορά στην τεχνολογία.

5.10 ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Η Ουκρανία γνώρισε πολλές πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις την δεκαετία του 2010 με αποκορύφωμα την Κριμαϊκή κρίση του 2014. Αυτή η ρευστότητα των συνθηκών που επικρατούν επηρεάζει την ουκρανική οικονομία ποικιλοτρόπως με σοβαρό αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητά της και κατ' επέκταση στην οικονομική της ανάπτυξη.

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας πρέπει να αναφέρουμε ότι οι δείκτες απασχόλησης είχαν επιδεινωθεί την δεκαετία που μελετήσαμε και επιβαρύνθηκαν επιπλέον από την πανδημία. Τα ποσοστά άτυπης απασχόλησής και αδήλωτης εργασίας είναι υψηλά ³⁵. Αναντιστοιχία υπάρχει και στα προσόντα των εργαζομένων και στις θέσεις εργασίας που προσφέρονται, καθώς

---

³⁴ Οι περιφερειακοί κατώτατοι μισθοί εφαρμόστηκαν μεταξύ 1951-1974 και η εμπειρία δεν κρίθηκε ως θετική. Σήμερα, μετά από διαβουλεύσεις μεταξύ κοινωνικών εταίρων, διατηρείται ένα σύστημα για έναν εθνικό κατώτατο μισθό. (IMF, 2021b)

³⁵ Μια έρευνα της ILO (International Labour Organization-Denmark) από το 2013 δείχνει ότι το 57% των νέων εργαζομένων απασχολούνται άτυπα. (ILO, 2018)

συνήθως δεν ανταποκρίνονται σε αυτά. Τέλος πρόκληση είναι και η έλλειψη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού σε τομείς, κυρίως της μεταποίησης, που προκαλείται από την μετανάστευση και την γήρανση του πληθυσμού (ILO, 2018). Η κυβέρνηση πρέπει να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που παρέχονται από προγράμματα οργανισμών όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή ένωση ώστε να διασυνδέσει την αγορά εργασίας με την εκπαίδευση, να γεφυρώσει το χάσμα των απαιτήσεων των θέσεων εργασίας με τα προσόντα των εργαζομένων επαναπροσδιορίζοντας την οικονομία της προς την καινοτομία και την τεχνολογία. Τέλος απαιτούνται διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς στο επίπεδο που αφορά στην αδήλωτη εργασία με παροχή κίνητρων σε επιχειρήσεις και εργαζομένους αλλά και αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου της.

Η οικονομική ανάκαμψη και η μακροοικονομική σταθεροποίηση της Ουκρανίας από το 2016 υποστηρίζονται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Τον Ιούνιο του 2020, η Ουκρανία και το ΔΝΤ συνήψαν συμφωνία διάρκειας ύψους 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε βάθος 5 ετών. Εκείνη την εποχή, το ΔΝΤ εκταμίευσε την πρώτη δόση των 2,1 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε δάνεια με ευνοϊκούς όρους για να βοηθήσει την ουκρανική οικονομία να αντιμετωπίσει την πανδημία του κορωνοϊού. Λόγω των αποτυχιών των μεταρρυθμίσεων, η Ουκρανία δεν έχει ακόμη προκριθεί για δεύτερη εκταμίευση από τον Σεπτέμβριο του 2021. Οι μελλοντικές εκταμιεύσεις του ΔΝΤ θα εξαρτηθούν από την εκπλήρωση των μεταρρυθμιστικών δεσμεύσεων στους τομείς της καταπολέμησης της διαφθοράς, της δικαστικής μεταρρύθμισης και της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Απαιτείται ταχύτερη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη για να ανακτηθεί το χαμένο έδαφος και να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο. (ITA, 2021)

Η χώρα παρά την αργή οικονομική ανάπτυξη και το διευρυμένο εμπορικό έλλειμμα πρέπει προκειμένου να διευρύνει το μέγεθος της αγοράς της να εστιάσει στο συγκριτικό της πλεονέκτημα, τη γεωργία που παράγει το 36% του μεριδίου των εξαγόμενων προϊόντων για το 2020 (OECD, 2021c). Το αναξιοποίητο δυναμικό του αγροτικού τομέα της Ουκρανίας είναι τεράστιο. Η χώρα διαθέτει περίπου 42 εκατομμύρια εκτάρια γεωργικής γης, εκ των οποίων καλλιεργούνται τα 32 εκατομμύρια εκτάρια ετησίως, που αντιπροσωπεύουν μια έκταση μεγαλύτερη από την Ιταλία. Για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα της πρέπει το πλεονέκτημα της να το συνδυάσει με την πράσινη ανάπτυξη με παραγωγή ποιοτικών οργανικών προϊόντων να στοχεύσει στις αγορές της Ευρώπης, της Ασίας και των ΗΠΑ. Επιπλέον απαιτείται σύγχρονη και εξορθολογισμένη προσέγγιση της εξέλιξης της γεωργικής βιομηχανίας της Ουκρανίας. Δεδομένου του μεγέθους και της γονιμότητας της γεωργικής γης της χώρας, μαζί με το τεράστιο περιθώριο για αυξημένες συγκομιδές και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα μέσω του συνεχούς εκσυγχρονισμού, δεν είναι υπερβολή να δηλωθεί ότι η Ουκρανία μπορεί να ταΐσει τον κόσμο.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Μελετώντας την ανταγωνιστικότητα διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για μια έννοια που οι διαστάσεις της επηρεάζονται από μια πολυπώκιλη σειρά παραγόντων. Η ουσιαστικότητα της έγκειται στο γεγονός ότι, σύμφωνα με το WEF, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το βιοτικό επίπεδο των πολιτών των χωρών. Το σύστημα στο οποίο στηρίζεται και αποτυπώνει την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών που μελετά ονομάζεται GCI (Global Competitiveness Index) και χρησιμοποιεί 180 περίπου επιμέρους δείκτες, οι οποίοι κατανέμονται σε 12 πυλώνες ανταγωνιστικότητας. Η τελευταία μορφή του εξελίχθηκε το 2018 στο GCI 4.0 με διαφορές κυρίως στην διαδικασία υπολογισμού των επιμέρους δεικτών και στους πυλώνες που εξακολουθούν να παραμένουν 12. Ένα μειονέκτημα των δεικτών είναι ότι προκύπτουν από έρευνες και ερωτηματολόγια και δεν αποτελούν παρά έμμεσες αποτιμήσεις της ανταγωνιστικότητας και όχι πραγματικές μετρήσεις της.

Η οικονομική ανάπτυξη είναι ένας όρος που σχετίζεται τόσο με την οικονομία με τη μορφή οικονομικών δεδομένων και μεγεθών, όσο και με την πολιτική ως επιλογές πολιτικής. Η κατανόηση της είναι κρίσιμη για να αντιληφθούμε το πως αναπτύσσεται μια χώρα και πως κατανέμονται τα οφέλη αυτής της ανάπτυξης. Αναφέρεται στην αύξηση της παραγωγικής ικανότητας μιας οικονομίας με αποτέλεσμα να παράγει αυξανόμενες ποσότητες αγαθών και υπηρεσιών.

Η ανταγωνιστικότητα συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη χωρίς απαραίτητα να είναι ένδειξη του μεγέθους μιας οικονομίας αλλά περισσότερο στοιχείο που επιδρά στην διαμόρφωση συνθηκών που ευνοούν ή δυσχεραίνουν την επιχειρηματικότητα, τις εμπορικές σχέσεις και της γενικής εμπορικής δραστηριότητας των χωρών. Η επίδραση της είναι περισσότερο εμφανής στο ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ και δευτερευόντως στον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ. Η σχέση της ανταγωνιστικότητας με το ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ κυρίως υποδηλώνει την ανάγκη οι εφαρμοζόμενες οικονομικές πολιτικές των χωρών πρέπει να στοχεύουν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας.

Η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί σταυροδρόμι για την Ευρώπη, την Ασία και τη Μέση Ανατολή και έχει αναδειχθεί ως ζωτικής σημασίας οδός για τη μεταφορά ενέργειας προς την Ευρώπη. Είναι μια περιοχή που με μια σημαντική πλωτή οδό συνδέει τις παράκτιες χώρες και την ενδοχώρα με την παγκόσμια οικονομία. Αλλά έχει γίνει επίσης αντικείμενο ενός μεγάλου παιχνιδιού στο οποίο παγκόσμιες και περιφερειακές δυνάμεις ανταγωνίζονται για επιρροή, μόχλευση και πρόσβαση σε πόρους και λιμάνια. Δυστυχώς, η ανάπτυξη της περιοχής έχει παρεμποδιστεί σοβαρά από διεθνείς και εμφύλιες συγκρούσεις και από ένα κύμα συγκρουόμενων συμφερόντων που συνωμοτούν για να παρεμποδίσουν το εμπόριο και τις επενδύσεις στην περιοχή. Η Μαύρη Θάλασσα είναι επίσης ο τόπος στον οποίο οργανισμοί όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Οικονομική Συνεργασία Μαύρης Θάλασσας (BSEC) εργάζονται για την προώθηση της βαθύτερης συνεργασίας και του διαλόγου.

Η περιοχή είναι μια αναπτυσσόμενη αγορά με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης. Η Τουρκία είναι ένας σημαντικός περιφερειακός παίκτης και η οικονομία της έχει εξελιχθεί σημαντικά τα τελευταία είκοσι χρόνια. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία έχουν ενταχθεί τόσο στο NATO όσο και στην ΕΕ και απολαμβάνουν μεγαλύτερη ασφάλεια και υψηλότερο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης ως αποτέλεσμα. Η συνεχιζόμενη σύγκρουση της Ρωσίας, της μεγαλύτερης οικονομίας της περιοχής και κέντρου βαρύτητας της περιοχής, με την Ουκρανία είναι καθοριστική, αλλά υπάρχουν

και άλλες διμερείς και περιφερειακές εντάσεις που δεν μπορούν να παραβλεφθούν, όπως αυτή της Αρμενίας με το γειτονικό Αζερμπαϊτζάν.

Η ανισότητα είναι κυρίαρχο χαρακτηριστικό των οικονομιών της περιοχής. Την ίδια στιγμή η ανταγωνιστικότητα τους παρουσιάζει διακυμάνσεις που όμως δεν ανταποκρίνονται στο μέγεθος των οικονομιών τους. Οι οικονομίες τους διαφέρουν ως προς το μέγεθος, τα θεσμικά χαρακτηριστικά και τις προοπτικές περιφερειακής ολοκλήρωσης, αντιμετωπίζουν πολύ διαφορετικά προβλήματα και βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης. Η περιοχή γνώρισε μια αρκετά ταχεία οικονομική ανάκαμψη συνοδευόμενη από ευπρόσδεκτες διαρθρωτικές αλλαγές, αν και η κατάσταση της αγοράς εργασίας και οι κοινωνικές συνθήκες γενικά εξακολουθούν να είναι δύσκολες. Γενικότερα οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι χρειάζονται ριζικές αλλαγές στη δομή των οικονομιών τους, αλλά και στο δρόμο που ακολουθούν για την προσέλκυση επενδύσεων, με νέες υποδομές, καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα και πιο δίκαιη φορολογική διαδικασία, ενώ η αποφυγή της γραφειοκρατίας και η πάταξη της διαφθοράς θεωρούνται αυτονόητες ενέργειες.

Οι υποδομές είναι κρίσιμες για την οικονομική ανάπτυξη, την παραγωγικότητα και την ανάπτυξη των εξαγωγών. Η προσπάθεια δημιουργίας ευέλικτων ενεργειακών υποδομών στην περιοχή πρέπει συνεχιστεί και να συνδυαστεί με την καθιέρωση διαδρομών διεθνών μεταφορών που θα συνδέουν την ΕΕ με την Κεντρική Ασία. Τέτοιες προσπάθειες θα μπορούσαν να προωθήσουν τους στόχους της ειρήνης, της συνεργασίας και της ανάπτυξης. Η ανάπτυξη ικανοτήτων όσον αφορά την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω τεχνικής και οικονομικής βοήθειας, με τη σειρά του, θα επιτρέψει την εφαρμογή των απαραίτητων αλλαγών πολιτικής και ενίσχυση της ικανότητας των χωρών.

Η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης, είναι απαραίτητη για την διαμόρφωση ανταγωνιστικού περιβάλλοντος και την πλήρη αξιοποίηση του δυναμικού της περιοχής. Η διαδικασία μεταρρύθμισης μπορεί να προσαρμοστεί ξεχωριστά στις απαιτήσεις κάθε χώρας, αν και υπάρχουν οικουμενικές αρχές. Κάθε κυβέρνηση πρέπει να προσδιορίσει τα επιμέρους προβλήματα και να βρει λύσεις προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες της. Τα παραδείγματα που μελετήσαμε δείχνουν ότι μεγάλες χώρες, τόσο σε μέγεθος όσο και σε οικονομία, όπως η Ρωσία και η Τουρκία είναι πιο πιθανό να χαράξουν πορεία και να ακολουθήσουν πολιτικές μεταρρύθμισης από χώρες που βρίσκονται σε ασθενέστερη οικονομική ή πολιτική θέση όπως η Μολδαβία και η Αρμενία.

Η Ελλάδα έχει επίσης σημαντική οικονομική παρουσία και συμφέροντα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Επικεντρώνεται στην ανάπτυξη δεσμών και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα, προωθεί και υποστηρίζει πολιτικές που συμβάλλουν όχι μόνο στην οικονομική ανάπτυξη αυτών των περιοχών, αλλά και στην προσέγγιση αυτών των χωρών στην Ευρώπη.

Η πανδημία του COVID-19 είναι μια καθοριστική κρίση για τη Μαύρη Θάλασσα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, πιθανώς ακόμη περισσότερο από τις πολιτικές και στρατιωτικές κρίσεις που έπληξαν την περιοχή τα τελευταία χρόνια. Η ανθεκτικότητα της περιοχής δοκιμάζεται τώρα με νέους τρόπους, πολιτικούς και οικονομικούς και ο αντίκτυπος της πιθανότατα θα γίνει αισθητός πολύ μετά το τέλος της πανδημίας. Αν μη τι άλλο, η εξάπλωση του ιού έχει μόνο αρνητικές επιπτώσεις στις οικονομίες των χωρών αλλά αποτελεί και μια ευκαιρία για θεσμικούς και δομικούς μετασχηματισμούς.

Παράγοντας που επηρέασε αρνητικά την μελέτη είναι ο μικρός αριθμός των χωρών της Μαύρης Θάλασσας και του αριθμού δεδομένων για τη δείκτη GCI λόγω του περιορισμένου χρονικού διαστήματος που εξετάστηκε, γεγονός που οδηγεί στην έλλειψη στατιστικά επαρκούς σημαντικότητας και στην εμφάνιση φαινομένων πολυσυγγραμικότητας.

Προτείνεται για περαιτέρω έρευνα να εξετασθεί η χρονική υστέρηση της επίπτωσης της μεταβολής του δείκτη ανταγωνιστικότητας στο μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καθώς και στο ρυθμό μεταβολής του κατά κεφαλή ΑΕΠ. Αυτό θα μας επέτρεπε να αντιληφθούμε μετά από πόσο χρονικό διάστημα μεταβάλλεται το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ ή μετά από πόσο χρονικό διάστημα αλλάζει ο ρυθμός μεταβολής του κατά κεφαλή ΑΕΠ μετά από μία διαφοροποίηση στο επίπεδο ανταγωνιστικότητας μίας χώρας.

Αντί επίλογου πρέπει να τονίσουμε ότι οι οικονομικοί δείκτες που μελετήσαμε δεν πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό αυτών που χαράσσουν τις οικονομικές πολιτικές αλλά αντίθετα να αποτελούν μια πυξίδα ώστε να χαράζουν την πορεία του κράτους με σκοπό την βελτίωση του πραγματικού βιοτικού επιπέδου των πολιτών τους και ταυτόχρονα της ενδυνάμωσης της θέσης του κράτους στο διεθνές πολιτικό σύστημα. Μια πορεία όμως χρειάζεται συνεχώς προσαρμογή και διορθωτικές κινήσεις προσαρμοσμένες στις επικρατούσες συνθήκες ώστε να οδηγήσει στην επιτυχία.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A 2020 Vision on the Black sea region* (2020). Commission on the Black Sea.
- Bhutia, S. (2019) *Unpacking Armenia's resilient economic growth* | *Eurasianet*, *Eurasianet*. Available at: <https://eurasianet.org/unpacking-armenias-resilient-economic-growth> (Accessed: 16 October 2021).
- BSTDB (2021) 'Overview of the financial sector in Russia'. BSTDB.
- Bucher, S. (2017) 'The Global Competitiveness Index As an Indicator of Sustainable Development', *PLEIADES PUBLICING*, 88(1), pp. 44–57.
- Bulgaria - Information and Communications Technologies | Privacy Shield* (no date). Available at: <https://www.privacyshield.gov/article?id=Bulgaria-Information-and-Communications-Technologies> (Accessed: 17 October 2021).
- Cadre, M. (2020) *The Black Sea: Economic Region or Intersection?*, *Middle East Institute*. Available at: <https://www.mei.edu/publications/black-sea-economic-region-or-intersection> (Accessed: 9 August 2021).
- Cowen, T. and Tabarrok, A. (2013) *MODERN PRINCIPLES OF ECONOMICS*. 2nd edn. Worth Publishers.
- Dadgar, Y., Nazari, R. and Fahimifar, F. (2018) 'The impact of Global Competitiveness Index (GCI) on Economic Growth in Iran and some selected countries', *OIDA International Journal of Sustainable Development*, (11–12), pp. 53–60.
- Domínguez-Jiménez, M. and Poitiers, N. (2020) 'FDI another day: Russian reliance on European investment', p. 13.
- EaP (no date) *FACTS AND FIGURES ABOUT EU-ARMENIA RELATIONS*.
- eGA (no date) *e-Governance Development in Armenia*, *e-Governance Academy*. Available at: <https://ega.ee/project/e-governance-development-in-armenia/> (Accessed: 16 October 2021).
- EMSP (2016) *Black Sea, European MSP Platform*. Available at: <https://www.msp-platform.eu/sea-basins/black-sea-0> (Accessed: 29 October 2021).
- Eurostat (2021) *Eurostat - Data Explorer*. Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_bde15ag&lang=en (Accessed: 18 October 2021).
- FAO Regional Office for Europe and Central Asia (REU) (2012) 'Assessment of the Agriculture and Rural Development Sectors in the Eastern Partnership countries Georgia'. EU-EnP.
- Gavras, P. (2010) 'The current state of economic development in the Black Sea region', *Southeast European and Black Sea Studies*, 10(3), pp. 263–285. doi:10.1080/14683857.2010.503639.
- Georgia - GDP distribution across economic sectors 2020* (no date) *Statista*. Available at: <https://www.statista.com/statistics/441382/georgia-gdp-distribution-across-economic-sectors/> (Accessed: 18 October 2021).
- Georgia - Market Overview* | *export.gov* (2020) *export.gov*. Available at: https://www.export.gov/article?series=a0pt0000000PAtpAAG&type=Country_Commercial_kav (Accessed: 18 October 2021).

- Gerni, C. *et al.* (2013) 'The Analysis of Competitiveness and Economic Growth: A Case Study of Transition Countries', *International Business Research*, 6(5), pp. 117–122.
- Hashimova, K. and Kadyrov, Z. (2017) *The Current Situation and Problems of State-Owned Enterprises in Azerbaijan*. Center for Economic and Social Development (CESD).
- Heyne, P., Boettke, P. and Prychitko, D. (2014) *The Economic Way of Thinking*. 13th edn. Pearson.
- ILO, G. of D. (2018) *Inclusive labour markets for job creation in Ukraine*. Available at: http://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/WCMS_617840/lang--en/index.htm (Accessed: 29 October 2021).
- IMF (2000) *Transition Economies: An IMF Perspective on Progress and Prospects -- An IMF Issues Brief*, *imf.org*. Available at: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/110300.htm> (Accessed: 4 August 2021).
- IMF (2021a) *IMF Executive Board Concludes 2021 Article IV Consultation with Romania, IMF*. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/08/27/pr21249-romania-imf-executive-board-concludes-2021-article-iv-consultation-with-romania> (Accessed: 21 October 2021).
- IMF (2021b) *IMF Executive Board Concludes 2021 Article IV Consultation with Turkey, IMF*. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/06/11/pr21169-turkey-imf-executive-board-concludes-2021-article-iv-consultation> (Accessed: 24 October 2021).
- IMF Country Report ARMENIA* (2019). 19/155. IMF.
- International Trade Administration (2021) *Russia - Information & Communication Technology*. Available at: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/russia-information-communication-technology> (Accessed: 24 October 2021).
- Iran, Armenia to Develop New Road Map to Closer Ties - Politics news* (2021) *Tasnim News Agency*. Available at: <https://www.tasnimnews.com/en/news/2021/10/04/2584087/iran-armenia-to-develop-new-road-map-to-closer-ties> (Accessed: 16 October 2021).
- Khachatryan, A. (2021) “Black Gold” of Armenia: How can copper boost the Armenian economy? - JAMnews’, *English Jamnews*, 10 May. Available at: <https://jam-news.net/black-gold-of-armenia-how-can-copper-boost-the-armenian-economy/> (Accessed: 16 October 2021).
- Kordalska, A. and Olczyk, M. (2015) ‘Global Competitiveness and Economic Growth: A One-Way or Two-Way Relationship?’, in. *VIIIth INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED ECONOMICS CONTEMPORARY ISSUES IN ECONOMY under the title MARKET OR GOVERNMENT?*, Torun Polanda.
- kugleta (2013) *What is Horizon 2020?*, *Horizon 2020 - European Commission*. Available at: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (Accessed: 16 October 2021).
- Mehralized, F. (2020) ‘The Next Wave of Privatization in Azerbaijan: What Kind of Environment Is Favorable for Privatization?’, *Baku Research Institute*, 8 June. Available at: <https://bakuresearchinstitute.org/en/the-next-wave-of-privatization-in-azerbaijan-what-kind-of-environment-is-favorable-for-privatization/> (Accessed: 17 October 2021).
- Milatovic, J.M. and Szczurek, M. (2019) *Bulgaria Diagnostic*. EBRD.
- Muradov, A., Hasanli, Y. and Hajiyev, N. (2019) ‘The Assessment of Impact of Competitiveness to Economic Development’.

OECD (2021a) ‘Moldova’s sustainable infrastructure investments’, in OECD, *Sustainable Infrastructure for Low-carbon Development in the EU Eastern Partnership*. OECD (Green Finance and Investment). doi:10.1787/986fb125-en.

OECD (2021b) *OECD Capital Market Review of Romania 2021 Mapping Report*. OECD.

OECD (2021c) *Sustainable Infrastructure for Low-carbon Development in the EU Eastern Partnership: Hotspot Analysis and Needs Assessment*. OECD (Green Finance and Investment). doi:10.1787/c1b2b68d-en.

Petryle, V. (2016) ‘DOES THE GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX DEMONSTRATE THE RESILIENCE OF COUNTRIES TO ECONOMIC CRISES?’, *Vilnius Univescity Press*, 95 No 3, pp. 28–36.

Potter, C. (2021) *Economic Growth Definition*, *Investopedia*. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/e/economicgrowth.asp> (Accessed: 11 September 2021).

Rahmanov, R., Gasimov, A. and Tahirova, G. (2106) ‘The Labor Market in Azerbaijan’, p. 21.

Sala-I-Martin, X. *et al.* (2007) ‘The Global Competitiveness Index: Measuring the Productive Potential of Nations’. World Economic Forum.

Schwab, K. (2018) *The Global Competitiveness Report 2018*. 2018. World Economic Forum.

Schwab, K. (2019) *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum.

Schwab, K. (2020) *The Global Competitiveness Report 2020*. 2020. World Economic Forum.

State, O. *et al.* (2019) ‘Interpretation of Sustainable Development Using a Set of Macroeconomic and Social Indicators for a Group of Nine Emerging Economies’, *Sustainability*, 11.

The European Regional Competitiveness Index 2019 (2019). Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2019/the-european-regional-competitiveness-index-2019 (Accessed: 29 October 2021).

THE WORLD BANK (2020) ‘South Caucasus and Central Asia: Belt and Road Initiative Azerbaijan Country Case Study’. WORLD BANK GROUP.

The World Bank Atlas method - detailed methodology – World Bank Data Help Desk (no date). Available at: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-the-world-bank-atlas-method-detailed-methodology> (Accessed: 14 August 2021).

WEF (2016) *What is competitiveness?*, *World Economic Forum*. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/> (Accessed: 5 August 2021).

World Bank (2020) ‘South Caucasus and Central Asia: The Belt and Road Initiative Georgia Country Case Study’. WORLD BANK GROUP.

World Bank (2021a) *Armenia Overview*, *World Bank*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/armenia/overview> (Accessed: 16 October 2021).

World Bank (2021b) *Russian Federation Overview*, *World Bank*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/russia/overview> (Accessed: 24 October 2021).

Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2007) ‘ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ’. ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ. Available at: <https://eur->

lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0160&from=EN
(Accessed: 4 August 2021).

ΙΤΑ (2021) *Ukraine - Market Overview*. Available at: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-market-overview> (Accessed: 29 October 2021).

Καλογήρου, Γ. *et al.* (2021) *Η Διαμόρφωση Ενός Οικοσυστήματος Καινοτομίας ως Αναγκαία Προϋπόθεση για μια Ποιοτική και Ανθεκτική Ανάπτυξη στην Εποχή της Πανδημίας COVID-19*. ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ.

Κυρκιλής, Δ. (2008) 'Οικονομική Ανάπτυξη στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου', in *Αφιέρωμα: Ευξείνος Πόντος*. INTERNATIONAL CENTRE FOR BLACK SEA STUDIES, pp. 121–133.

Μανώλη, Π. (2014) *Regional Cooperation in the Black Sea*.

Παπαπάναγος, Χ. (2021).

Σχέσεις της ΕΕ με την Αρμενία (no date). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership/armenia/> (Accessed: 16 October 2021).

Τσακανίκας, Α. *et al.* (2014) *ICT Adoption and Digital Growth in Greece*. ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.

ΥΠΕΞ (2016) *Εύξεινος Πόντος - Περιφερειακή Πολιτική*. Available at: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/eyxeinos-pontos.html> (Accessed: 4 August 2021).

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2007) 'ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ'. ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0160&from=EN> (Accessed: 4 August 2021).

IMF (2000) *Transition Economies: An IMF Perspective on Progress and Prospects -- An IMF Issues Brief*, *imf.org*. Available at: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/110300.htm> (Accessed: 4 August 2021).

ΥΠΕΞ (2016) *Εύξεινος Πόντος - Περιφερειακή Πολιτική*. Available at: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/eyxeinos-pontos.html> (Accessed: 4 August 2021).

WEF (2016) *What is competitiveness?*, *World Economic Forum*. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/> (Accessed: 5 August 2021).

Cadre, M. (2020) *The Black Sea: Economic Region or Intersection?*, Middle East Institute. Available at: <https://www.mei.edu/publications/black-sea-economic-region-or-intersection> (Accessed: 9 August 2021).

The World Bank Atlas method - detailed methodology – World Bank Data Help Desk (no date). Available at: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-the-world-bank-atlas-method-detailed-methodology> (Accessed: 14 August 2021).

Potter, C. (2021) *Economic Growth Definition*, Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/e/economicgrowth.asp> (Accessed: 11 September 2021).

Σχέσεις της ΕΕ με την Αρμενία (no date). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership/armenia/> (Accessed: 16 October 2021).

World Bank (2021a) *Armenia Overview*, World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/armenia/overview> (Accessed: 16 October 2021).

kugleta (2013) *What is Horizon 2020?*, Horizon 2020 - European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (Accessed: 16 October 2021).

Iran, Armenia to Develop New Road Map to Closer Ties - Politics news (2021) Tasnim News Agency. Available at: <https://www.tasnimnews.com/en/news/2021/10/04/2584087/iran-armenia-to-develop-new-road-map-to-closer-ties> (Accessed: 16 October 2021).

Khachatryan, A. (2021) “Black Gold” of Armenia: How can copper boost the Armenian economy? - JAMnews’, *English Jamnews*, 10 May. Available at: <https://jam-news.net/black-gold-of-armenia-how-can-copper-boost-the-armenian-economy/> (Accessed: 16 October 2021).

Bhutia, S. (2019) *Unpacking Armenia’s resilient economic growth* | Eurasianet, Eurasianet. Available at: <https://eurasianet.org/unpacking-armenias-resilient-economic-growth> (Accessed: 16 October 2021).

Bulgaria - Information and Communications Technologies | Privacy Shield (no date). Available at: <https://www.privacyshield.gov/article?id=Bulgaria-Information-and-Communications-Technologies> (Accessed: 17 October 2021).

Mehralized, F. (2020) ‘The Next Wave of Privatization in Azerbaijan: What Kind of Environment Is Favorable for Privatization?’, *Baku Research Institute*, 8 June. Available at: <https://bakuresearchinstitute.org/en/the-next-wave-of-privatization-in-azerbaijan-what-kind-of-environment-is-favorable-for-privatization/> (Accessed: 17 October 2021).

IMF (2021a) *IMF Executive Board Concludes 2021 Article IV Consultation with Romania*, IMF. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/08/27/pr21249-romania-imf-executive-board-concludes-2021-article-iv-consultation-with-romania> (Accessed: 21 October 2021).

World Bank (2021b) *Russian Federation Overview*, World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/russia/overview> (Accessed: 24 October 2021).

International Trade Administration (2021) *Russia - Information & Communication Technology*. Available at: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/russia-information-communication-technology> (Accessed: 24 October 2021).

IMF (2021b) *IMF Executive Board Concludes 2021 Article IV Consultation with Turkey*, IMF. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/06/11/pr21169-turkey-imf-executive-board-concludes-2021-article-iv-consultation> (Accessed: 24 October 2021).

ITA (2021) *Ukraine - Market Overview*. Available at: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-market-overview> (Accessed: 29 October 2021).

The European Regional Competitiveness Index 2019 (2019). Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2019/the-european-regional-competitiveness-index-2019 (Accessed: 29 October 2021).

ILO, G. of D. (2018) *Inclusive labour markets for job creation in Ukraine*. Available at: http://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/WCMS_617840/lang--en/index.htm (Accessed: 29 October 2021).

Kosarev, A.N. (no date) *Black Sea | Location, Region, Map, Countries, & Facts*, *Encyclopedia Britannica*. Available at: <https://www.britannica.com/place/Black-Sea> (Accessed: 31 October 2021).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΠΙΝΑΚΕΣ

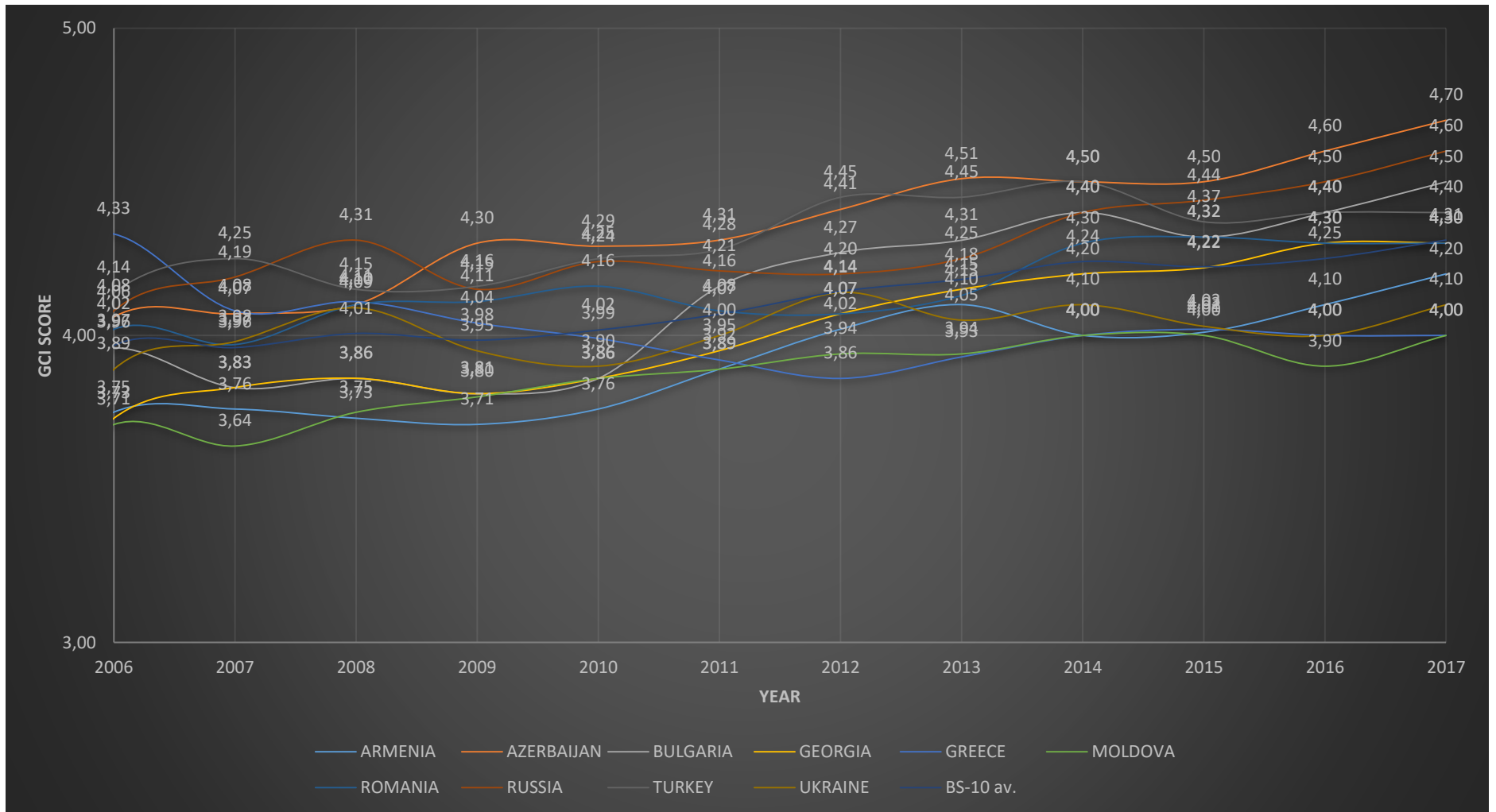
	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	Av. 02-17
ARMENIA	-	-	-	3,44	3,75	3,76	3,73	3,71	3,76	3,89	4,02	4,10	4,0	4,01	4,1	4,2	3,88
AZERBAIJAN	-	-	-	3,64	4,06	4,07	4,10	4,3	4,29	4,31	4,41	4,51	4,5	4,5	4,6	4,7	4,31
BULGARIA	3,68	6,67	6,98	3,83	3,96	3,83	3,86	3,81	3,86	4,16	4,27	4,31	4,4	4,32	4,4	4,5	4,43
GEORGIA	-	-	3,14	3,25	3,73	3,83	3,86	3,81	3,86	3,95	4,07	4,15	4,2	4,22	4,3	4,3	3,91
GREECE	4,32	4,58	4,56	4,26	4,33	4,08	4,11	4,04	3,99	3,92	3,86	3,93	4,0	4,02	4,0	4,0	4,13
MOLDOVA	-	-	-	3,37	3,71	3,64	3,75	-	3,86	3,89	3,94	3,94	4,0	4,0	3,9	4,0	3,83
ROMANIA	3,59	3,38	3,86	3,67	4,02	3,97	4,1	4,11	4,16	4,08	4,07	4,13	4,3	4,32	4,3	4,3	4,02
RUSSIA	3,64	3,46	3,68	3,53	4,08	4,19	4,31	4,15	4,24	4,21	4,20	4,25	4,4	4,44	4,5	4,6	4,12
TURKEY	3,31	3,65	3,82	3,68	4,14	4,25	4,15	4,16	4,25	4,28	4,45	4,45	4,5	4,37	4,4	4,4	4,14
UKRAINE	2,97	3,17	3,27	3,3	3,89	3,98	4,09	3,95	3,9	4,0	4,14	4,05	4,1	4,03	4,0	4,1	3,81
BS-10 av.	3,59	4,15	4,19	3,60	3,97	3,96	4,01	4,00	4,02	4,07	4,14	4,18	4,24	4,22	4,25	4,31	4,06

Πίνακας 1: Βαθμολογία Δείκτη GCI για τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας από 2002 -2018 (Πηγή: World Economic Forum- Σημειώσεις Παπαπαναγού)

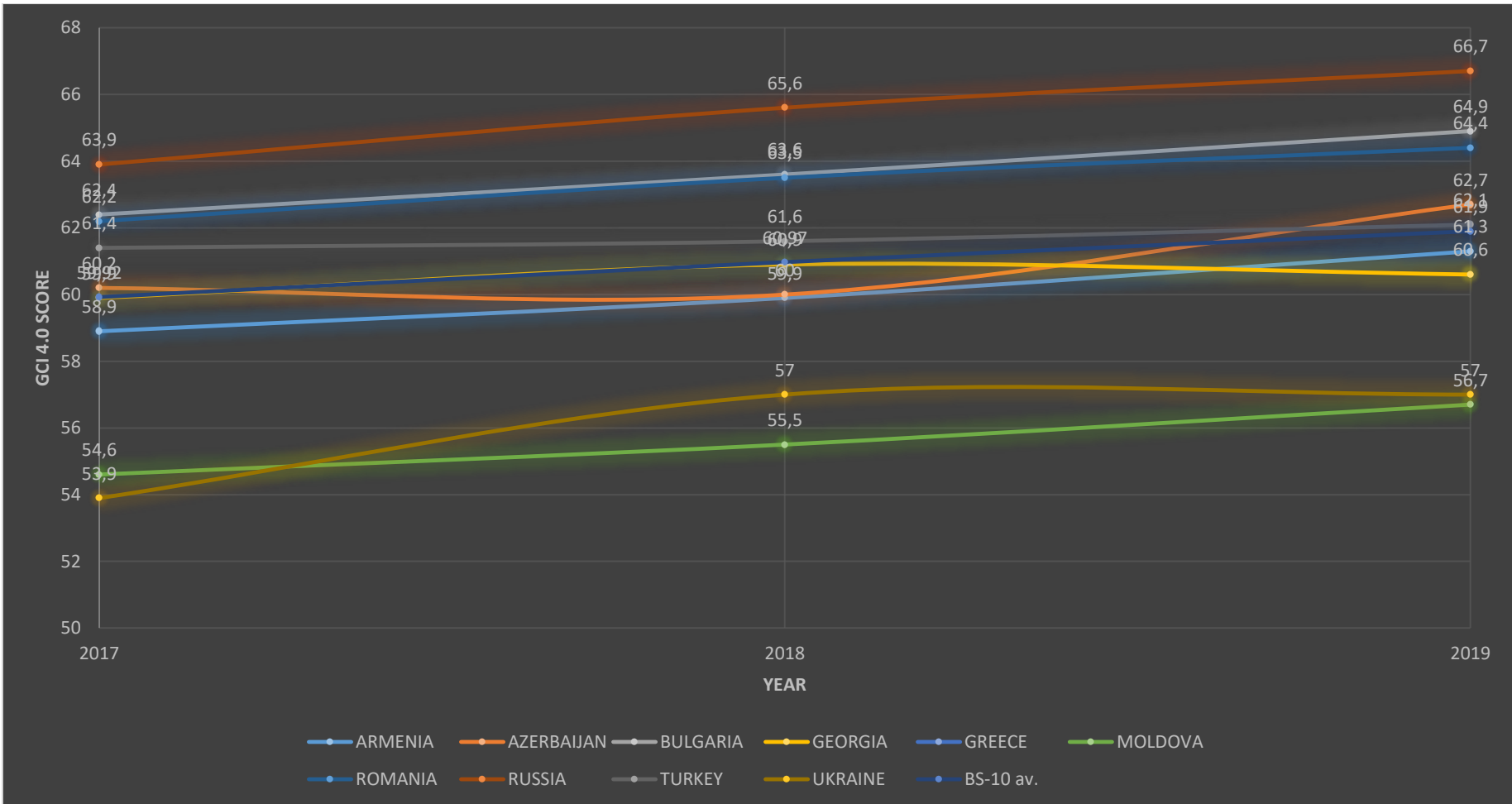
	2017	2018	2019	AV. 17-20
ARMENIA	58,9	59,9	61,3	60,03
AZERBAIJAN	60,2	60,0	62,7	60,97
BULGARIA	62,4	63,6	64,9	63,63
GEORGIA	59,9	60,9	60,6	60,47
GREECE	61,8	62,1	62,6	62,17
MOLDOVA	54,6	55,5	56,7	55,60
ROMANIA	62,2	63,5	64,4	63,37
RUSSIA	63,9	65,6	66,7	65,40
TURKEY	31,4	61,6	62,1	61,70
UKRAINE	63,9	57,0	57,0	55,97
BS-10 av.	59,92	60,97	61,9	60,93

Πίνακας 2: Βαθμολογία Δείκτη GCI 4.0 για τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας από 2017-2019 (Πηγή : World Economic Forum-Σημειώσεις Παπαπανάγου)

Γράφημα 1: Δείκτης GCI ανά έτος και χώρα (Πηγή: World Economic Forum)

Γράφημα 2 : Δείκτης GCI 4.0 ανά χώρα και έτος (Πηγή : World Economic Forum)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Av.
Armenia	7,9	9,2	10,7	12,1	14,2	16,6	19,4	21,1	18,3	18,9	20,2	22,0	23,2	24,5	25,5	25,9	28,3	30,5	33,4	33,1	35,4	21,4
Azerbaijan.	33,1	36,8	41,3	46,4	61,2	84,8	109,2	123,1	135,7	143,8	144,5	150,5	162,1	169,7	173,3	169,7	173,2	180,1	187,3	184,4	189,3	128,5
Bulgaria	65,2	70,1	75,1	82,1	90,7	99,8	109,2	118,1	115,0	117,0	122,2	125,0	127,6	132,4	139,1	145,9	153,9	162,5	170,9	165,1	178,5	122,2
Georgia	12,8	13,7	15,5	16,9	19,1	21,5	24,8	25,9	25,2	27,1	29,7	32,2	33,9	36,1	37,5	39,0	41,7	44,8	47,9	46,3	48,6	30,5
Greece	233,8	246,9	266,0	287,0	297,7	324,1	343,7	349,2	336,7	322,0	298,7	282,2	277,8	285,1	286,8	289,2	299,1	312,3	323,7	293,0	313,8	298,5
Moldova	8,8	9,7	10,5	11,6	12,8	13,8	14,6	16,1	15,2	16,5	17,8	18,1	20,1	21,5	21,6	22,8	24,3	25,9	27,3	26,6	28,3	18,3
Romania	192,1	206,2	215,0	243,8	263,1	292,9	322,5	359,3	342,1	332,6	346,4	360,3	379,5	399,7	419,5	444,2	484,8	518,6	549,2	525,1	556,2	369,2
Russia	1759,3	1872,0	2046,9	2252,8	2471,1	2753,4	3068,7	3292,6	3058,2	3233,2	3467,9	3665,2	3796,7	3894,0	3857,6	3908,7	4053,8	4257,8	4390,0	4176,4	4.406,60	3318,2
Turkey	656,3	709,5	763,2	859,4	966,0	1066,0	1149,7	1181,9	1134,9	1245,6	1412,9	1509,0	1665,9	1784,4	1912,7	1994,0	2183,3	2299,8	2361,8	2258,0	2.417,20	1501,5
Ukraine	208,8	223,4	249,1	286,0	304,1	337,1	374,5	390,2	333,8	351,6	378,5	386,7	393,4	374,4	341,3	353,3	369,0	390,4	409,8	380,5	401,8	344,7
BS-10 sum	3178,1	3397,5	3693,3	4098,1	4500,0	5010,0	5536,3	5877,5	5515,1	5808,3	6238,8	6551,2	6880,2	7121,8	7214,9	7392,7	7811,4	8222,7	8501,3	8088,5	8.575,80	6153,0

Πίνακας 3 ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ (πηγές: WOF-IMF-Σημειώσεις Παπαπαναγού)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Av.
<i>Armenia</i>	9,5	14,8	14,1	10,5	14,1	13,2	13,7	6,9	-14,2	2,2	4,7	7,1	3,4	3,6	3,3	0,2	7,5	5,2	7,6	-1,5	4,8	6,22
<i>Azerbaijan</i>	6,5	9,4	10,2	9,3	28	34,5	25,5	10,6	9,4	4,8	-1,6	2,2	5,8	2,8	1,1	-3,1	0,2	1,5	2,3	-2,2	0,7	7,52
<i>Bulgaria</i>	3,8	6	5,2	6,4	7,2	6,8	6,6	6,1	-3,4	0,6	2,4	0,4	0,3	1,9	4	3,8	3,5	3,1	3,4	-4	6	3,34
<i>Georgia</i>	4,8	5,5	11,1	5,8	9,6	9,4	12,6	2,4	-3,7	6,2	7,4	6,4	3,60	4,40	3	2,90	4,8	4,8	5,1	-4	3	5,00
<i>Greece</i>	4,1	3,9	5,8	5,1	0,6	5,7	3,3	-0,3	-4,3	-5,5	-9,1	-7,3	-3,2	0,7	-0,4	-0,2	1,5	1,9	1,9	-10	5,1	-0,03
<i>Moldova</i>	6,1	7,8	6,6	7,4	7,5	4,8	3	7,8	-6	7,1	5,8	-0,6	9	5	-0,3	4,4	4,7	4	3,6	-3	4,1	4,23
<i>Romania</i>	5,2	5,7	2,3	10,4	4,7	8	7,2	9,3	-5,5	-3,9	2	2,1	3,5	3,4	3,9	4,8	7,1	4,4	4,1	-5	3,9	3,70
<i>Russia</i>	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,5	5,1	3,7	1,8	0,7	-2	0,3	1,8	2,5	1,3	-5,5	3,5	2,98
<i>Turkey</i>	-6	6,40	5,60	9,6	9,00	7,1	5	0,8	-4,7	8,5	11,1	4,8	8,5	5,2	6,1	3,2	7,5	2,8	0,9	-5	5	4,35
<i>Ukraine</i>	5,2	5,3	9,5	11,8	3,1	7,6	8,2	2,2	-15,1	4,1	5,5	0,2	0	-6,6	-9,8	2,4	2,5	3,3	3,2	-7,7	3,6	1,83
<i>BS-10 Av</i>	4,43	6,95	7,77	8,35	9,02	10,53	9,36	5,1	-5,53	2,86	3,33	1,9	3,27	2,11	0,89	1,87	4,11	3,35	3,34	-4,79	3,97	3,91

Πίνακας 4 Πραγματικός Ρυθμός Ανάπτυξης ΑΕΠ (πηγές IMF- WOF- Σημειώσεις Παπαπανάγου)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Av.
<i>Armenia</i>	2,6	3	3,5	4	4,7	5,5	6,5	7,1	6,2	6,4	6,8	7,4	7,8	8,2	8,5	8,6	9,5	10,3	11,1	11,8	12,6	7,24
<i>Azerbaijan.</i>	4,1	4,5	5	5,6	7,2	9,9	12,6	14	15,2	16	15,9	16,3	17,3	17,9	18,1	17,5	17,6	18	18,6	19,2	19,7	13,82
<i>Bulgaria</i>	8,2	8,9	9,6	10,5	11,7	12,9	14,3	15,5	15,2	15,7	16,7	17,1	17,6	18,4	19,3	20,4	21,8	23,2	24,6	26	27,5	16,91
<i>Georgia</i>	3	3,3	3,7	4,1	4,7	5,3	6,1	6,4	6,3	6,8	7,5	8,2	8,7	9,3	9,6	10	10,7	11,4	12,2	13,2	14	7,83
<i>Greece</i>	21,6	22,7	24,4	26,2	27,1	29,4	31,1	31,6	30,3	29	26,9	25,5	25,2	26,1	26,4	26,8	27,8	29,1	30,3	31,6	32,9	27,71
<i>Moldova</i>	2,4	2,7	2,9	3,2	3,6	3,9	4,1	4,5	4,3	4,6	5	5,1	5,6	6	6,1	6,4	6,9	7,3	7,7	8,2	8,7	5,20
<i>Romania</i>	8,6	9,5	9,9	11,3	12,3	13,8	15,3	17,4	16,7	16,4	17,1	17,9	19	20	21,1	22,5	24,7	26,4	28	29,6	31,1	18,50
<i>Russia</i>	12,1	12,9	14,2	15,7	17,3	19,3	21,5	23,1	21,4	22,6	24,3	25,6	26,4	26,6	26,2	26,6	27,5	28,8	29,6	30,8	32,1	23,08
<i>Turkey</i>	10	10,7	11,4	12,6	14	15,3	16,3	16,5	15,6	16,9	18,9	20	21,7	23	24,3	25	27	28	28,3	29,3	30,5	19,78
<i>Ukraine</i>	4,3	4,7	5,3	6,1	6,5	7,3	8,1	8,5	7,3	7,7	8,3	8,5	8,7	8,8	8	8,3	8,7	9,3	9,8	10,3	10,9	7,88
<i>BS-10 Av</i>	7,69	8,29	8,99	9,93	10,91	12,26	13,59	14,46	13,85	14,21	14,74	15,16	15,8	16,43	16,76	17,21	18,22	19,18	20,02	21	22	14,80

Πίνακας 5 Κατά Κεφαλή ΑΕΠ σε ΜΙΑΔ(πηγές : IMF-WOF-Σημειώσεις Παπαπανάγου)

ΠΑΓΚΟΣΜΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Υπό-δείκτης Βασικές απαιτήσεις

- Πυλώνας 1. Θεσμοί
- Πυλώνας 2. Υποδομές
- Πυλώνας 3. Μακροοικονομικό περιβάλλον
- Πυλώνας 4. Υγεία & βασική εκπαίδευση

Κλειδί για
οικονομίες καθοδηγούμενες από
παραγωγικούς συντελεστές

Υπό-δείκτης Ενισχυτές αποδοτικότητας

- Πυλώνας 5. Ανώτερη εκπαίδευση & εξειδίκευση
- Πυλώνας 6. Απόδοση αγοράς αγαθών
- Πυλώνας 7. Απόδοση αγοράς εργασίας
- Πυλώνας 8. Ανάπτυξη χρηματ/κής αγοράς
- Πυλώνας 9. Τεχνολογική ετοιμότητα
- Πυλώνας 10. Μέγεθος αγοράς

Κλειδί για
οικονομίες καθοδηγούμενες από
αποδοτικότητα

Υπό-δείκτης Παράγοντες καινοτομίας & επιτήδευσης

- Πυλώνας 11. Εταιρική επιτήδευση
- Πυλώνας 12. Καινοτομία

Κλειδί για
οικονομίες καθοδηγούμενες από
καινοτομία

Εικόνα 1 Κατανομή Πυλώνων Δείκτη GCI σε Υποδείκτες (πηγή: Σημειώσεις Παπαπανάγου)

Στάδιο 1: Καθοδήγηση από παραγωγικούς συντελεστές	Μετάβαση από το στάδιο 1 στο στάδιο 2	Στάδιο 2: Καθοδήγηση από αποδοτικότητα	Μετάβαση από το στάδιο 2 στο στάδιο 3	Στάδιο 3: Καθοδήγηση από καινοτομία
Moldova	Azerbaijan	Albania	Croatia	Greece
		Armenia	Turkey	Slovenia
		Bos. Herzekov.	Russia	
		Bulgaria		
		Georgia		
		N. Macedonia		
		Montenegro		
		Romania		
		Serbia		
		Ukraine		

Εικόνα 2: Κατανομή χωρών Μαύρης Θάλασσας σε στάδια ανάπτυξης (πηγή : Σημειώσεις Παπαττανάγου)